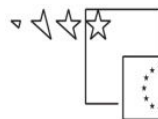

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

OTROCI IN MLADOSTNIKI V SODOBNI DRUŽBI

GABRIJELA HAUPTMAN
MARUŠA KOMOTAR

Višješolski strokovni program: Organizator socialne mreže
Učbenik: Otroci in mladostniki v sodobni družbi
Gradivo za 2. letnik

Avtorici:

mag. Gabrijela Hauptman, prof. ped.
Izobraževalni center Geoss, d.o.o.
Višja strokovna šola

Maruša Komotar
Izobraževalni center Geoss, d.o.o.
Višja strokovna šola

Strokovna recenzentka:
mag. Olga Dečman-Dobrnjič

Lektorica:
Vanja Arhnaver, prof. slovenščine in univ. dipl. sociologinja kulture

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.346.32-053.2/.6(075.8)(0.034.2)

HAUPTMAN, Gabrijela

Otroci in mladostniki v sodobni družbi [Elektronski vir] :
gradivo za 2. letnik / Gabrijela Hauptman, Maruša Komotar. - El.
knjiga. - Ljubljana : Zavod IRC, 2010. - (Višješolski strokovni
program Organizator socialne mreže / Zavod IRC)

Način dostopa (URL): http://www.zavod-irc.si/docs/Skriti_dokumenti/Otroci_in_mladostniki_v_sodobni_druzbi-Hauptman_Komotar.pdf. -
Projekt Impletum

ISBN 978-961-6824-33-0

1. Komotar, Maruša

251031808

Izdajatelj: Konzorcij višjih strokovnih šol za izvedbo projekta IMPLETUM

Založnik: Zavod IRC, Ljubljana.

Ljubljana, 2010

Strokovni svet RS za poklicno in strokovno izobraževanje je na svoji 124. seji dne 9. 7. 2010 na podlagi 26. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. RS, št. 16/07-ZOFVI-UPB5, 36/08 in 58/09) sprejel sklep št. 01301-4/2010 / 11-2 o potrditvi tega učbenika za uporabo v višješolskem izobraževanju.

© Avtorske pravice ima Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.

Gradivo je sofinancirano iz sredstev projekta Impletum 'Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008-11'.

Projekt oz. operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

Vsebina tega dokumenta v nobenem primeru ne odraža mnenja Evropske unije. Odgovornost za vsebino dokumenta nosi avtor.

KAZALO VSEBINE

PREDGOVOR	3
1 KAJ JE DRUŽBA?	4
1.1 POJEM DRUŽBE	4
1.2 TEORIJE O DRUŽBI.....	5
1.2.1 Makro ali strukturalne teorije.....	6
1.2.2 Razlagalne ali interpretacijske teorije	7
1.3 DRUŽBENA STRUKTURA	8
1.3.1 Družbeni statusi	9
1.3.2 Družbeni odnosi	9
1.3.3 Družbene vloge	10
1.3.4 Družbene skupine.....	12
2 TRADICIONALNA – PREDMODERNA IN MODERNA DRUŽBA	14
2.1 PREDMODERNA DRUŽBA	14
2.2 MODERNA DRUŽBA	16
2.2.1 Posameznik v moderni družbi.....	16
2.2.2 Tradicionalni družinski model v moderni industrijski družbi	16
3 SODOBNA – POSTMODERNA DRUŽBA	18
3.1 ZNAČILNOST SODOBNE – POSTMODERNE DRUŽBE	19
3.2 INDIVIDUALIZACIJA	20
4 SOCIALIZACIJA	23
4.1 DEJAVNIKI SOCIALIZACIJE.....	24
4.1.1 Družina	24
4.1.2 Vrtec in šola	25
4.1.3 Vrstniške skupine.....	25
4.1.4 Množični mediji	25
4.1.5 Delovno okolje.....	26
4.2 ČASOVNI POTEK SOCIALIZACIJE.....	26
4.2.1 Primarna socializacija	26
4.2.2 Sekundarna socializacija	27
4.2.3 Terciarna socializacija.....	27
4.3 TEORIJE SOCIALIZACIJE	28
4.3.1 Teorija učenja vlog	28
4.3.2 Družbeno – konstrukcijska teorija	28
4.3.3 Psihoanalitična teorija	29
5 GENERACIJSKE SKUPINE V DRUŽBI	31
5.1 OTROŠTVO	31
5.1.1 Zgodovinske spremembe v pojmovanju otroštva.....	31
5.1.2 Razvojne faze v otroštvu.....	32
5.1.3 Osebnostne značilnosti otrok v otroštvu	33
5.1.4 Družbene značilnosti otrok v otroštvu	34
5.2 MLADOSTNIŠTVO.....	35
5.2.1 Spremembe mladostništva v zadnjih desetletjih	36
5.2.2 Obdobja mladosti.....	38
5.2.3 Prehodi v mladosti	38
5.2.4 Modeli mladosti	40
5.2.5 Lat faza	40
5.2.6 Socialna ranljivost mladih.....	41
5.2.7 Trije osebnostni tipi mladostnikov.....	43

5.2.8	Raziskave mladostništva	43
5.3	ODRASLOST	44
5.3.1	Časovna delitev odraslosti	44
5.3.2	Družbene in razvojne vloge v odraslosti	45
5.3.3	Odnosi med mladimi odraslimi in starši	46
6	VREDNOTE.....	49
6.1	OPREDELITEV VREDNOT	49
6.1.1	Vrste in pomen vrednot	50
6.2	HIERARHIJA VREDNOT	51
6.2.1	Stopnje razvoja moralnega presojanja po Kohlbergu	52
6.2.2	Tipične vrednote pri mladostnikih	53
6.2.3	Spremembe v vrednotah mladih	53
6.2.4	Kaj so predsodki	54
7	PROBLEMI SODOBNE DRUŽBE.....	55
7.1	ODKLONSKO VEDENJE	56
7.1.1	Dejavniki odklonskosti	57
7.2	TEORIJE ODKLONSKOSTI	58
7.2.1	Anomija in strukturna napetost kot vzrok odklonskega vedenja (mladih)	58
7.2.2	Teorija označevanja oziroma etiketiranja (stigma)	58
7.3	ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR	59
7.3.1	Prevzgojne institucije	60
7.3.2	Zapor – totalna institucija	63
7.4	MARGINALNE SKUPINE	63
7.4.1	Marginalne skupine – oris	63
7.4.2	Mladostnik in droga	64
7.4.3	Dejavniki tveganja	65
7.4.4	Zunanji znaki mladostnika	65
7.4.5	Razlika med uporabo oz. rabo in zlorabo drog	65
7.4.6	Motnje hranjenja	66
7.5	PSIHOSOCIALNE MOTNJE	67
7.5.1	Agresivnost	67
7.5.2	Narcistična motnja	67
7.5.3	Depresija	68
7.5.4	Anksioznost	68
8	PROGRESIVNA INDIVIDUALIZACIJA	70
8.1	PROGRESIVNA IN REGRESIVNA INDIVIDUALIZACIJA	71
8.2	MOŽNOSTI ZA PROGRESIVNI RAZVOJ	71
8.2.1	Vzgojno izobraževalne institucije – most z ostalimi institucijami	72
8.2.2	Medvrstniško svetovanje – možnost za progresivno individualizacijo	72
8.2.3	Načini socialnega delovanja	74
8.2.4	Prostovoljsko socialno delo	74
8.2.5	Mladinske delavnice	75
8.2.6	Pomen vodje v mladinskih delavnicah	77
9	VSAKDANJE ŽIVLJENJE GENERACIJSKIH SKUPIN.....	78
9.1	OPREDELITVE PROSTEGA ČASA	79
9.2	KVALITETA PREŽIVLJANJA PROSTEGA ČASA	80
9.3	GENERACIJSKE SKUPINE IN NJIHOVE PROSTOČASNE AKTIVNOSTI	81
9.3.1	Otroštvo	81
9.3.2	Mladostništvo	81
9.3.3	Odraslost	81
9.4	OMEJITVE IN SPODBUDE ZA PROSTOČASNE AKTIVNOSTI	82

9.5 VSAKDANJE ŽIVLJENJE GENERACIJSKIH SKUPIN.....	83
9.5.1 Otroštvo	83
9.5.2 Mladostništvo.....	83
9.5.3 Odraslost	83
10 LITERATURA	85

PREDGOVOR

Učbenik *Otroci in mladostniki v sodobni družbi* je namenjen študentom višjih strokovnih šol v programu Organizator socialne mreže. Zasnovan je tako, da omogoča aktivno spoznavanje z učnimi vsebinami s področja družboslovja, psihologije in tematik socialne psihologije. Ponuja zanimive vsebine, s katerimi se srečujemo v vsakdanjem življenju; kot so problemi otrok in mladostnikov, spremenjena vloga družine, odklonsko vedenje mladih, marginalne skupine, psihosomatske motnje, individualizacija. Spregovori o institucijah, programih in aktivnostih, ki ponujajo možnost za progresivni razvoj mladih, prav tako se posveča tematiki prostega časa.

Vsebina se dotika razvoja in problematike sodobne družbe, v kateri zavzema osrednje mesto človek, ki po eni strani dosega blaginjo in velik razvoj, po drugi strani pa se pomika po poti svojega individualnega razvoja, vpet med okove sodobne družbe.

Učbenik je razdeljen na devet vsebinskih sklopov: Kaj je družba?, Tradicionalna – predmoderna in moderna družba, Sodobna – postmoderna družba, Socializacija, Generacijske skupine v družbi, Vrednote, Problemi sodobne družbe, Progresivna individualizacija, Vsakdanje življenje generacijskih skupin.

Učno gradivo bralce nagovarja k spoznavanju sveta s pomočjo različnih vizualnih in slušnih učinkov, ponujene spletne strani ter ponujena dodatna literatura pa vabijo k spoznavanju sveta na način, kot ga ponuja sodobna družba sama. Tako bodo nova socialno-psihološka znanja vodila mlade k razmišljanju o družbi, in ne le to, usmerjala jih bodo na njihovi poklicni poti organizatorja socialne mreže.

Študentom želiva uspešno in zanimivo odkrivanje novih vsebin in pristopov.

Gabrijela Hauptman in Maruša Komotar

Legenda simbolov

	Primeri iz vsakdanjega življenja.
	Vprašanja za preverjanje znanja.
	Raziskave, ki poglobljajo razumevanje vsebine.
	Internetni viri.
	Priporočena literatura.
	Povzetek poglavja.

1 KAJ JE DRUŽBA?

Uvod

Ljudje smo proizvod narave, zaznamujejo nas določene naravne značilnosti, kot so na primer telesnost, nagonkost in čutnost.

Takšna je tudi Maja, ki ima neverjeten smisel za umetnost. Že od malih nog rada riše, njena mati pa jo je pri tem ves čas spodbujala. Tudi v šoli so opazili njen talent, zato je bila vseskozi vključena v likovni krožek in izbirne predmete s področja likovne dejavnosti. Prejela je kar nekaj priznanj za njeno umetniško udejstvovanje. Sedaj zaključuje študij likovne umetnosti.

Kaj menite, ali bi Maja brez vpliva in podpore družine in šole lahko razvila svoje sposobnosti do te mere? Razmislite in oblikujte svojo namišljeno zgodbo o deklici Maji, ki živi v nespodbudnem družinskem okolju. Predstavite jo v skupini.

V tem poglavju bomo torej iskali odgovore na zgornje vprašanje. Človek zavzema v družbi različne vloge, zato jih bomo skušali osvetliti iz različnih zornih kotov. Spoznali bomo znanost in teorije o družbi. Pri tem bomo proučevali primere iz vsakdanjega življenja, oblikovali bomo lastne zapiske, miselne vzorce, razpravljali bomo o problemih, svoje znanje pa bomo lahko nadgradili s študijem dodatne literature in z uporabo internetnih virov. Poiskali bomo primere iz vsakdanjega življenja in lastne prakse in jih skušali povezati z znanjem iz tega poglavja.

Ko boste osvojili to poglavje, boste znali:

- opredeliti pojem družbe,
- analizirati različne družbene strukture in jih povezati z lastnim življenjem in z življenjem v okolju, kjer živimo,
- pojasniti različne družbene vloge, statuse in položaje posameznika in jih predstaviti s primerom,
- razlikovati med družbenimi skupinami – primarnimi in sekundarnimi ter formalnimi in neformalnimi.

Znanje, ki si ga bomo pridobili v tem poglavju, nam bo omogočalo razumevanje nadaljnjih poglavij v tem učbeniku, zato se bomo najprej seznanili s pojmom družbe.

1.1 POJEM DRUŽBE

Kot smo že lahko uvideli iz primera, Maja brez podpore družbe ne bi zmogla razviti svojih sposobnosti, še zlasti pa ne sposobnosti umetniškega izražanja v taki meri. Vendar, kje tiči odgovor? Poiskali ga bomo v tem poglavju. Ljudje smo poleg vseh naravnih značilnosti, ki nas določajo, predvsem družbena bitja. Družba nas nauči določenega vedenja, brez katerega se ne bi mogli izoblikovati v takšni meri kot smo. Vzorci vedenja, ki nam jih družba posreduje, se prenašajo iz generacije v generacijo, pri tem pa se tudi spreminjajo. Če bi Maja živela v srednjem veku, bi bil njen položaj v družbi skoraj zagotovo povsem drugačen, kot je danes, ko je v spodbudnem domačem in širšem družbenem okolju uspela oblikovati sebe kot ustvarjalno posameznico.

V primeru smo spoznali vpliv okolja na Majin razvoj. Presodite, ali je morda tudi ona sama kakorkoli vplivala na okolje, v katerem živi? Zapišite Vaše razmišljanje in ga predstavite v študijski skupini.

Ali bi torej lahko obstajali kot samotni posamezniki v družbi? Kako velik pomen ima družbenost za posameznika, bomo spoznali v naslednjem primeru.

Leta 1921 so v Indiji, v neki votlini, našli dve deklici, stari okrog tri in devet let. Kasneje so ju imenovali Kamala in Amala. Njuno vedenje se ni dosti razlikovalo od živalskega, saj nista znali vzravnanu hoditi, govoriti, od čustev sta izražali samo jezo in strah. V temi sta dobro prepoznavali predmete, jedli sta z usti, hrano sta vonjali, nista se smejali ali jokali, ljudi sta se bali. Menihi, ki so skrbeli zanj, so ju skušali vzgajati, a niso dosegli pomembnih uspehov. Amala je kmalu umrla, starejša pa se je po šestih letih naučila negotovo stati na nogah in uporabljati 45 besed. Več ni zmogla. Čeprav o »volčjih deklicah« (domnevali so, da naj bi živeli z volkovi) nimamo veliko podatkov, pa ni dvoma, da ju je življenje v divjini tako enosmerno oblikovalo (Musek in Pečjak, 1997).

Slika 1: Volčji deklici

Vir: <http://listverse.files.wordpress.com/2008/03/04entsavage0.jpg>

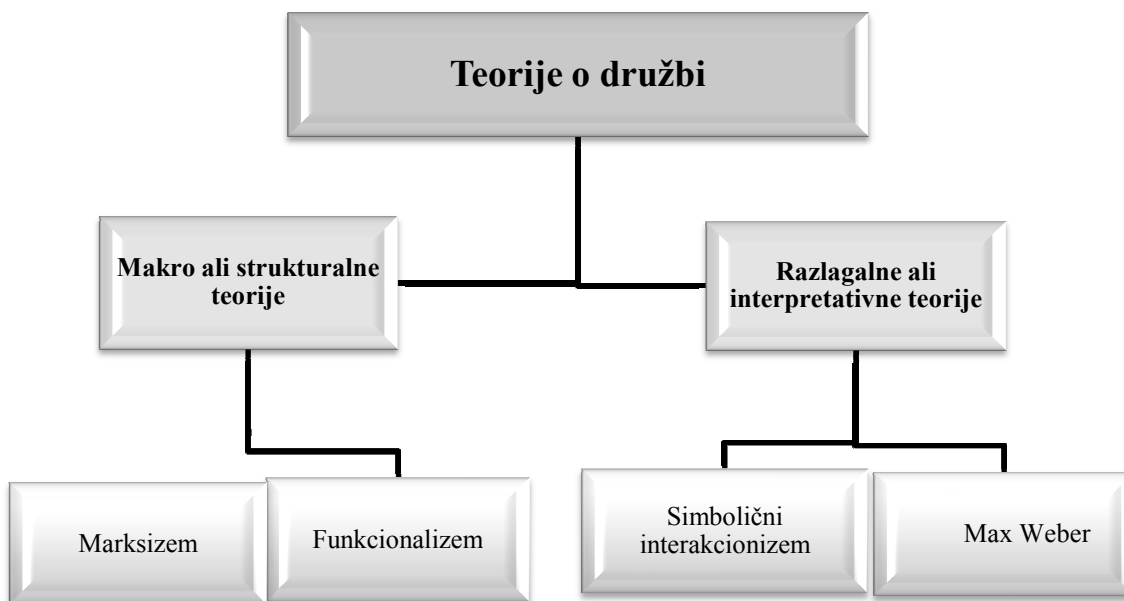
Takih primerov je še več; otroci, ki so jih rešili divjine ali osamitve, so se vedli podobno kot volčji deklici, vendar so nekateri hitreje in bolj napredovali. Na spletni strani <http://listverse.com/2008/03/07/10-modern-cases-of-feral-children/> si lahko ogledate deset najbolj odmevnih primerov v svetu.

1.2 TEORIJE O DRUŽBI

Kako družba, oziroma nekateri njeni vidiki sploh delujejo? S proučevanjem tega področja se ukvarjajo sociologi. Ker so odgovori na zastavljeno vprašanje različni, se pojavljajo tudi različne teorije o družbi ki jih lahko, kot navajata Haralambos in Holborn (1999) strnemo v dva pogleda:

- makro ali strukturalne teorije, ki obravnavajo družbo kot celoto in
- razlagalne ali interpretacijske teorije, ki se osredotočajo na delovanje človeka.

Da bi dobili jasnejši vpogled v to področje, si oglejmo spodnjo sliko, na kateri so prikazane nekatere od teorij o družbi, v nadaljevanju pa so tudi pojasnjene.

Slika 2: Teorije o družbi
Vir: Lasten

1.2.1 Makro ali strukturalne teorije

Funkcionalizem

Že v imenu te teorije se skriva pojem funkcija. Funkcionalizem torej zanima, kako lahko funkcije posameznih delov družbe prispevajo k ohranjanju celote. Zanima ga predvsem nemoteno delovanje družbe kot sistema, za posameznike v družbi pa je nekako slep. Meni, da so posamezniki v veliko večji meri proizvod skupnega življenja, kot pa ga oni sami oblikujejo. Kakšno pa je vedenje v taki družbi? Funkcionalizem izhaja iz ugotovitve, da je vedenje v družbi strukturirano, zato postavlja v ospredje strukturo, ki v celoti določa delovanje in značilnosti posameznika. Glavni del družbe so njene institucije – npr. družina, ekonomija, izobraževalni in politični sistem. Družina je tako na primer sestavljena iz medsebojno povezanih vlog moža, očeta, žene, matere, sina, hčere.

Na spletnem naslovu http://baza.svarog.org/sociologija/socioloske_teorije/funkcionalizem.php si oglejte se več značilnosti funkcionalizma. Iz spletnega članka izluščite pomanjkljivosti te teorije.

Marksizem – (konfliktni pogled)

V tej teoriji se v njenem imenu skriva ime tistega, ki je teoriji postavil temelje. Karl Marx je v svojem štiridesetletnem raziskovanju družbe prispeval ideje, ki so bile predmet nadaljnega raziskovanja družbe. Marksizem pripisuje velik pomen ekonomskim dejavnikom in materialnim pogojem za življenje ter s tem proizvodnji, lastnini in družbenim razredom. Ker marksizem spada med strukturalne teorije, deli družbo na dva strukturalna dela. Strukturo družbe lahko razumemo v smislu dvorazrednega modela, ki ga sestavlja vladajoči in podrejeni razred. Vladajoči razred ima moč, nadzor in oblast, podrejeni razred pa nima moči niti nadzora ne oblasti. Razreda si med seboj nasprotujeta, en razred pridobiva na račun drugega, zato med njima prihaja do neskladja in konfliktov. Primer tega neskladja je kapitalistična

družba, kjer je najpomembnejša zahteva po dobičku. Delavci oziroma podrejeni razred privzemajo značaj »prisilnih delavcev«, saj so prisiljeni delati za druge, kapitalistični oziroma vladajoči razred pa ima zaradi lastništva podlago za obvladovanje in nadzor nad delom. Gre za razmerje izkoriščevalec – izkoriščani, zatiralec – zatirani. Marx je rešitev videl v komunistični družbi, ki naj bi obstajala brez razredov. Začela naj bi se z »diktaturo proletariata«, ko pa naj bi bil komunistični sistem v celoti postavljen, razlogov za obstoj diktature ne bi bilo več (Haralambos in Holborn, 1999).

Razmislite, ali v današnji družbi obstajajo kakšne podobne smernice, ki so bile značilne za marksistično teorijo razreda? Kritično razpravljajte o slovenski družbeni strukturi in ugotovite podobnosti in razlike z omenjeno teorijo.

1.2.2 Razlagalne ali interpretacijske teorije

Kot smo že zapisali, se razlagalne teorije osredotočajo na delovanje človeka. Družba je tu razumljena kot produkt človekove dejavnosti.

Simbolični interakcionizem

Simbolični interakcionizem postavlja v ospredje posameznika in poudarja, da le delujoči posamezniki oblikujejo družbeni svet. Posameznik in družba sta tu razumljena kot neločljiva, saj posameznik lahko postane človeško bitje le v družbenem kontekstu.

Začetnik simboličnega interakcionizma je bil ameriški socialni psiholog in filozof George Mead. Ugotovil je, da so človekovo mišljenje, izkušnje in obnašanje v svojem bistvu družbeni pojavi. Hkrati pa je spoznal, da njihova narava izhaja iz dejstva, da ljudje stopamo v interakcijo z drugimi glede na simbole, med katerimi je najpomembnejši jezik, ki omogoča smiselno komunikacijo med člani družbe.

Max Weber

Weber (v: Haralambos in Holborn, 1999) pa se je v proučevanju družbe osredotočil na družbeno delovanje, ki ga izvaja posameznik. Po tej teoriji se ukvarjamo z delovanjem ljudi v družbi in navaja štiri idealne tipe družbenega delovanja:

- smotrno racionalno delovanje – posameznikovo delovanje je usmerjeno k smotru, sredstvom in posledicam, za doseg cilja pa so uporabljena najučinkovitejša sredstva (npr. delovanje gospodarstva),
- vrednostno racionalno delovanje – posameznik se v delovanju ne ozira na posledice, tako delovanje mu narekuje njegova dolžnost, ki (predstavlja temeljno vrednoto) in dostojanstvo. Smisel delovanja je v njem samem in ne zunaj (npr. humanitarno delo),
- afektivno delovanje – posameznika usmerjajo trenutna čustvena stanja, nanj pa vplivajo tudi delovanja drugih (npr. izposoja knjige – knjige nočemo posoditi, ker se bojimo, da bo kdo vedel več od nas),
- strogo tradicionalno delovanje – je določeno s prisvojenimi navadami; velikokrat se vprašamo, ali je to delovanje sploh še družbeno (npr. obisk grobov ob 1. novembru).

Idealni tipi nam v realnosti služijo, da lahko ocenimo, koliko smo se jim približali ali se od njih oddaljili.

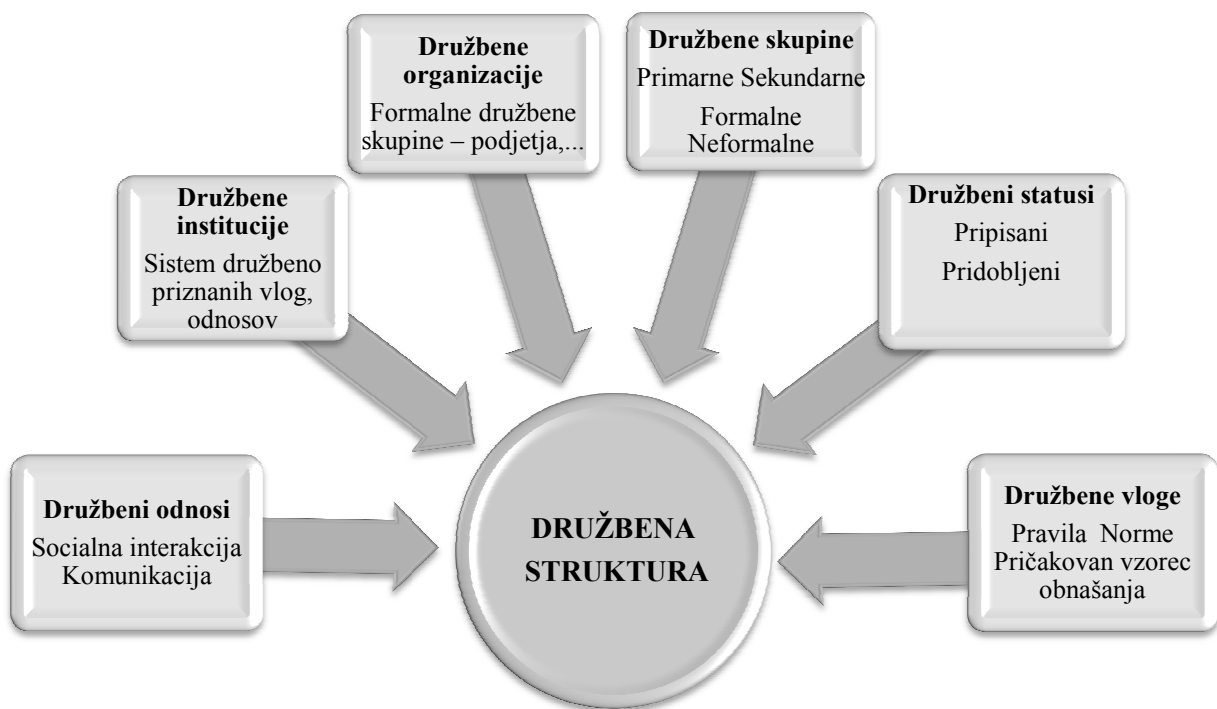

V skupini si na spletnem naslovu http://baza.svarog.org/sociologija/seminarska_iz_socioloskih_teorij.php si oglejte pregled socioloških teorij. V parih ali trojkah se odločite za temo, jo preberite in bistvene značilnosti predstavite v skupini.

1.3 DRUŽBENA STRUKTURA

Ljudje vstopamo in sodelujemo v različnih družbenih skupinah, kjer se oblikujejo odnosi in družbene vezi. Govorimo o tem, kateri družbeni skupini ali organizaciji pripadamo, katere institucije obiskujemo ali jih bomo obiskali, kakšen status imamo v družbi. V tem poglavju se bomo seznanili, kako je družba sestavljena in urejena, kako se členi, oziroma, kako je strukturirana. Da bomo dobili jasnejši vpogled v družbeno strukturo, si oglejmo spodnji diagram, ki nakazuje temeljne sestavine družbene strukture.

 Oglejte si Sliko 3 in razmislite, kateri družbeni skupini in družbeni organizaciji pripadate in katere institucije ste obiskali v zadnjem mesecu? V paru si izmenjajte odgovore, tako se boste bolje spoznali. ♥ Namig: spoštujte sogovornika kot enakovrednega partnerja v vsej njegovi različnosti: njegovo delo, prepričanje, verovanje, zgodovino, narodnost, državo.

Slika 3: Družbena struktura

Vir: Lasten, prirejeno po Barle et al., 2004

Kot lahko vidimo (Slika 3), označujemo s pojmom družbene strukture obsežen sistem družbenih odnosov, v katerih posamezniki živimo in se oblikujemo. Posamezniki torej lahko pripadamo različnim družbenim strukturam; hkrati živimo v družini, obiskujemo šolo, cerkev, javne ustanove, različne družbene organizacije in skupine, smo pripadniki politične stranke, prostovoljne organizacije, člani delovne organizacije; torej smo vsakodnevno vpeti v posamezne elemente družbene strukture. Kot smo lahko razbrali iz Slike 3, tvorijo družbeno strukturo poleg že omenjenih družbenih institucij in organizacij tudi družbeni odnosi, statusi in vloge, s čimer se bomo seznanili v nadaljevanju učbenika.

1.3.1 Družbeni statusi

Marko je bil uspešen študent. Pred nedavnim je končal svoj študij. Ker ga je njegova mati, ki je samohranilka, zelo težko vzdrževala, je bila njegova največja želja, da bi se čim prej zaposlil. Po številnih neuspešnih prijavih na različna delovna mesta, se je prijavil na zavod za zaposlovanje kot aktivni iskalec zaposlitve, na centru za socialno delo pa si je uredil socialno podporo. Po nekaj mesecih čakanja je srečni dan le prišel. Prejel je vabilo na razgovor. Čeprav ni več upal na zaposlitev, mu je direktor podjetja ponudil službo. Kar ni mogel verjeti, da je to res. Je uspešen in z veseljem opravlja svoje delo. Zaradi svoje strokovnosti in prizadevnosti je že napredoval na višje delovno mesto.

Kot v našem primeru Marko, imamo ljudje v družbi različne položaje, oziroma družbene statuse. Nekateri izmed njih so razmeroma stalni in jih posameznik ne more spreminjati. Pravimo jim pripisani statusi; določeni so z rojstvom in dedovanjem in niso odvisni od osebnih prizadevanj posameznika. Mednje štejemo: spol, rasno in etično pripadnost, sloj, versko pripadnost. Pripisani statusi imajo v modernih industrijskih družbah manjši pomen kot v tradicionalnih, vendar so še zmeraj pomembni. Status na podlagi spola je v modernih družbah zelo različen. V večini družb so moški v nadrejenem položaju, hodijo na delo (»breadwinners«), ženske pa ostajajo doma, opravljajo gospodinjska dela, skrbijo za otroke in jih vzgajajo.

Ena najpomembnejših sprememb v postmodernejši sodobni družbi je sprememba družbenega položaja žensk, saj imajo veliko večji dostop do položajev, ki so jih prej zasedali moški. V današnji družbi vpliva na pripisan status tudi verska pripadnost, saj imajo pripadniki večinske religije ali veroizpovedi večinoma višji družbeni status kot pripadniki manjšinskih. Nadalje pa vpliva na družbeni status tudi poreklo družine (osebni dohodek in izobrazba staršev, odnosi v družini).

Pridobljeni statusi pa so tisti statusi, na katere lahko posameznik vpliva in jih v življenju tudi spreminja. Oblikujejo se na osnovi osebne izbire, prizadevanj in načrtnega delovanja. Tak status je npr. zakonski stan in poklicni status, saj sta večinoma rezultat naših osebnih prizadevanj in lastne izbire. Najpomembnejša dejavnika v oblikovanju pridobljenega statusa sta izobrazba in poklic.

Oblikujte miselni vzorec, s katerim boste na čim bolj ustvarjalen način ponazorili pojem družbeni status. Miselni vzorec osmislite s čim večjim naborom statusov in jih skušajte uvrstiti med pripisane in pridobljene statuse.

Več o miselnih vzorcih si preberite v knjigi: Gabrijelčič, M. *Predavajmo – z miselnimi vzorci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1988.

1.3.2 Družbeni odnosi

Posameznik in družba sta si v nekem dinamičnem odnosu drug z drugim, pravimo, da sta v interakciji. Osnovni pogoj, da se v družbi vzpostavijo odnosi med njenimi posamezniki, med posameznikom in skupino in med samimi skupinami, pa je komunikacija. Tako sta socialna interakcija in komunikacija temeljna elementa, ki omogočata vzpostavitev družbenih odnosov v družini, šoli, cerkvi, delovni organizaciji, zaporu, bolnišnici ipd. Tu se vzpostavijo določeni sistemi, ki so specifični.

Družina in šola tvorita vsaka zase svoj sistem in sta hkrati elementa družbenega sistema. V čem se odnosi v družini in odnosi v šoli med seboj razlikujejo in v čem so si podobni? Razlike in podobnosti opišite z vidika socialne interakcije in komunikacije med njenimi člani. Vaše ugotovitve grafično oblikujte na čim bolj nazoren način. Ugotovitve predstavite v študijski skupini.

Posameznik je lahko:

- podrejen družbi – družba nanj vpliva,
- nadrejen družbi – v določeni situaciji dojame sebe kot akterja družbe.

Večino časa posameznik živi tako, da sledi načrtu družbe, ker hoče od nje nekaj dobiti, ker želi uspeti. Pri razumevanju tega je pomembno vprašanje ponotranjenja (tisto, kar mu družba postavlja kot okvir). V vsakem od nas je ponotranjen del družbe – norme, vrednote, institucije. Maja na primer visoko ceni umetnost, kar pa za Kamalo in Amalo ne bi mogli reči, saj sta v divjini najbrž skušali zadovoljevati temeljne potrebe za njuno preživetje.

Lahko torej rečemo, da je vsak posameznik družbeno bitje, kar pomeni, da je njegova eksistenca nujno povezana s sodelovanjem z drugimi. Posameznik je sestavljen iz dveh delov: družbenega in osebnega dela. Torej, je proizvod družbe, hkrati pa tudi soodloča o tem, kakšna bo družba.

O tem, kakšno vlogo in mesto imamo v družbi, se bomo lahko seznanili v nadaljevanju učbenika; spregovorili bomo o družbenih vlogah.

Za poglobljeno branje o posamezniku in družbi si lahko ogledate različne teoretske pristope v literaturi:

Berger, P.L., in Luckmann, T. *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1988.

Simmel, G. *Temeljna vprašanja sociologije: individuum in družba*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993.

Weber, M. *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2002.

1.3.3 Družbene vloge

William Shakespeare (v: Židan, 2004, 126) pravi: »*Ves ta svet je oder in moški vsi in ženske le igralci: nastopajo in spet odhajajo in vsak igra v življenju razne dobe skozi sedem dob dejanj. Življenje je teater, kjer ima vsak svojo vlogo*«.

Analizirajte citat velikega angleškega dramatika Williama Shakespeara iz 16. stoletja in ga preoblikujte tako, da bo naslovljen današnjemu človeku. Zapišite ga.

Sami ste lahko ugotovili, da so lahko posamezne družbene vloge zelo različne. Izoblikovane so npr. glede na spol, starost, družinski položaj, poklic, družbeno in politično funkcijo itd. V družbi se pričakuje, da se bodo ženske obnašale drugače kot moški, otroci drugače kot odrasli, uradniki drugače kot delavci, znanstveniki drugače kot umetniki, zdravniki drugače kot učitelji, politični voditelji drugače kot volivci. Posameznik se mora torej naučiti niza številnih

vlog, ki ga družba predvideva zanj. Naloga družbe pa je, da usposobi posameznike za sprejetje in izpolnjevanje teh vlog.

Družbeno vlogo razumemo kot celoto družbenih pravil, norm, pričakovanih vzorcev obnašanja in delovanja, ki se povezujejo z določenim statusom. V naše življenje vnašajo red in predvidljivost. Za delovanje družbe je prevzemanje vlog izjemnega pomena, saj bi v nasprotnem primeru prišlo do dezintegracije in propada družbe. Po drugi strani pa so v vsakdanjem življenju prihaja tudi do zavračanja določenih vlog in oblikovanja novih.

Ocenite, na kakšen način vnašajo družbene vloge v naše življenje red in predvidljivost? Najprej individualno zapišite primere, nato pa jih v študijski skupini utemeljite.

Zimbardov intervju z »zaporniki«(video) si oglejte na spletnem naslovu **Napaka! Sklicna hiperpovezava ni veljavna.**

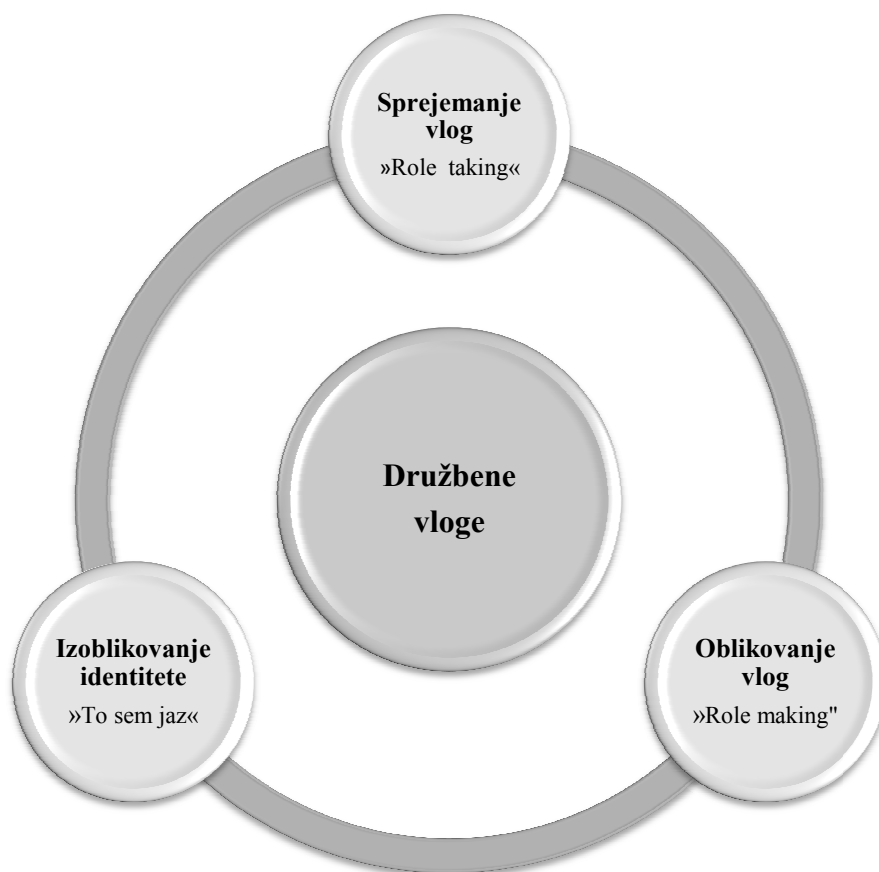
Kritično ocenite, zakaj je prihajalo med »pazniki« do tako velikih razlik v ravnanju do »zapornikov«?

Socialni psiholog Philip Zimbardo je v 70.-ih letih v ZDA izvedel poskus, v katerem je poskušal umetno ustvariti zaporniško situacijo. Polovica študentov je prevzela vloge paznikov, ostali pa vloge kaznjencev. Pazniki so dobili navodila, da lahko po lastni presoji uporabljajo različne metode za vzdrževanje reda in discipline v »zaporu«. Že kmalu so se med »pazniki« pojavile občutne razlike v odnosu do »kaznjencev«: nekateri so se obnašali v skladu s »pooblastili«, nekateri pa so kar hitro začeli uporabljati brutalne metode fizičnega in psihičnega nasilja nad jetniki – kar ena tretjina le-teh. Kaznjenci pa so že po kratkem času eksperimenta občutili depresijo, apatičnost, nemoč, pa tudi upornost, histerični jok in jezo. Situacija je po šestih dneh postala tako napeta, da je Zimbardo zaradi etičnih razlogov eksperiment prekinil. (Schaeffe in Lamm, 1998 v: Barle et al., 2005, 121)

Musek (1999) navaja različne vrste družbenih vlog, ki jih bomo v nadaljevanju osvetlili in tudi grafično prikazali (Slika 4):

- sprejemanje vlog ali »Role taking« govori o tem, da posameznik v življenju prevzema različne vloge (otrok, oče, mati, brat, sestra, učitelj, sodelavec, prijatelj,...),
- oblikovanje vlog ali »Role making« pa govori o tem, da posameznik ni zgolj igralec, temveč tudi ustvarjalec družbe. V življenju se znajde tudi v novih, nepredvidljivih in zapletenih situacijah, kjer njegovega obnašanja ni mogoče predvideti,
- izoblikovanje identitete –»To sem jaz«, ko se posameznik ob vplivih in pobudah ljudi uči sprejemati in izpolnjevati najrazličnejše vloge, ob tem pa se nauči tudi razlikovati med njimi, jih spreminjati in menjavati (že majhni otroci v igri menjavajo vloge – zdaj igrajo »mamico ali otroke«, zdaj »zdravnike in bolnike«). Tako izoblikuje predstavo o tem, kakšen je in kakšen naj bo; temu pravimo izoblikovanje lastne identitete, podobe samega sebe, s katero se istoveti in ji skuša biti zvest.

Slika 4: Družbene vloge
Vir: Lasten

1.3.4 Družbene skupine

Družbene skupine pogosto delimo na primarne in sekundarne skupine. Za primarne skupine velja, da so to majhne skupine, v katerih se med člani oblikujejo odnosi medsebojnega zaupanja, bližine in čustvene navezanosti, odnosi med člani pa so pogosto neformalni. Za sekundarne skupine pa so bolj značilni neosebni in formalni odnosi, ki temeljijo na izdelanih pravilih obnašanja in delovanja. Posameznik z vključevanjem v te skupine sprejema pravila in vrednote skupine, v kateri je vključen, ob kršenju pravil pa sledijo formalne sankcije. Takšne skupine zato imenujemo tudi formalne skupine, sestavlja pa jih tudi večje število članov.

Naštejte nekaj primarnih in sekundarnih družbenih skupin in jih zapišite.

Povzetek poglavja:

- ♣ Človek je družbeno bitje in se oblikuje le pod vplivom družbe.
- ♣ Teorije o družbi so razvrščene v dva sklopa – makro ali strukturalne teorije (funkcionalizem, marksizem) in razlagalne ali interpretativne teorije (simbolični interakcionizem, Weber).

- ♣ Funkcionalizem zanima, kako deli družbe (institucije) prispevajo k ohranjanju celote. Družbena struktura določa delovanje in značilnosti posameznika.
- ♣ Marksizem pripisuje velik pomen ekonomskim dejavnikom, strukturo družbe pa razume v smislu dvorazrednega modela, ki ga sestavlja vladajoči in podrejeni razred. Vladajoči razred ima moč in oblast, zato sta si razreda v nasprotju in med njima prihaja do konfliktov.
- ♣ Simbolični interakcionizem postavlja v ospredje posameznika, saj lahko le delujoči posameznik oblikuje družbo. Posameznik predstavlja neločljiv del družbe, družbeno bitje lahko postane samo v družbenem kontekstu.
- ♣ Weber poudarja družbeno delovanje, ki ga izvaja posameznik in zato opredeljuje štiri idealne tipe družbenega delovanja: smotrno racionalno, vrednostno racionalno, afektivno in strogo tradicionalno delovanje.
- ♣ Družbeno strukturo sestavljajo družbeni statusi (pripisani, pridobljeni), družbeni odnosi (socialna interakcija, komunikacija), družbene vloge (pravila, norme, pričakovan vzorec obnašanja), družbene skupine (primarne, sekundarne; formalne, neformalne), družbene institucije (sistem družbeno priznanih vlog, odnosov), in družbene organizacije (formalne družbene skupine).

Preverjanje znanja:

1. Opredelite pojem družbe in pojasnite njeno vlogo pri oblikovanju človeka.
2. Navedite značilnosti teorij o družbi in jih med seboj primerjajte.
3. Pojasnite trditev: »Posameznik je proizvod družbe in hkrati soodloča o tem, kakšna bo družba«. Poiščite primer in konkretizirajte Vaš odgovor.
4. Poiščite razlike med pripisanim in pridobljenim družbenim statusom. Zamislite si namišljeno osebo in ji pripišite družbene statuse. Ugotovite, ali se tekom življenja spreminjajo? Navedite, kateri.
5. Pojasnite, zakaj so družbene vloge, ki jih posamezniki sprejemamo, tako pomembne za delovanje družbe?
6. Poiščite formalne in neformalne skupine v Vašem lokalnem okolju in jih med seboj primerjajte. Presodite, ali v Vašem lokalnem okolju obstaja potreba po obstoju dodatnih družbenih skupin za nemoteno delovanje družbe.

Priporočena literatura:

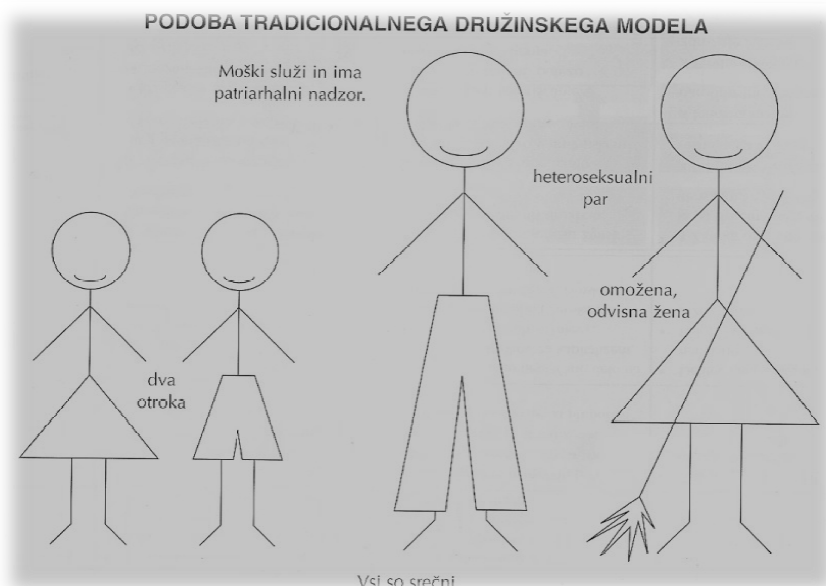
1. Barle, A., et al. *Uvod v sociologijo: učbenik za sociologijo v gimnazijskem izobraževanju*. Ljubljana: DZS, 2005.
2. Haralambos, M., in Holborn, S. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS, 1999.

2 TRADICIONALNA – PREDMODERNA IN MODERNA DRUŽBA

Uvod

Spremembe, ki zaznamujejo današnjo sodobno družbo, ne moremo razumeti brez vpogleda v zgodovinsko preteklost. Šele pregled od tradicionalne – predmoderne in moderne družbe do sodobne – postmoderne družbe nam bo pokazal, za kakšne spremembe v družbi gre. Poglejmo si torej, kaj vse se je spremenilo v pojmovanju odnosov v družbi, družini, posamezniku ter v obravnavanju otrok in mladostnikov.

Tradicionalna družba, v katero umeščamo predmoderno in moderno družbo, se je razvijala v zgodovinskih obdobjih, kot jih bomo spoznali v tem poglavju. Spoznali bomo njene značilnosti, vlogo in pomen družine in posameznika v njej ter vlogo in položaj otrok in mladine. Slika spodaj nam ponazarja tradicionalen družinski model, ki je predvsem veljal v tradicionalnih družbah. Ali bi lahko sodobno družino umestili v prikazani model?

Slika 6: Tradicionalni družinski model

Vir: Lawson et al., 2004, 22

Razumevanje zgodovinskih okvirov razvoja družbe omogoča smiselno povezavo z današnjo družbo. Ko boste osvojili to poglavje, boste lahko:

- poiskali razliko med predmoderno in moderno družbo,
- povezali in utemeljili vlogo družine, posameznika ter otrok in mladostnikov v družbi z obstoječim zgodovinskim razvojem družbe.

Znanje, ki si ga boste pridobili v tem poglavju, Vam bo omogočalo razumevanje nadaljnje teorije o vlogi in mestu posameznika v družbi.

2.1 PREDMODERNA DRUŽBA

Kot navaja Bergant (1981), je v predmodernih družbah prihajalo do bistvenih razlik, ki so izhajale iz različno razvitih družb samih. Za to družbo je značilna relativna samozadostnost,

zaprtost in statičnost, zato posamezniku ni dopuščala aktivnejše vloge. Življenje posameznikom ni omogočalo svobodne izbire, saj je bilo strogo podvrženo pripisanemu družbenemu statusu, tako spolu kot družinskemu poreklu. Vsi odnosi med člani so bili strogo družbeno predpisani, vloge spolov in generacij pa strogo ločene in jasno opredeljene.

V prvotnih plemenskih ureditvah se je družina tesno spajala z ostalo skupnostjo, kjer se je odvijalo socialno življenje, vezano predvsem na pridobivanje hrane. Možje so skupaj lovili, žene pa so nabirale plodove in kuhale za več družin skupaj. Tako so si delale družbo in tvorile nekakšno žensko skupnost. Že na tej stopnji se je izoblikovala podrejenost žensk v odnosu do moških, ki so največkrat sami odločali o najpomembnejših zadevah, medtem ko je bila glavna skrb žensk rojevanje potomcev, ki so bili v tistih časih zelo zaželeni. Otroci so bili pomožna delovna sila, na stara leta pa so tudi skrbeli za svoje starše.

Prva ekonomska revolucija je pripomogla k boljšemu obdelovanju zemlje in reji živine ter k začetku delitve zemlje med posamezne družine, ki so se zdaj lahko ločile od plemenske skupnosti. V tem obdobju je postala delitev vlog in odnosov znotraj družine, ki je izrazito patriarhalna, še bolj očitna. Moč je bila locirana v očetu kot poglavarju, ki je imel vso avtoriteto nad ženo in otroki. Kljub temu, da je družina predstavljala osnovno celico družbe, je zahtevala popolno podrejenost članov skupnim družinskim koristim in brezpogojno poslušnost patriarhu.

Francoski zgodovinar Aries (1991) opisuje otroštvo v predmodernih družbah in navaja, da je bilo bistveno drugačno kot kasneje v modernih družbah oziroma danes, saj so otroci ob telesni zrelosti že dobili status odraslih in se je s tem socializacija že končala. Vzgoja otrok je potekala na enostavnejši način kot danes, saj je bila zgolj sestavni del vseh ostalih delovnih in življenjskih procesov v skupnosti. Avtor pa celo trdi, da v srednjeveški Evropi obdobja otroštva sploh niso poznali in da je bil otrok obravnavan kot majhen odrasel. Njegove obleke so bile pomanjšane obleke odraslih, udeležen je bil v delovnih aktivnostih tako kot odrasli, igrač in otroških iger praktično niso poznali. Po njegovem otroci niso bili deležni posebne pozornosti. Tem navedenim trditvam pa mnogi ugovarjajo. Aries pa se je med drugim posvetil tudi raziskovanju otroštva v srednjem veku s pomočjo ikonografske metode (ikona - umetniška podoba) oz. proučevanja umetniških podob. Ugotovil je, kako so skozi različna stoletja upodabljali otroke:

- do 12. stoletja otrok sploh niso upodabljali, prikazani so bili kot pomanjšani možje brez otroških potez,
- v 13. stoletju se pojavi otrok v podobi angela, rišejo ga tudi kot Jezuščka, umetniki pa so ga upodabljali z okroglimi, nekoliko ženskimi potezami,
- v 14. stoletju je otroštvo prodrlo v svet preko Marijinega materinstva in se razširilo s pomočjo italijanske umetnosti. Pojavi se nov tip podobe otroka – goli otrok oziroma putto,
- v 15. in 16. stoletju postane otrok najpogostejša oseba v žanrih in anekdotah, v vsakdanjem življenju pa so otroci pomešani z odraslimi,
- v 17. stoletju pa je družina hotela imeti podobe svojih otrok, zato se pojavi portret. Otroci pa s tem postane eden privilegiranih modelov umetniškega upodabljanja.

Na spletnem naslovu <http://www.youtube.com/watch?v=VzPHOvNK0PU> si oglejte slikovno video predstavitev oblačil, ki so jih otroci nosili skozi različna stoletja.

2.2 MODERNA DRUŽBA

Za moderno družbo je, kot pravi Beck (v: Ule, 2000), značilen proces nastajanja modernizacije, s čimer se vzpostavlja prehod iz tradicionalnih oziroma predmodernih družb v moderno oziroma industrijsko družbo. Prve moderne družbe, za katere so značilne precej hitre družbene spremembe na vseh področjih, umeščamo v čas nastanka kapitalistične proizvodnje, oziroma industrializacije. Industrializacija povzroči visoko družbeno delitev dela, visoko stopnjo družbene mobilnosti, urbanizacijo, visok nivo izobrazbe, sekularizacijo prepričanj, sprejemanje inovacij itd. Poleg tega je za to obdobje značilna opustitev tradicionalnih nazorov, ki jih nadomesti ideja napredka. Moderna družba tudi ruši različne vrste tradicij in jih zamenjuje z novimi oblikami življenja. Vse to pa zahteva od posameznikov sprotno prilagajanje in spreminjanje tako lastnega početja kakor vrste družbenih odnosov in dejavnosti.

2.2.1 Posameznik v moderni družbi

Avtor Dahrendorf (v: Ule, 2000) navaja, da se za posameznika v moderni družbi močno poveča število življenjskih priložnosti; sedaj postane središče pozornosti, lahko mirno razpolaga s svojim življenjem, je socialno in prostorsko mobilna, spremeni svojo identiteto, verovanja ter ustaljene navade in vedenje. Vendar pa vsa ta avtonomnost vodi k izgubi globokih in trajnih družbenih vezi med ljudmi, ki so jih posameznikom omogočale ali, boljše, nalagale tradicionalne družbe in kulture. Modernizacijski procesi pa ne prinašajo samo napredka in pridobitev, temveč tudi propad idiličnih razmerij, značilnih za predmoderne družbe.

Z razvojem družbe se je začelo spreminjati tudi vsakdanje življenje ljudi, njihovo obnašanje, doživljanje in čustvovanje. Življenjski svet se je začel postopoma ločevati od družbenega sistema in postajal podsistem zasebnosti. Z osvoboditvijo ljudi od tradicionalnih fevdalnih vezi je v ospredje stopil individualizem, ki je poudarjal avtonomnost in originalnost. Individualizirani posamezniki se sicer osvobajajo tradicionalnih vezi, vendar pa po drugi strani postajajo vse bolj odvisni od pritiskov drugih socialnih institucij, predvsem trga delovne sile, izobraževalnega sistema, birokratskih organizacij itd. (Beck v: Ule, 2000, 60).

S pojavom meščanstva kot družbenega razreda je povezano tudi izoblikovanje novega meščanskega modela družine, za katerega je značilna nova intimnost med partnerjema. V meščanski družini postanejo meje med produktivnim in reproduktivnim delom jasno določene, kar omogoča ločitev družinskega življenja oziroma gospodinjstva od dela za zaslužek. Pride do odkritja materinstva in otroštva ter ideologije toplega doma, kar omogoči oblikovanje sveta zasebnosti, ki ga z vzdrževanjem intimnosti znotraj družine negujejo ženske. Ženska naj bi bila zaradi svoje biološke funkcije rojevanja edina sposobna za nego in vzgojo otrok ter za ustvarjanje domačnosti v nasprotju z zunanjim, brezosebnim svetom.

2.2.2 Tradicionalni družinski model v moderni industrijski družbi

Bauman (2002) opisuje tradicionalni družinski model v moderni industrijski družbi in navaja:

- »povprečna« družina je sestavljena iz dveh odraslih oseb različnega spola in njunih bioloških ali posvojenih otrok; člani družine skupaj bivajo, imajo skupen denarni fond in skupaj trošijo materialne dobrine,
- delitev vlog po spolu je izrazita, oče ima instrumentalno funkcijo v družini in njegova glavna naloga je materialno vzdrževanje družine, poleg tega pa predstavlja tudi vez med družino in zunanjo družbo,

- mati opravlja ekspresivno funkcijo, kar ji nalaga materinska vloga in tako poskrbi za vzdrževanje gospodinjstva ter za vzgojo otrok,
- družina je po večini majhna, precej mobilna in fleksibilna ter usmerjena k racionalnosti in tekmovalnosti, zanjo je značilen pridobljen status, po katerem lahko vsakdo doseže toliko kolikor zna in zmore,
- šele v začetku 20. stoletja, ko se začena spreminjati družbeni položaj žensk, ki se izobražujejo in zaposlujejo ter postajajo ekonomsko samostojnejše, pride do razvoja simetrične delitve vlog. Vendar še ne moremo govoriti o enakopravnem položaju med moškimi in ženskami, saj so bile ženske takrat dvojno obremenjene. Poleg dela za plačilo jih je doma čakalo še neplačano gospodinjstvo in družinsko delo, ki je poleg fizične obremenitve terjalo še čustveno obremenitev vzpostavljanja osebnih in intimnih odnosov, kar pa naj bi bilo njihova naravna, torej ženska vloga.

Dobro si oglejte sliko v uvodu tega poglavja, ki predstavlja tradicionalno družino. Razpravljajte o razlikah z družino v sodobni družbi. Oblikujte miselni vzorec, kjer boste prikazali model tradicionalne – predmoderne in moderne družbe.

Na spletnem naslovu <http://travel.over.net/novica/1979/stran36> si oglejte tradicionalen položaj žensk v Indiji.

Povzetek poglavja:

- ♣ Za predmoderno družbo je značilna relativna samozadostnost, zaprtost in statičnost, posameznik nima aktivnejše vloge. Otroci ob telesni zrelosti že dobijo status odraslih oseb.
- ♣ V moderni oziroma industrijski družbi nastane kapitalizem, trganje globokih in trajnih vezi med ljudmi in individualizem. Posameznik postane mobilni, zato ima tudi več življenjskih priložnosti. Zaznamuje ga avtonomnost, originalnost, odvisnost od trga delovne sile in izobraževanja.
- ♣ V tradicionalnem družinskem modelu moderne industrijske družbe gre za izrazito delitev vlog po spolu, kjer je glavna naloga očeta materialno vzdrževanje družine, mati pa opravlja materinsko in gospodinjstvo vlogo. Tu gre za majhno, fleksibilno, racionalno in tekmovalno družino.
- ♣ V začetku 20. stoletja pride do simetrične delitve vlog, saj se spreminja družbeni položaj žensk. Postajajo ekonomsko samostojnejše, se zaposlujejo in izobražujejo, kljub temu pa ne moremo govoriti o enakopravnem položaju med spoloma, ker so ženske dvojno obremenjene (delo za plačilo, neplačano gospodinjstvo in družinsko delo).

Preverjanje znanja:

1. Opreделите in časovno razčlenite tradicionalno družbo.
2. Pojasnite razlike med predmoderno in moderno družbo.

3. Kako se je skozi stoletja spreminjala obravnava otrok v tradicionalni družbi?
4. Ugotovite bistvene značilnosti posameznika v moderni družbi.

Priporočena literatura:

1. Aries, P. *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta, 1991.
2. Beck, U. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina, 2001.
3. Bergant, M. *Družina – zakon – ljubezen na razpotjih*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1981.
4. Puhar, A. *Prvotno besedilo življenja: oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Zagreb: Globus, 1982.
5. Sieder, R. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1998.

3 SODOBNA – POSTMODERNA DRUŽBA

Uvod

Jana je pred nedavnim zaključila svoj študij. Tako se je iz mesta vrnila domov, na vas. Starši so ji za opravljeno diplomo s ponosom izročili ključke od osebnega avta. Ko se je ponovno prilagodila na vaško življenje, si je vzela čas in poklicala nekaj svojih prijateljic. Odšle so na

kavo in si izmenjale številke mobilnih telefonov in elektronske naslove. Zelo pogosto komunicirajo na ta način, a od zadnjega obiska kavarne, kjer so se imele zelo lepo, je minilo že več kot mesec dni.

Primerjajte Vaš vsakdan z vsakdanom Vaših staršev, ko so bili mladi. Razpravljajte v paru in zapišite razlike.

V tem poglavju se bomo seznanili s sodobno družbo, ki nam je najbližja, saj smo njen sestavni del. A to še ne pomeni, da poznamo vse zakonitosti njenega delovanja. Zato se bomo z njimi seznanili.

Ko boste proučili to poglavje, boste znali:

- primerjati med tradicionalno in sodobno družbo,
- poiskati mesto družine, posameznika ter otrok in mladostnikov družbi,
- ugotoviti razlike med tradicionalno in sodobno družbo,
- pojasniti pojem individualizacije.

3.1 ZNAČILNOST SODOBNE – POSTMODERNE DRUŽBE

V sodobno – postmoderno družbo uvrščamo družbo 2. polovice 20. stoletja. V začetku 60. let 20. stoletja je Daniel Bell (v: Barle et al., 2005) vpeljal termin »postindustrijska družba« in pravi, da je prišlo do bistvenih sprememb v družbi, in sicer do povečane vloge storitvenih dejavnosti, znanja, znanosti, izobraževanja in informacij, s tem se je spremenila tudi struktura zaposlenosti in izobrazbena struktura, na področju kulture pa naj bi prišlo do oblikovanja svobodnejšega življenjskega sloga. Za zadnjo četrtino 20. stoletja je torej značilna informacijska tehnološka revolucija, ki je pomenila pospešen znanstveno – tehnološki in ekonomski razvoj, širjenje tržnega gospodarstva, izoblikovanje socialne države, širjenje civilnih in političnih pravic na vse prebivalstvo, vstop žensk v izobraževalni sistem in na trg delovne sile. Za posameznika v sodobni družbi pa je značilen proces osamosvajanja od družbenega razreda, družine, spolnih vlog in organizacije dela. Vse to je spremenilo tudi vidik vsakdanjega življenja posameznika, zato pride do tako imenovane individualizacije življenja posameznikov, ki postane ena glavnih značilnosti postmoderne oziroma sodobne družbe.

Individualizacija posameznika pomeni, da le-ta postaja vse bolj odvisen od samega sebe, od svoje lastne usode na trgu dela z vsemi tveganji, ki jih to prinaša. Tako je posameznik prisiljen sam sprejemati odločitve o svojem življenju, ki pa zaradi same narave družbe nikakor niso enoznačne in določene, temveč vse bolj tvegane. Posameznik ima sicer večje možnosti izbire tako o sebi kot o svoji lastni usodi na področju dela, izobraževanja in družine, vendar hkrati tudi večja tveganja, da bodo te izbire napačne. Posameznik ostaja zmeden in negotov ravno zaradi teh številnih izbir o svojem življenju. Beck (2001) zato sodobno družbo imenuje tudi družba tveganja.

Posamezniki in njihovo vsakdanje življenje je prežeto s tveganimi prehodi iz šolanja v poklic, ustvarjanje družine, kariere itd. Posamezniki razvitih družb ostajajo le na videz svobodni in neodvisni, realno pa so izpostavljeni številnim družbenim konfliktom in nasprotjem, ki

porajajo pritiske in strese. Individualizacija življenja torej prinaša s seboj občutke negotovosti in nekompetentnosti, pogojene s preštevilnimi življenjskimi izbirami (Ule, 1999).

Največja revolucija v sodobni družbi je bila revolucija mladine, ki se je začela v šestdesetih letih dvajsetega stoletja. Novi procesi individualizacije, identitete in življenjskih stilov ter spremembe v kvaliteti življenja se odražajo v celotni sodobni družbi (Tabela 1).

 Analizirajte, interpretirajte in ocenite problematiko posamezne vrste družbe ter njene horizontalne in vertikalne posebnosti. Raziščite življenje vaših staršev, starih staršev ali znancev. Izvedite intervju. Naredite primerjavo z današnjim življenjem.

Tabela 1: Razlika med tradicionalno in sodobno družbo

Družba	Tradicionalna družba		Sodobna družba
	Predmoderna (do 20. stoletja)	Moderna (od 1. polovice 20. stol, dalje)	Postmoderna (od 2. polovice 20. stol. dalje)
Značilnost družbe	samozadostna, zaprta, statična, ekonomska revolucija – delitev zemlje med družine.	modernizacija, kapitalistična družba, družbena mobilnost, urbanizacija, visoka izobrazba, inovacije, rušenje tradicije, individualizem; avtonomnost in izvirnost.	informacijsko tehnološka revolucija (2. polovica 20. stoletja), vloga storitvenih dejavnosti, znanosti, znanja, tržno gospodarstvo, socialna država, širjenje pravic.
Družina	izrazito patriarhalna, strogo družbeno predpisani odnosi, družina tesno povezana s skupnostjo, oče poglavar družine, podrejeno st žensk.	meščanski model družine, intimnost med partnerjema, ločitev gospodinjstva od zaposlitve, , skrb matere za gospodinjstvo in vzgojo otrok, skrb očeta za materialno vzdrževanje družine, majhnost, mobilnost, fleksibilnost, tekmovalnost; status.	sprememba družinskih oblik, odnosov med spoloma, življenjskih stilov, spremembe v kvaliteti življenja, povečanje materialnega standarda po 2. svetovni vojni, sprememba družbenega položaja žensk - izobraževanje in zaposlovanje, simetrična delitev vlog med spoloma, medsebojno spoštovanje.
Posameznik	ni možnosti individualne izbire.	prilagajanje in spreminjanje, povečanje življenjskih priložnosti, avtonomnost, trg delovne sile, izobraževanje, izguba trajnih družbenih vezi med ljudmi.	osamosvajanje od družbenega razreda, družine, spolnih vlog, organizacije dela, individualizacija, odvisnost od trga delovne sile, izobraževanja, sociale, zdravstva, večja izbira in večje tveganje, kreativnost, fleksibilnost, stremljenje po denarju in moči, zmedenost.
Otroci in mladostniki	ob telesni zrelosti pridobijo status odraslih, vzgoja enostavna, otrok obravnavan kot majhen odrasel (pred 1600).	ekonomska pridobitev (delali v industriji (1700–1800), skrbeli za starše v starosti, deležni malo nežnosti in ljubezni, omejitve otroškega dela (1800–1900), nimajo ekonomske, a veliko čustveno vrednost za starše, uvedba obveznega šolanja(1900–1950).	od 1950 dalje porast zavedanja o otrokovih pravicah, eksplozija izobraževanja, povečane zahteve po doseganju izobrazbe, revolucija mladine v šestdesetih, individualizacija, podaljšana socializacija in ekonomska odvisnost od staršev, mobilnost, večja negotovost, tveganja in nevarnosti.

Vir: Lasten, prirejeno po Ule, 1999

3.2 INDIVIDUALIZACIJA

Sodobna družba zahteva od posameznikov, da se obnašajo kreativno in fleksibilno, saj vnaprej definirane identitete, življenjski stili, vezanost na kraj, spol in stan niso več zaželeni. Od posameznikov se zahteva individualen stil življenja, v kar se vključuje tudi izvirnost na področju dela, učenja, vzgoje itd. Globalna modernizacija družbe postavlja posameznike v položaj vpetosti med zasebnim in javnim, splošnim in posebnim ter institucijami in osebnostmi. Vse to vodi k izgubi tradicionalnih norm in vrednot, ki so v preteklosti skrbele za posameznike in družbo v celoti. Individualizacija terja od posameznikov psihosocialno integracijo v družbo, ki pa je za posameznika težavna (Ule, 2000).

Po Becku (v: Ule in Kuhar, 2003) naj bi šlo v sodobnih družbah za trojno individualizacijo oziroma za tri dimenzije individualizacije, in sicer:

- dimenzijo osvobajanja, ki pomeni osvobajanje od zgodovinsko in tradicionalno pripisanih družbenih oblik in odnosov,
- dimenzijo odčaranja, kjer gre za izgubo tradicionalne varnosti in zaupanja v družbene norme ter
- dimenzijo nadzora ali reintegracije, ki poudarja novo vrsto družbenih povezav in odnosov, ki jih ljudje oblikujejo glede na lastne interese, želje in življenjske stile.

Individualizirani posamezniki postajajo vse bolj odvisni od trga dela in z njim povezanega izobraževanja, potrošnje, socialnopravnih uredb in oskrbovanj. Posamezniki vse bolj stremijo po denarju in družbeni moči.

Individualizacija po Becku (2001) je širok proces reforme modernih družb, ki se odraža v pluralizaciji in dinamizaciji življenjskih stilov, vzorcev in pogojev. Zajemala naj bi tri glavne družbeno-strukturalne procese:

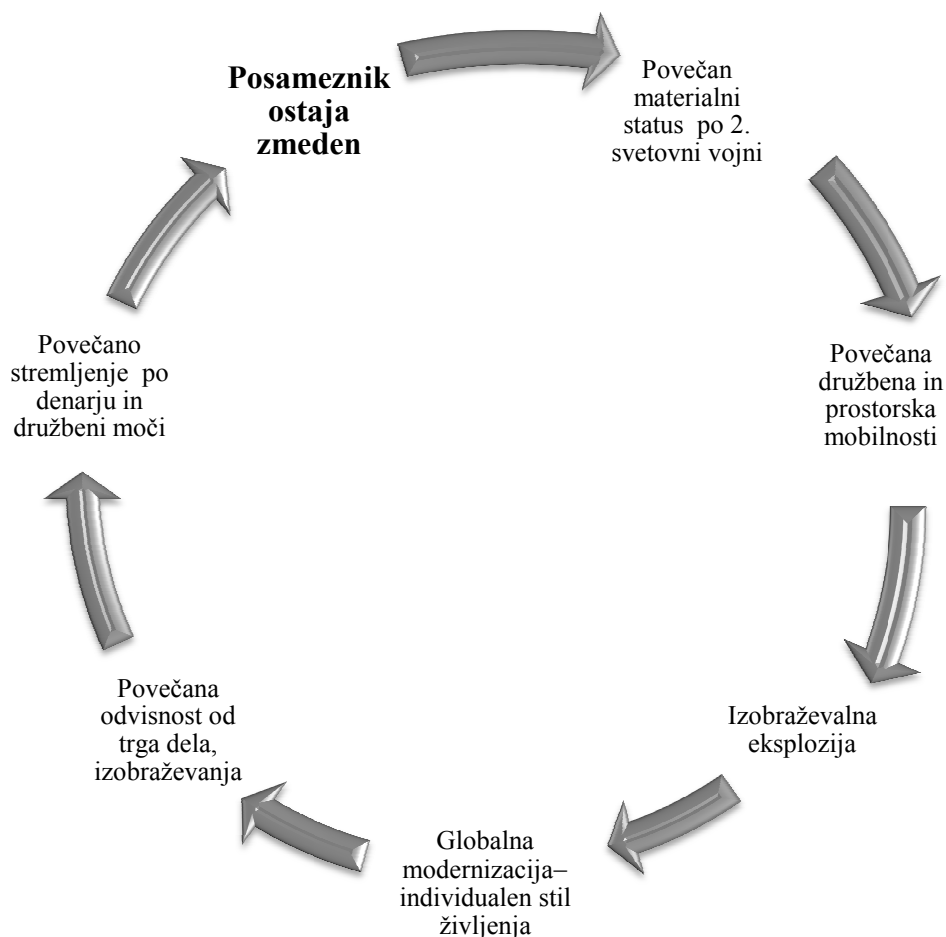
- povečanje materialnega standarda po drugi svetovni vojni, kar je spodbudilo razvoj množične potrošnje in ponudilo ljudem večje možnosti izoblikovanja individualnih življenjskih stilov in navad,
- povečanje družbene in prostorske mobilnosti, ki se je pojavilo kot posledica obširnih sprememb v poklicni strukturi, ekspanziji raznih servisnih in uslužnostnih ustanov in dejavnosti, intenzivni urbanizaciji ter večji participaciji žensk na trgu dela in tako privedlo do rušenja tradicionalnih življenjskih svetov,
- izobraževalna eksplozija je omogočala poglobljeno samoiskanje posameznikov.

Takšna individualizacija pa privede do vse večje odvisnosti posameznikov od trga delovne sile, sistemov socialnega skrbstva, zavarovanja in zdravstva ter izobraževalnega sistema. Posameznik kljub možnostim izbire tako o sebi kot o svoji lastni usodi na področju dela, izobraževanja in družine zaradi nejasnosti in nepreglednosti teh številnih individualnih izbir, načrtovanj in odločitev, ostaja zmeden in negotov ravno zaradi teh številnih izbir o svojem življenju (Beck, 2001).

Kakšno povezavo med Vašim študijem Organizator socialne mreže in individualizacijo v sodobni družbi lahko poiščete? Odgovore tudi zapišite in o njih razpravljajte v študijski skupini. S pomočjo IKT tehnologije pripravite predstavitev.

♥ Namig: ugotovitve so Vam lahko dobra usmeritev za iskanje Vaše zaposlitvene priložnosti.

Slika 8: Individualizacija

Vir: Lasten, prirejeno po Beck, v: Ule, 1999

Povzetek poglavja:

- ♣ Sodobna oziroma postmoderna družba je družba 2. polovice 20. stoletja, za katero je značilna informacijska tehnološka revolucija, razmah ekonomije in gospodarstva, izoblikovanje socialne države, širjenje civilnih in političnih pravic, množičen vstop žensk v sfero poklica in izobraževanja ipd.
- ♣ Trojna individualizacija posameznika pomeni, da se posameznik najprej osvobaja od zgodovinsko in tradicionalno pripisanih družbenih odnosov, nato gre za izgubo tradicionalne varnosti in zaupanja v družbene norme, nazadnje pa gre za novo vrsto družbenih povezav in odnosov, ki jih posameznik oblikuje glede na lastne interese in želje.
- ♣ V sodobni družbi gre za tri glavne družbeno-strukturalne procese: razvoj množične potrošnje, povečanje družbene in prostorske mobilnosti ter izobraževalna eksplozija.

Preverjanje znanja:

1. Opredelite bistvene značilnosti sodobne družbe.
2. Zakaj je za sodobno družbo značilna individualizacija posameznika?

3. Analizirajte bistvene elemente individualizacije po Becku.
4. Utemeljite vlogo posameznika v sodobni družbi.
5. Ocenite prednosti in slabosti položaja posameznika v sodobni družbi.
6. Določite izzive in nevarnosti tradicionalne (predmoderne, moderne) in sodobne (postmoderne) družbe.

Priporočena literatura:

1. Beck, U. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina, 2001.
2. Ule, M., et al. *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej, 2000.
3. Ule, M. in Kuhar, M. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.

4 SOCIALIZACIJA

Uvod

Na začetku učbenika smo si ogledali primer volčjih deklc in ugotovili, da sta ostali na skoraj živalski stopnji razvoja. Zakaj? Nista se naučili vzorcev vedenja v družbi, manjkala jima je socializacija. To je proces, v katerem poteka naše družbeno oblikovanje. Ko se rodimo, smo samo biološka bitja, s socializacijo pa postanemo tudi družbena bitja. V stiku z drugimi

Ljudmi se naučimo misliti, čutiti, čustvovati in delovati kot posamezniki v različnih družbenih skupinah, katerim pripadamo. Obenem pa si oblikujemo tudi svojo osebnost. Zato je socializacija nujna in za človeka bistvena, da se vključi v družbo in razvije človeške lastnosti.

V tem poglavju boste spoznali:

- dejavnike, ki vplivajo na proces socializacije: družino, vrtec, šolo, vrstniške skupine, množične medije, delovno okolje,
- vrste socializacije glede na časovni potek življenja posameznika,
- različne socializacijske modele in teorije ter njihov pomen.

Poznavanje tega poglavja bo omogočalo nadaljnje seznanjanje z vsebino tega učbenika.

4.1 DEJAVNIKI SOCIALIZACIJE

Ozrite se sami vase in ugotovite najmočnejše dejavnike Vaše socializacije do sedaj. Izbirajte med: družina, vrtec, šola, vrstniške skupine, mediji, delovno okolje ipd. Razvrstite jih po tem, kako močan vpliv so imeli na oblikovanje Vaše osebnosti. V skupini si izmenjajte odgovore in jih plenarno predstavite. Oblikujte skupno tabelo.

Kot ste lahko že sami razbrali iz predhodne naloge, imenujemo tisto, kar nas je tekom našega življenja oblikovalo kot družbene posameznike, dejavniki socializacije. Mednje štejemo različne skupine, v katerih posameznik živi in deluje. Najpomembnejši dejavniki socializacije v posameznikovem življenju so družina, šola, skupine vrstnikov, množični mediji, delovno okolje, religiozne skupine itd. V nadaljevanju si bomo ogledali, kakšen pomen imajo ti dejavniki za posameznika.

4.1.1 Družina

V zgodnjem obdobju življenja posameznika je družina najpomembnejši dejavnik socializacije, saj si otrok v njej pridobiva temeljne izkušnje, sposobnosti in pravice, ki naj bi jih razvil. Danes otroci odraščajo v številnih družinskih okoljih: v družini z dvema biološkima staršema, v enostarševskih in v reorganiziranih družinah. Ta različnost okolij pa prav gotovo vpliva na različnost socialnih izkušenj, ki jih otroci pridobijo.

V adolescenci mladostnika družina danes igra še zelo pomembno vlogo in odločilno vpliva na njegov razvoj ter določa njegove življenjske razmere. V prizadevanju za svojo identiteto mora sodobni mladostnik postati neodvisen od staršev in do pozne adolescence razviti do njih zrel odnos, kar pomeni, da se lahko na starše obrne po nasvet in pomoč, ne da bi se pri tem počutil prikrajšanega v svoji odvisnosti in samostojnosti. Tak odnos temelji na obojestranski strpnosti, spoštovanju in upoštevanju osebne svobode. Pomanjkanje čustvene opore staršev, togi in formalni odnosi ter represivni vzgojni postopki niso v prid zdravemu razvoju mladostnika.

V tradicionalnih družbah je bila družina skoraj edini dejavnik socializacije, danes pa je samo eden izmed mnogih.

Slika 10: Družina – najpomembnejši dejavnik socializacije

Vir: <http://www.fotosearch.com/photos-images/family.html>

4.1.2 Vrtec in šola

Vrtec je prva formalna institucija, s katero se otroci, če so vanj vključeni, srečajo. Osnovna šola, v katero so vključeni vsi otroci, pa je z vidika socializacije pomembna zaradi prenosa in posredovanja znanja, pravil, vrednot in norm vedenja, ki otroku omogočajo, da se kvalitetno socializira. Hkrati pa šola pomaga otroku, da razvije odnos do avtoritet in se nauči vedenja, ki je družbeno sprejemljivo.

Mladostnik se v šoli sreča z različnimi dejavniki tveganja, ki lahko ogrožajo njegov zdrav razvoj. Med take dejavnike štejemo npr. pogosto izostajanje od pouka (velikokrat je v povezavi s tveganimi vedenji, kot so kajenje, opijanje z alkoholom in rabo drugih psihoaktivnih snovi), preobremenjenost s šolo (posledica je lahko trajen stres, med mladostniki pa gotovo obstaja določen delež takih, ki trajnega stresa ne prenaša brez posledic za svoje duševno in telesno zdravje), slab učni uspeh pa vodi mladostnika v nezadovoljstvo in slabšo samopodobo.

4.1.3 Vrstniške skupine

Otroci že zelo zgodaj izoblikujejo vrstniške skupine, saj večji del dneva preživijo v vrtcu in kasneje v šoli. Skupine vrstnikov omogočajo pridobivanje pomembnih socialnih izkušenj, posamezniku pa omogočajo tudi zadovoljevanje dveh temeljnih potreb – potrebe po avtonomiji in neodvisnosti posameznika ter potrebe po povezanosti med člani skupine.

Mladostnikom veliko pomeni, če najdejo v sovrstnikih sogovornika, saj se tako počutijo bolj varne in gotove. V skupini dobivajo moč, čutijo se sprejete, v njih se prepoznavajo, mladostnik pa si v skupini tudi oblikuje stališča v zvezi z vprašanji, kot so spolnost, preživljanje prostega časa ipd.

4.1.4 Množični mediji

Kot je razvidno iz primera, predstavljajo danes množični mediji del vsakdana tako otroka kot mladostnika. Postavljajo okvir, kaj je dobro in kaj ne, kaj je koristno in kaj nekoristno. Vloga medijev je izrazito dvojna; pozitivna vloga medijev je v obveščanju in izobraževanju, negativna pa v tem, da je realnost, ki jo prikazujejo »medijska konstrukcija«.

Po nekaterih raziskavah naj bi slovenski otroci leta 2001 preživali povprečno pred televizijo 3,02 ure na dan, kar je za eno uro manj kot v ZDA, vendar še zmeraj veliko. Kot pogost razlog za gledanje televizije otroci navajajo osamljenost. V raziskavi o medijskih navadah slovenskih mladostnikov pa rezultati kažejo, da mladi največkrat uporabljajo medije zaradi preganjanja dolgčasa. Kar 87,7 % jih gleda televizijo, 83 % mladih posluša zgoščenke, 76 % pa bere časopise, revije in stripe (Nadoh, 2001).

Obstajajo tri vrste razlogov, zakaj ima prav televizija kot množični medij največji vpliv na otroke in mladostnike:

- želja po informacijah o svetovnih dogodkih, potešitev radovednosti in različni nasveti,
- želja po integraciji in socialni interakciji – vživljanje v okoliščine drugih, iskanje tem pogovore, posnemanje oziroma igranje socialnih vlog.
- želja po zabavi – pozabijo na vsakdanje probleme, se sproščajo, zadovoljujejo svoje estetske in kulturne potrebe, zapolnijo čas.

V svojem lokalnem okolju opravite raziskavo o gledanosti televizije in o uporabi interneta med otroki in mladostniki. Ugotovite, koliko časa dnevno uporabljajo ta dva medija in/ali obstajajo razlike med otroki in mladostniki.

4.1.5 Delovno okolje

Ko se posameznik iz šolskega izobraževanja usmeri v sfero dela, se neposredno sreča s poklicno skupino in se dejansko udeleži v poklicni dejavnosti. Posameznik vzpostavi nove medosebne odnose in ponotranji lastnosti poklicne kulture. Tako si izoblikuje svojo poklicno identiteto, kar pomeni, da se identificira s poklicem, ki ga opravlja. Izjemnega pomena je, kako šola omogoča mladim vključevanje v svet dela in kako jih nanj pripravi.

Na spletnem naslovu <http://www.youtube.com/watch?v=gMYmIXuhTvo> si oglejte slike o tem, kako se skozi različne dejavnike socializacije izoblikuje spol.

4.2 ČASOVNI POTEK SOCIALIZACIJE

Pravkar smo si ogledali pomen dejavnikov socializacije in med drugim ugotovili, da se dejavnik družine pojavi že zgodaj v posameznikovem razvoju. Sedaj pa se bomo posvetili vrstam socializacije, ki se med seboj razlikujejo v tem, kdaj se pojavijo v časovnem razvoju posameznika. Z ozirom na časovno opredelitev razvoja posameznika ločimo primarno, sekundarno in terciarno socializacijo. Pa si oglejmo podrobneje, kdaj se posamezna vrsta socializacije pojavi v razvoju posameznika in kakšen pomen ima zanj.

4.2.1 Primarna socializacija

Za primarno socializacijo je značilno, da poteka v otroštvu, v prvih letih otrokovega življenja, predvsem v krogu družine. Zanj je pomembno, da se med člani družine vzpostavijo čustvene vezi in tesni odnosi. V tem obdobju otrok sprejema vrednote, zaželeno vzorce obnašanja in ravnanja, ki mu jih posredujejo starši. Tako razvije temelje njegove družbenosti in osebnosti, zato je primarna socializacija v primerjavi z nadaljnjimi vrstami socializacijami odločilnega pomena za celotno nadaljnje življenje.

Med otroštvom poteka trostopenjski razvojni proces, kjer otrok skozi igro in učenje prevzema od staršev vzorce vedenja v družbi. Tako naj bi bile razvojne stopnje v primarni socializaciji:

- pripravljalna stopnja, kjer majhni otroci vzpostavijo primitivno interakcijo z odraslimi;
- play (igra) stopnja, v kateri se otrok nauči simbolov jezika, kar mu da samozavest in zavest o svojem obstoju;
- game (organizirana igra) stopnja, kjer otroci prevzamejo vloge različnih ljudi, se odzivajo na pričakovanja, ki jih imajo do teh ljudi ter pridobijo občutek o posplošenih drugih.

Slika 11: Otrok skozi igro prevzema vzorce vedenja v družbi

Vir: http://www.dreamstime.com/children_cid119_pg8

4.2.2 Sekundarna socializacija

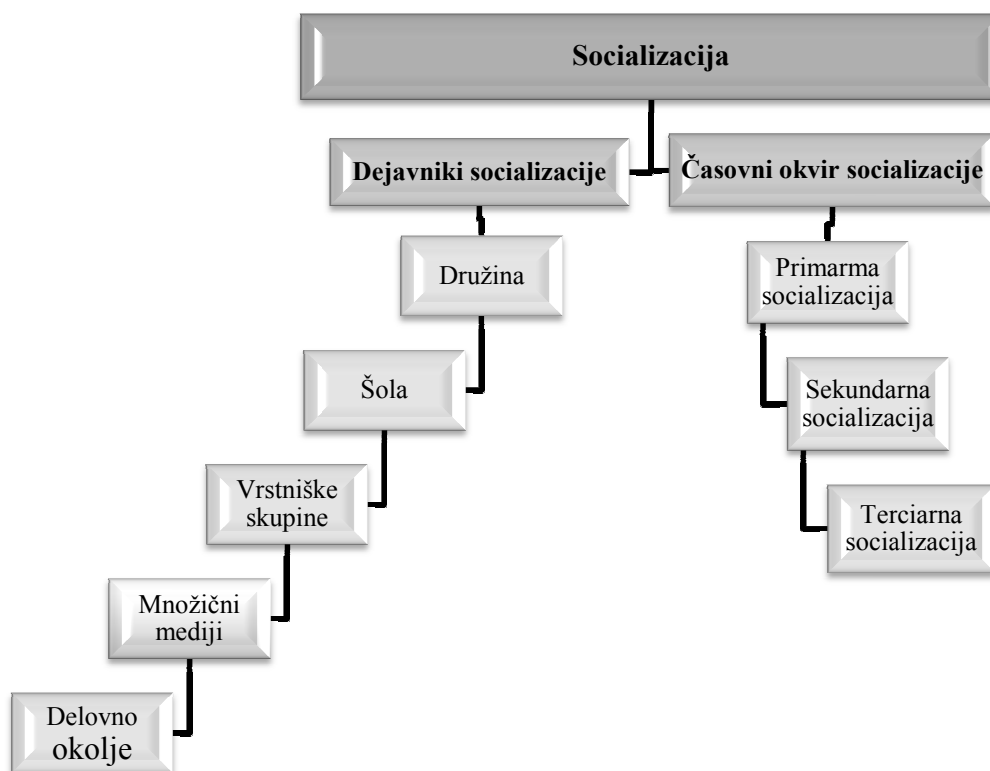
Nekateri označujejo sekundarno socializacijo kot obdobje poznega otroštva in adolescence, v modernih družbah pa le-ta predstavlja predvsem obdobje šolanja. Od primarne se razlikuje v družbenem okolju, v katerem se »giblamo« in v vlogah, katere »igramo«. Vključujemo se v različne skupine, organizacije, institucije, ki so izven intimne domačega okolja – npr. vstop v šolo. Zanj je značilno tudi učenje in prevzemanje različnih vlog – npr. poklicnih vlog.

V primarni socializaciji otrok nima možnosti izbire in primerjave različnih izkušenj, tu pa so posamezniki soočeni z raznolikostjo družbenih svetov, katere lahko med seboj primerjajo in tudi izbirajo med njimi.

Kot navaja Ule (1999, 2000, 2002, 2003, 2008) se v sodobni družbi proces socializacije mladostnika zamenja s procesom individualizacije, kar pomeni celovit preobrat v načinih življenja, mišljenja, identitetah posameznikov, njihovih medosebnih odnosov. Gre za preobrat od vnaprej določenih razrednih, slojnih, spolnih, kulturnih identitet k vedno bolj individualno določenim in začasnim identitetam. V tradicionalnih družbah je bil posameznik enostavno »vrojen« v družbene danosti svojega življenja (npr. v socialni sloj ali večinsko religijo), v sodobni in individualizirani družbi pa se mora posameznik truditi za to, da doseže nek družbeni položaj. Tega ne počne le enkrat v življenju, temveč vsak dan.

4.2.3 Terciarna socializacija

V vedno bolj razčlenjeni družbi se mora človek pravzaprav nenehno »dopolnilno« socializirati. Procese socializacije so včasih povezovali le z dobo odraščanja in vključevanja v družbo. O vsaki poznejši socializaciji, ki je povezana npr. z vstopom v poklic, pridobivanjem poklicnih izkušenj, prevzemanjem starševskih in partnerskih vlog ipd., pa govorimo kot o terciarni socializaciji oziroma socializaciji odraslih.

Slika 12: Socializacija
Vir: Lasten

4.3 TEORIJE SOCIALIZACIJE

Kaj pa o socializaciji pravijo teorije? Ogleдали si bomo tri različne perspektive, od katerih vsaka na svoj način opisuje, kaj naj bi bila zanje socializacija.

4.3.1 Teorija učenja vlog

Po tej teoriji je socializacija proces, v katerem se posameznik nauči, kako izvajati družbene vloge. Ob nagradah in kaznovanju se uči se podrejanja pričakovanjem, skladnim z vlogami, najprej s strani družinskih članov, kasneje pa tudi od drugih članov družbe. V tem času ponotranji norme in vrednote družbe, v kateri živi.

V obdobju primarne socializacije so položeni temelji za proces nadaljnje sekundarne socializacije, ki poteka v šolah, prijateljskih in verskih skupinah, v delovnem procesu in ob vplivu medijev.

Prednosti teorije učenja vlog sta v tem, da ločuje med primarno in sekundarno socializacijo ter oporeka pojmovanju o bioloških predpostavkah družbenega vedenja. Pomanjkljivosti pa so v tem, da ne vsebuje razlage mehanizmov socializacije ter da je pretirano poudarjen vpliv na posameznike, pri čemer ni mesta za konstruiranje identitete s strani posameznika samega (Lawson et al., 2004).

4.3.2 Družbeno – konstrukcijska teorija

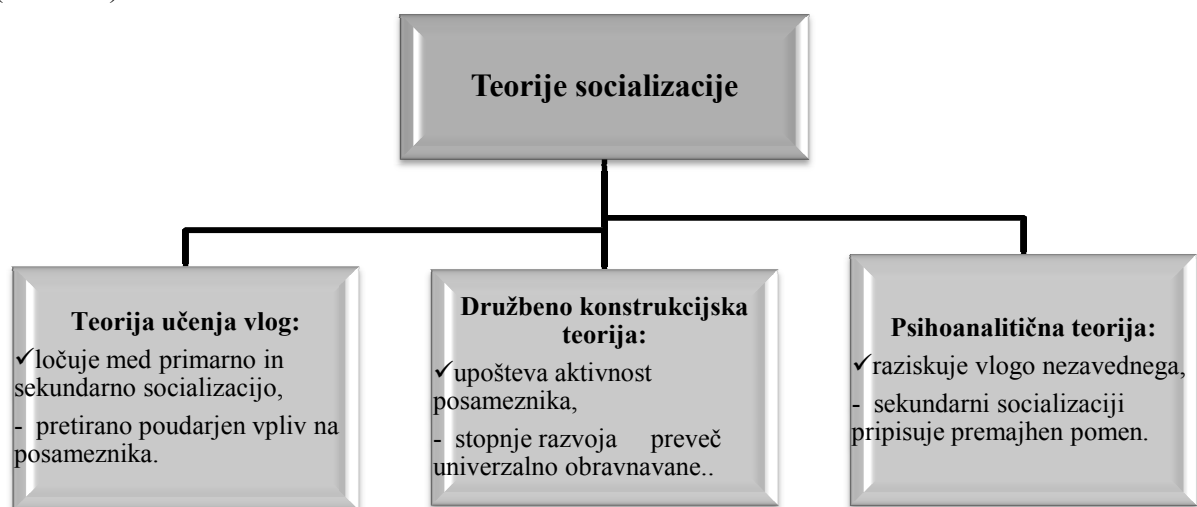
Mead (v: Lawson et al., 2004) govori o pomenu družbene interakcije. Posameznikova osebnost se oblikuje v procesu socializacije v interakciji z drugimi. Za razvoj osebnosti je igra temeljnega pomena, skozi igro se otroci razvijejo v družbena bitja.

Osebnost je razdeljena na »jaz« in »mene«, kjer »jaz« pomeni aktivni vidik, »mene« pa reflektivni del oziroma »jaz v ogledalu – zrcalni jaz«. »Mene« pomeni »shrambo družbenih izkušenj, ki jih pridobimo v družbenem delovanju«. Prednosti družbeno – konstrukcijske teorije socializacije so v tem, da upošteva aktivnost posameznika, razvoj osebnosti pa je zasnovan na interpretaciji vlog drugih. Pomanjkljivost pa je v tem, da predpostavlja, da so stopnje razvoja posameznika univerzalne.

4.3.3 Psihoanalitična teorija

Ta teorija pa se osredotoči na čustva oziroma emocije. Za osebnostni razvoj otroka je skrb matere odločilnega pomena, vez med materjo in otrokom predstavlja emocionalno zadovoljitev otroka. Zgodnja socializacija je temeljnega pomena za čustveno oblikovanje odrasle osebe, po mnenju nekaterih psihoanalitikov se temelji odraslosti postavijo že v 24. mesecu življenja.

Človeško vedenje je pojmovano kot odnos med zavednimi in nezavednimi vidiki. Freud (v: Lawson et al., 2004) poudarja pomen dveh nezavednih teženj – Eros in Tanatos, kateri zagotavljata posameznikovo preživetje. Eros pomeni težnjo k užitku, Tanatos pa težnjo k agresivnosti in eventualni smrti. Prednost psihoanalitične teorije socializacije je v tem, da raziskuje vlogo nezavednega v družbenem življenju ter vzpostavlja povezave med osebnostjo in družbenim vedenjem. Kulturnim dejavnikom in socializaciji ne posveča zadostne vloge, prav tako sekundarna socializacija ne igra bistvenega pomena, kar je pomanjkljivost te teorije (Slika 13).

Slika 13: Teorije socializacije
Vir: Lasten, povzeto po Lawson et al., 2004, 2

Povzetek poglavja:

- ♣ Socializacija oblikuje človeka kot družbenega posameznika.
- ♣ Med glavne dejavnike socializacije štejemo: družino, vrtec in šolo, vrstniške skupine, množične medije, delovno okolje ipd.

- ♣ Vrste socializacije se med seboj razlikujejo po tem, kdaj se pojavijo v časovnem razvoju posameznika. Tako ločimo primarno, sekundarno in terciarno socializacijo.
- ♣ Primarna socializacija poteka v otroštvu, predvsem v okviru družine.
- ♣ Sekundarna socializacija se razvije predvsem v posameznikovem obdobju šolanja, od primarne se razlikuje v družbenem okolju, v katerem se »giblamo« in v vlogah, katere »igramo«.
- ♣ Terciarna socializacija, oziroma socializacija odraslih pa se nanaša na posameznikov vstop v poklic, njegovo prevzemanje starševskih in partnerskih vlog ipd.
- ♣ Teorije socializacije so: teorija učenja vlog, družbeno – konstrukcijska teorija, psihoanalitična teorija.

Preverjanje znanja:

1. Analizirajte vlogo in pomen socializacije v razvoju posameznika.
2. Opredelite dejavnike socializacije in jih umestite v življenjski potek posameznika.
3. Pojasnite temeljne značilnosti vrst socializacije in jih med seboj tudi primerjajte.
4. Opišite razvojne stopnje v primarni socializaciji, kot jih opredeljuje Mead.
5. Soočite prednosti in pomanjkljivosti navedenih teorij socializacije.

Priporočena literatura:

1. Ule, M. in Kuhar, M. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.

5 GENERACIJSKE SKUPINE V DRUŽBI

Uvod

Slika 15: Otroštvo, mladost in odraslost

Vir: <http://www.fotosearch.com/STK006/aac1915/>

Majin dedek je po težki operaciji nog odšel v dom starejših ljudi. Ob slovesu je bilo vsem hudo, najbolj pa je trpel on sam. Kmalu je spoznal, da je prišel v varno in toplo okolje. Ponovno se je srečal s svojimi nekdanjimi prijatelji. Sedaj so lahko vsak dan skupaj in obujajo spomine na mladost. Vključil se je v pevski zbor, saj je bil vrsto let izvrsten pevec. Enkrat tedensko sodeluje v skupini za samopomoč, kjer se pogovarjajo o različnih temah.

Prejšnji teden so jih obiskali otroci iz osnovne šole. Pripravili so jim izvrsten kulturni program, nato pa so z njimi izvedli intervju o tem, kakšna je bila njihova mladost.

Ko se boste poglobili v vsebino tega poglavja, boste znali:

- opisati generacijske skupine v družbi: otroštvo, mladostništvo in odraslost,
- utemeljiti vlogo, pomen in problematiko obdobja otroštva, mladostništva in odraslosti v sodobni družbi,
- analizirati in interpretirati konkretno problematiko omenjenih skupin, primerjati horizontalno (socializacijske posebnosti) in vertikalno raven (generacijske in časovne posebnosti) posameznega obdobja,
- analizirati procese otroštva, mladostništva in odraslosti v lokalni skupnosti.

5.1 OTROŠTVO

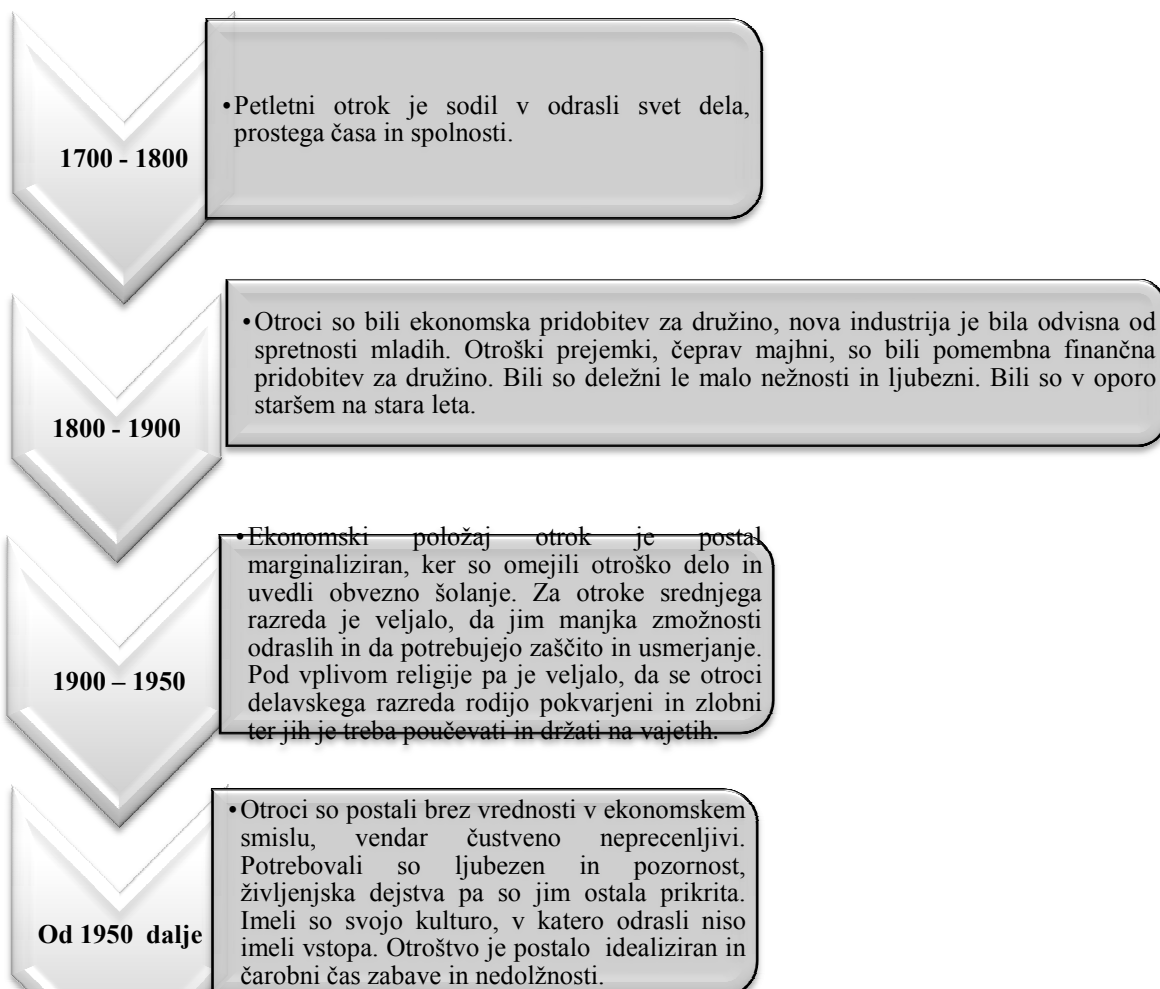
5.1.1 Zgodovinske spremembe v pojmovanju otroštva

Otroštvo ni bilo vedno pojmovano kot generacijsko obdobje med mladostništvom in starostjo. Tekom zgodovine je pojmovanje otroštva doživelo kar nekaj sprememb, ki so neločljivo povezane z razvojem družbe, industrije in ekonomije (Lawson et al., 2004).

Na spodnjem spletnem naslovu si oglejte Konvencijo OZN o otrokovih pravicah. Ugotovite, katere so otrokove pravice. S katerimi družbenimi spremembami je povezano dojemanje posebnega statusa otrok?

Na spletnem naslovu <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105> si oglejte Konvencijo OZN o otrokovih pravicah. Izdelajte letak oziroma informativno gradivo o temeljnih otrokovih pravicah, ki so zapisane v konvenciji. V svojem lokalnem okolju gradivo razdelite po ustanovah, ki obravnavajo otroke kot ciljno skupino (vrtni, zdravstveni domovi.).

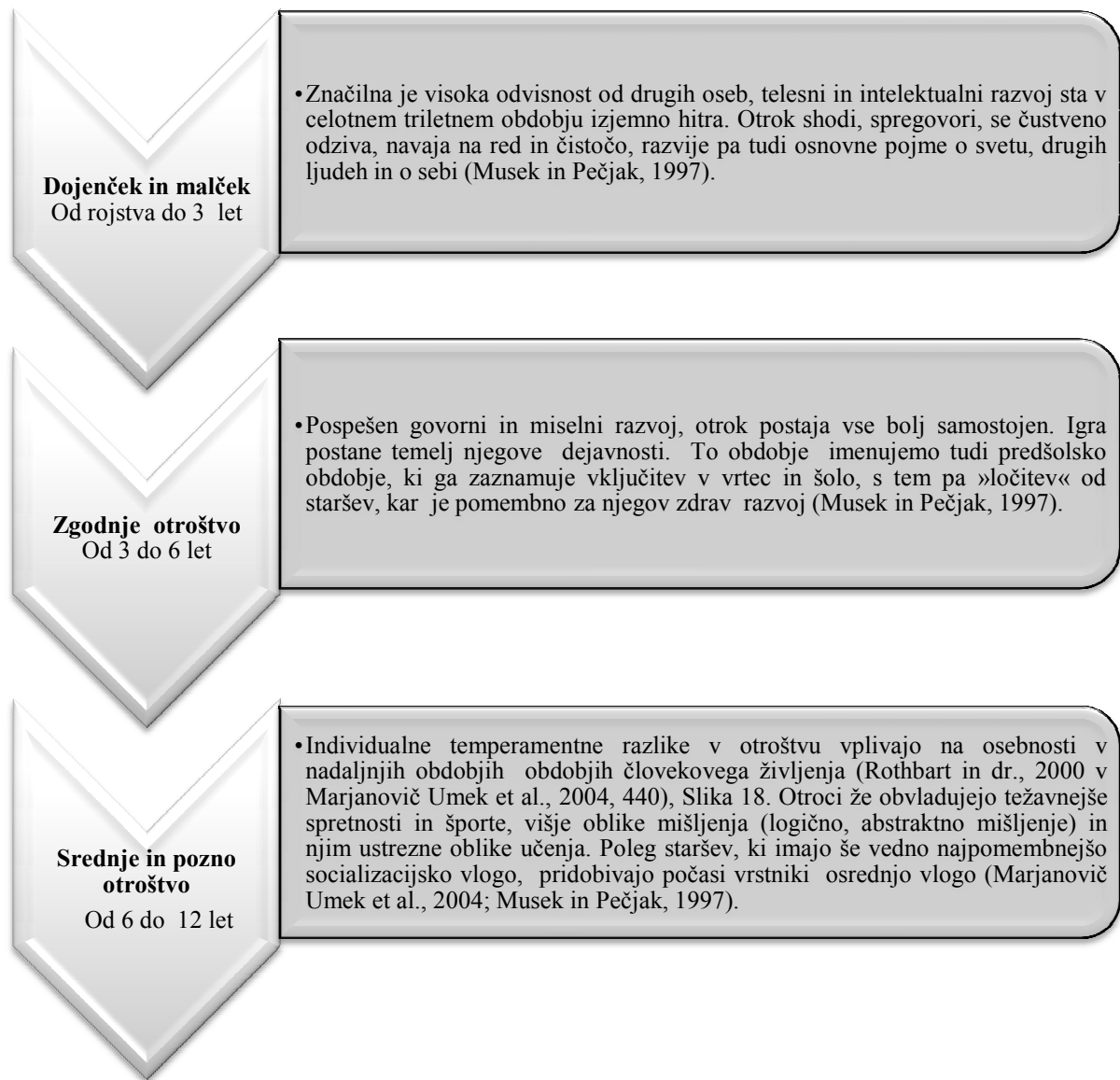

Slika 16: Zgodovinske spremembe v pojmovanju otroštva

Vir: Lasten, prirejeno po Lawson et al., 2004, 32

5.1.2 Razvojne faze v otroštvu

Otroštvo je razmeroma dolgo obdobje, v njem je osebni, telesni in družbeni razvoj zelo hiter. O razvojnih fazah v otroštvu pišejo številni avtorji. Tako Marjanovič Umek et al. (2004) deli otroštvo v tri faze: dojenček in malček (od rojstva do treh let), zgodnje otroštvo (od 3 do 6 let) ter srednje in pozno otroštvo (od 6 do približno 12 let). Značilnosti posameznega obdobja pa opredeljujeta tudi Musek in Pečjak (1997). Na Sliki 17 si oglejmo, kako poteka razvoj otroka od rojstva dalje in kako si posamezne faze oziroma obdobja časovno sledijo.

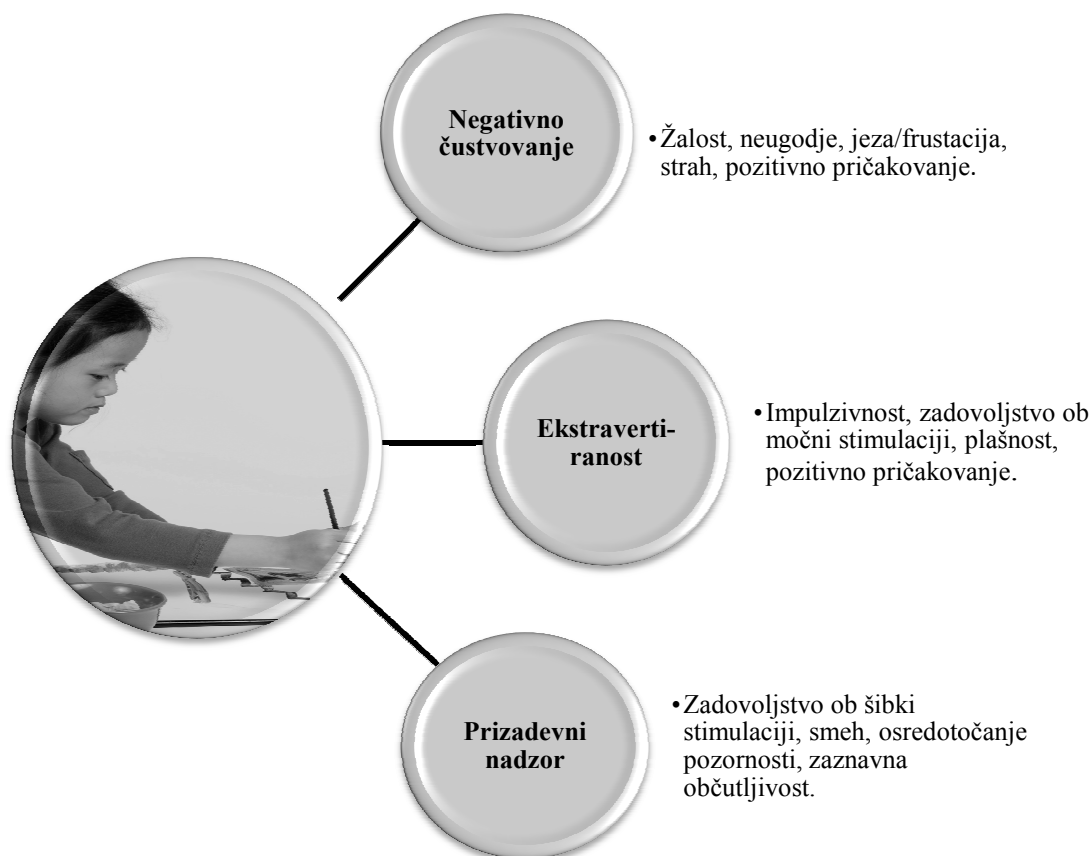

Slika 17: Značilnosti otroštva v posameznem obdobju razvoja

Vir: Lasten, prirejeno po Marjanovič Umek et al., 2004 in Musek in Pečjak, 1997

5.1.3 Osebnostne značilnosti otrok v otroštvu

Kot navajamo na Sliki 18, individualne temperamentne razlike v otroštvu tvorijo temelje za razvoj osebnosti v nadaljnjih obdobjih človekovega življenja, zato si bomo ogledali sestavo treh temperamentnih faktorjev (Rothbart v: Marjanovič Umek et al., 2004).

Slika 18: Temperamentni faktorji

Vir: Lasten, prirejeno po Rothbart, v: Marjanovič Umek et al., 2004, 442, slika Microsoft Office, Clipart

5.1.4 Družbene značilnosti otrok v otroštvu

Slika19: Prijateljstvo kot pomembna družbena značilnost v otroštvu

Vir: <http://www.shutterstock.com/s/children%2Bfriendship/search-p4.html?anyorall=all>

Kako pa bi opredelili družbene značilnosti otrok v posameznem obdobju, si oglejmo v Tabeli 2.

Tabela 2: Družbene značilnosti otrok v otroštvu

Časovno obdobje	Družbena značilnost otrok
Dojenček in malček Do 3 let	Starši so primarni in glavni dejavnik socializacije. Z vključitvijo otroka v vrtec pa postane dejavnik socializacije tudi vrtec.
Zgodnje otroštvo Od 3 do 6 let	Starši so primarni in glavni dejavnik socializacije, z vključevanjem otroka v vrtec in različne dejavnosti, pa se socializacija otroka razširi še na druge dejavnike.
Srednje in pozno otroštvo Od 6 do 12 let	<p>Poleg primarne vloge staršev, pridobijo na pomenu tudi vrstniške skupine in prijateljstva, ki omogočajo otroku učenje različnih socialnih vlog. Z vključitvijo v šolo se razširijo možnosti za pridobivanje prijateljev in vrstniških skupin. Kriteriji, ki določajo, da gre za vrstniško skupino, so naslednji (Hartup, v : Marjanovič Umek et al., 2004):</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ stalno druženje, ◆ otroci namenijo članom skupine mnogo več pozornosti kot ostalim otrokom, ◆ člani skupine oblikujejo močno zavest pripadnosti skupini, struktura skupine pa določa zaupanje, ki ga imajo člani drug do drugega. <p>Bigelow (1977, v: Marjanovič Umek et al., 2004) govori o konceptu prijateljstva, ki ga umešča na tri različne razvojne stopnje:</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ stopnja nagrade – prijatelj je tisti, ki želi biti v določenem obdobju z otrokom, kdor pa noče biti z njim, pa ni njegov prijatelj. Ta stopnja je predvsem značilna za starost od 7 do 8 let, ◆ normativna stopnja - vrednote in pravila so tista, ki določajo prijateljstvo; prijatelji pa drug od drugega pričakujejo strpnost in lojalnost v odnosu. Ta stopnja je značilna za obdobje od 8 do 11 let, ◆ empatična stopnja - prijateljstvo temelji na oblikovanju podobnih interesov, v ospredju pa je razumevanje drug drugega. Ta stopnja je značilna za obdobje 11 do 13 let.

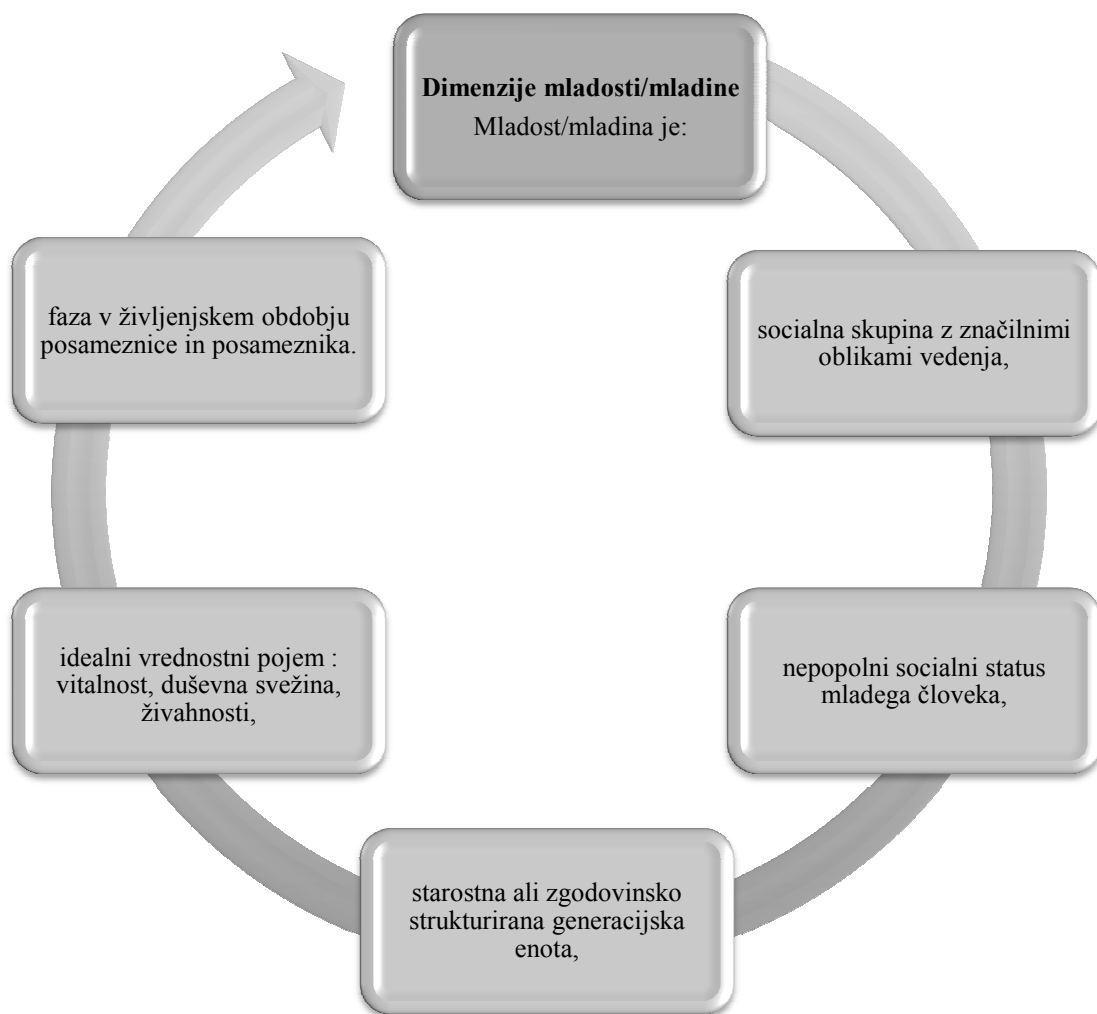
Vir: Lasten, prirejeno po Marjanovič Umek et al., 2004, 452 – 454

5.2 MLADOSTNIŠTVO

Šele konec 19. stoletja se je izoblikovala posebna starostna skupina posameznikov, ki se je po svojih psiholoških, socialnih in kulturnih značilnosti razlikovala tako od kronološko mlajših (otrok) kot od starejših skupin (odraslih) (Marjanovič Umek et al., 2004).

Pojma mladost in mladina sta med seboj tesno povezana, v nekaterih jezikih imamo celo isti izraz za oboje (npr. »youth« angleško, »Jugend« nemško, »jeunesse« francosko), kar ponazarja, da je mladina v prvi vrsti razumljena kot starostno opredeljena skupina. Mladost kot posebno življenjsko obdobje med otroštvom in odraslostjo je »odkrila« šele industrijska družba, modernizacija v 20. stoletju pa je najbolj vplivala na spremembe odraščanja in potek mladosti, zato je 20. stoletje imenovano tudi stoletje mladosti (Ule, 1999, 2002, 2003). Ni obče veljavnih opredelitev mladosti in mladine. Pomembna je družbena in zgodovinska situacija, kar si bomo v nadaljevanju poglavja tudi podrobneje ogledali, (za začetek pa se bomo ustavili pri časovni delitvi obdobja mladosti).

Pri pojmu mladost/mladina razlikujemo več dimenzij, ki se med seboj prepletajo (Ule in Kuhar, 2003).

Slika 20: Dimenzije mladosti/mladine
Vir: Lasten, prirejeno po Ule in Kuhar, 2003

5.2.1 Spremembe mladostništva v zadnjih desetletjih

Ule (1999) navaja, da so se v zadnjih štiridesetih letih zgodile številne spremembe na področju mladostništva, kar si bomo ogledali v Tabeli 3.

Tabela 3: Zgodovinske spremembe v pojmovanju mladosti/mladine

Zgodovinsko obdobje	Pojmovanje mladosti/mladine
1. polovica 20. stoletja	Mladost je pojmovana kot posebno življenjsko obdobje med otroštvom in odraslostjo; odkrije jo šele industrijska revolucija.
20. stoletje	To obdobje je imenovano stoletje mladine.
50. in 60. leta 20. stoletja	Značilna je družbena in politična neodvisnost, oživi študentski radikalizem in bohemstvo, pričnejo se študentski in družbeni nemiri (proti družbenim, političnim, izobraževalnim institucijam), pojavijo se prve mladinske subkulture (npr. hipiji).
70. leta 20. stoletja	Mladino so imenovali generacija »krize industrijske družbe«. V tem času nastopi pojav alternativnih gibanj, ki se usmerijo v kritiko nebrzdanega tehnološkega razvoja, mladost se spreminja, postane življenjski stil.
80. leta 20. stoletja	Mladinske kulture so veliko bolj raznovrstne v vedenjskih vzorcih, ki se nanašajo na stile oblačenja in uživanja v prostem času, zato lahko govorimo o »skupinskih stilih«. Značilen je pomik mladih h kulturnemu kapitalu - od generacijske h kulturni modernizaciji mladine; gre za odmik k svetu prostega časa, potrošnje in zabave, spremenijo se spolne vloge. Mladi sledijo novim stilom v potrošnji in množični kulturi in dajejo večji pomen izkušnjam, vrednotam in idealom. Značilna je individualizacija življenjskih usmeritev in življenjskih potreb.
90. leta 20. stoletja	Zasledimo spremembe, značilne tudi za mladostnike današnjega časa. Gre za individualizacijo življenja, nove možnosti in nova tveganja, posamezniki so zaradi informacijske modernizacije prisiljeni k individualnem, osebnem stilu življenja, dela in prostega časa. Mladostniki so vse bolj pod pritiskom kariere (podaljševanje mladosti zaradi kariere) in izobrazbe, investicija v izobrazbo predstavlja pglavnitno merilo uspešnosti družine.
Sodobna mladost/mladina	Preusmerila se je iz »ukvarjanja z družbo« v »ukvarjanje s samim seboj«. Mladi so se umaknili iz javne sfere v zasebnost, mladino zaznamuje intenzivni proces individualizacije mladosti in kriza identitete. Družinska in prijateljska razmerja so danes spremenjena, drugačne so izkušnje v izobraževalnem sistemu, drugačni so problemi, ki zadevajo zaposlovanje mladih, ponudba in komercializacija prostega časa je pomagala in spodbudila specifično izoblikovanje življenjskih stilov mladih, ki so postali zanimiva in pomembna tarča ekonomskih, prodajnih, oblikovalskih idr. analitikov.

Vir: Lasten, prirejeno po Ule, 1996; Ule v: Gillis, 1999

Slika 21: Dva različna vidika mladosti

Vir: <http://media.photobucket.com/image/protest%20vietnam/ks811946/tanner/protest.jpg?o=5>
<http://photobucket.com/images/teenagers/?page=4&userinit=true&source=header>

Razpravljajte o obeh fotografijah. Za kakšne spremembe med mladimi gre?

5.2.2 Obdobja mladosti

Kakšne vrste mladosti pa obstajajo v današnjem času? Na to vprašanje bomo odgovorili v nadaljevanju. Ule (1995) navaja naslednja štiri, oziroma pet obdobji mladosti, ki bodo prikazana in opisana v Tabeli 4.

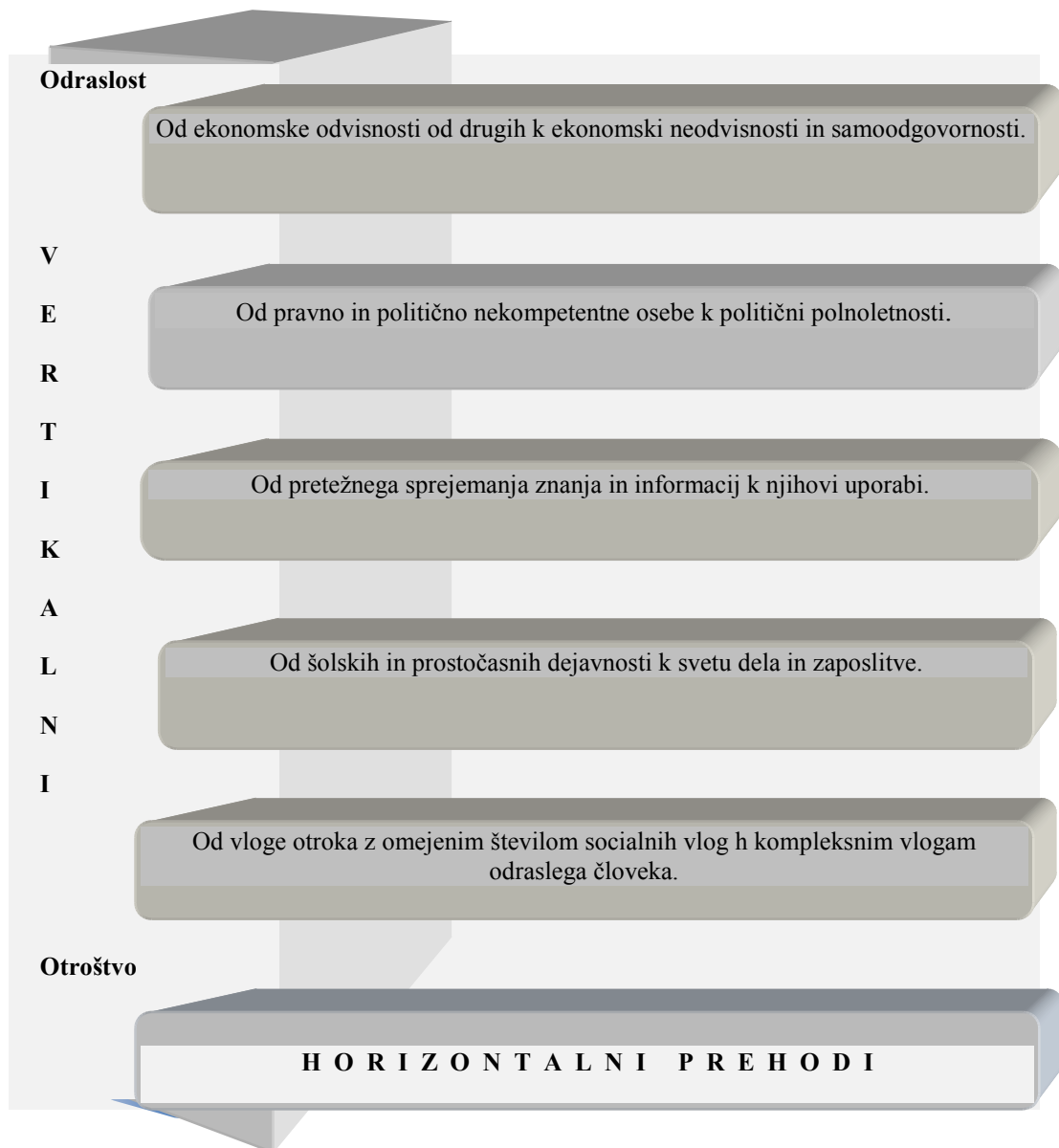
Tabela 4: Vrste mladosti in njene značilnosti v današnjem času

Vrsta mladosti	Značilnost
1. Klasična mladost Šolajoča se mladina do 20. leta starosti	V to obdobje, ki ga imenujemo tudi adolescenca, se umešča obdobje po obveznem šolanju in zajema predvsem vajeniško in dijaško mladino med 15. in 19. letom. Za to obdobje mladosti je bilo značilno, da je prehod v odraslost sinhron, kar pomeni, da mladostniki vse kriterije za vstop v odraslost dosežejo istočasno. V drugi polovici 20. stoletja pa so se v prehodu iz klasične mladosti v odraslost zgodile bistvene spremembe. Podaljševanje izobraževanja oziroma šolanja za vse več mladih je povzročilo, da le-ti po zaključku adolescence ne vstopajo v odraslost.
2. Skrajšana mladost Zaposleni mladi	Je mladost mladih delavcev in kmetov. Predčasno oziroma zgodaj se zaposlijo, so torej ekonomsko neodvisni, vseeno pa jih odrasli obravnavajo kot manj izkušene in manj usposobljene. Velikokrat so deležni podcenjevanj ter pritiskov. Ekonomska neodvisnost pa jim omogoča možnosti za hitro doseganje drugih izrazov odraslosti (ustvarjanje družine, urejanje osnovnih življenjskih vprašanj).
3. Vsiljena mladost Nezaposleni mladi	Sem se štejejo nezaposleni mladi, ki nimajo ekonomske in sociokulturne samostojnosti. Svojo mladost doživljajo kot izgubo ter stalno odlaganje odraslosti, ekonomske in sociokulturne neodvisnosti ter samostojnosti.
4. Podaljšana mladost ali postadolescenca Študentje	Je posebna oblika mladosti, ki nastopi po zaključku klasične mladosti (20 – 24 let). Množično se je pojavila v povojnem obdobju. Zanj je značilno predvsem podaljšano šolanje in s tem odmikanje vstopa v poklic (pozna dvajseta in celo trideseta leta). Omogočil jo je »boom« šolanja mladih na višjih in visokih šolah. V postadolescenci posameznik preverja ali socialne vloge, ki mu jih ponuja obstoječa družba, sploh ustrezajo njegovim predstavam o sebi in družbi.
5. Mlajša odraslost – nova doba v zadnjem desetletju »Mladi odrasli«	Zaradi spremenjenih ekonomskih pogojev in oteženih vstopov v svet dela pa analitiki v zadnjem desetletju pripisujejo še dodatno fazo mladosti - mlajšo odraslost; gre za pasivno generacijo, ki se najbolje počuti v varnem krogu izvornih družin, ljubi predvsem mir, manj pa aktivno in vznemirljivo življenje. V manjši meri so pripravljene na izzive tveganja javnega življenja in tudi ne kažejo želje po družbenem uveljavljanju. Za »mlade odrasle« med 25. in 29. letom starosti, pomeni to obdobje začetek novega življenjskega obdobja, ko poskušajo najti mesto v svojem zunanjem svetu. V tem obdobju je zmožnost pridobivanja in uporabe znanja največja. Sem umeščamo ljudi te starosti, ki ne opravljajo tipičnih dejavnosti odraslih, kot so zaposlitev, lastna družina, rojevanje otrok, ker se še šolajo, ker so nezaposleni ali ker želijo čim dlje časa ohraniti »mladostniški« življenjski stil, zato obveznosti odraslosti prelagajo na kasnejša leta.

Vir: Lasten, prirejeno po Ule 1995; Ule in Kuhar, 2003

5.2.3 Prehodi v mladosti

Mladost v sodobni družbi določajo njena prehodnost in vmesnost. Mladost je prehod na več načinov, kot pravi Ule (1995), je tranzicija na več načinov. Najprej gre za biografski prehod od otroštva k odraslosti, to je prehod od nižje k višji fazi življenjskega cikla; to je tako imenovana vertikalna raven. Ta prehod pa vsebuje znotraj sebe še več drugih pomembnih prehodov (Slika 22). Le-ti pa obenem pomenijo še biografski, socio-psihični in generacijski, predvsem pa statusni premik, navajata Ule (1995) in Ule in Kuhar (2003).

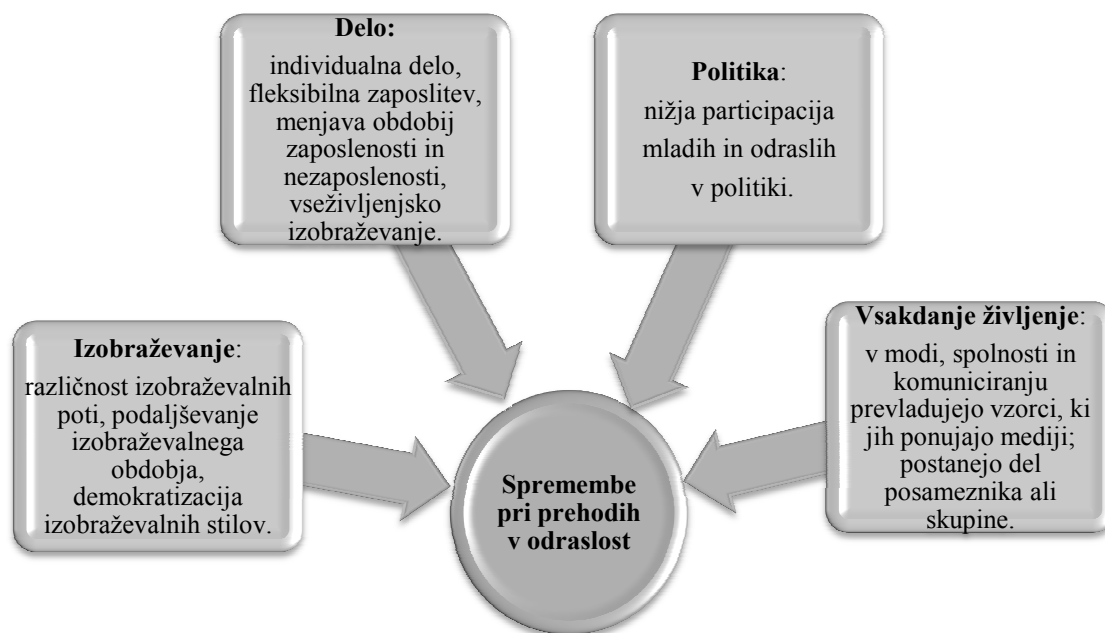

Slika 22: Prehodi mladih

Vir: Lasten, povzeto po Ule 1995; Ule in Kuhar, 2003

Od vloge otroka z omejenim številom socialnih vlog h kompleksnim vlogam odraslega človeka.

Ule in Kuhar (2003, 49) navajata, da postajajo »prehodi v današnji družbi vse daljši, vse bolj tvegani in negotovi in so večdimenzionalni: zadevajo oblikovanje identitete, pridobitev priznanega statusa, avtonomijo, ustvarjanje družine, finančno neodvisnost, ki je ponavadi povezana s stalno zaposlitvijo« in da prihaja do zameglitve meja med mladostjo in odraslostjo; mladost pa je progresivni pojav, ki se spreminja s spreminjanjem družbe. Navajata tudi, da je prišlo do ključnih sprememb v glavnih institucijah, ki so do sedaj definirale prehode v odraslost, kar si oglejmo na Sliki 23.

Slika 23: Spremembe pri prehodih mladih v odraslost

Vir: Lasten, povzeto po Ule in Kuhar, 2003, 39

5.2.4 Modeli mladosti

Tabela 5: Modeli mladosti

Tradicionalni razvojni model	Izobraževalni moratorij mladosti	Sodobno pojmovanje mladosti
<ol style="list-style-type: none"> 1. Mladost je prehodni moratorij (Morch, 2000 v Ule, 2003); le-ta je značilen za mladost prve polovice 20. stoletja. 2. Čas šolanja in s tem mladosti je bil časovno in vsebinsko omejen, socializacija posameznika pa kratka. 3. Položaj mladostnikov pri delu, v družini in v družbi je bil bistveno podrejen odraslim; le ti jim morajo njihov prehod v odraslost potrditi. 4. Poglavitne institucije kontrole mladih so družina, delo in okolje (soseska). 5. Identiteta mladostnikov se oblikuje pod nadzorom odraslih, izkušnje pridobivajo od odraslih avtoritet, o individualizaciji ni govora. 6. Glavni cilj mladosti je čimprejšnji prehod v odraslost. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nov tip mladosti po 2. svetovni vojni: poudarjeno izobraževanje, od tod izraz izobraževalni moratorij. 2. Mladost je obdobje, ključno za ves nadaljnji življenjski potek; časovno razširjeno in vsebinsko bogato. 3. Poleg izobraževanja v institucijah so mladi vključeni v izvenšolske dejavnosti, preizkušajo pa se tudi v partnerskih odnosih in seksualnosti. 4. Mladi pridobijo vse kompetence odraslih, razen ekonomske samostojnosti. 5. Mladost se razširi čez dvajseta leta – poznejše vstopanje v odraslost. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sodobna mladost: pozno doseganje ekonomske avtonomije, vedno zgodnejše doseganje avtonomije v intimni sferi, v kulturi, potrošnji. 2. Individualna svoboda mladih v uporabi svojega časa, komuniciranja in partnerjev in v organizaciji vsakdanjega življenja. 3. Brezposelnost mladih, socialna izolacija. 4. Neuspehi v lastnem življenju, pobegi v fantazije in sanjarjenja so obramba pred polomi v realnem življenju. 5. Vse večje težave pri vzpostavljanju socialnih odnosov. 6. Kriza identitete se seli v odraslost. 7. Starševstvo je skrbno pretehtana odločitev. 8. Življenjske poti mladih se skoraj v vsakem trenutku znova lahko vrnejo v izobraževanje, družinsko življenje, novo poklicno kariero. 9. Tipične zaposlitve mladih in odraslih so pomešane, prehodi v odraslost pa so ovirani (Slika 22) zaradi družbenih sprememb.

Vir: Lasten, prirejeno po Ule, 1996, 1999

5.2.5 Lat faza

Rener in Švab (v: Ule et al., 1996) pravita, da vse več mladih, predvsem študentov, živi svojo podaljšano mladost pri starših. Živijo s starši hkrati skupaj in narazen. Gre za obdobje, ki ga

označuje t.i. fenomen podaljšane mladosti, v katerem si mladi vse kasneje ustvarjajo lastno družino, kar se izraža npr. v nižanju stopenj rodnosti, prelaganj odločitev za starševstvo, vedno daljši dobi študija.

LAT faza pomeni »living apart together« in je torej nekakšno vmesno obdobje med družino in odvisnostjo in neodvisnostjo mladih. Mladi so v tem času ekonomsko odvisni od staršev, a hkrati socialno neodvisni. Za to obstaja več razlogov, npr. brezposelnost, udobno in cenovno ugodnejše življenje pri starših, razumevanje med starši in otroki, materialna in čustvena varnost, podaljšano obdobje študija. LAT faza ne pomeni vedno idealen način življenja, kar velja tako za starše kot za otroke (Rener in Švab, v: Ule et al., 1996).

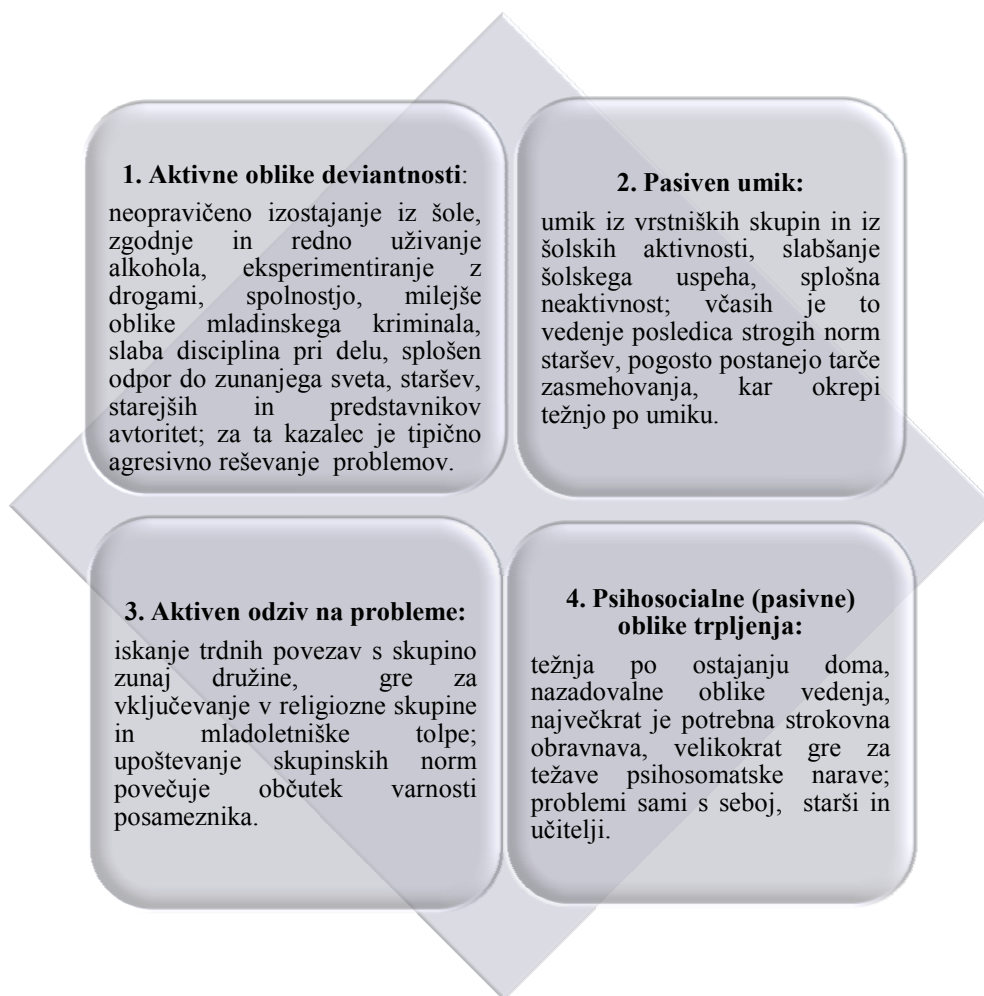
 Preberite si članek Hotel mama na spletnem naslovu <http://www.delo.si/clanek/61620> in kritično razpravljajte o njem.

5.2.6 Socialna ranljivost mladih

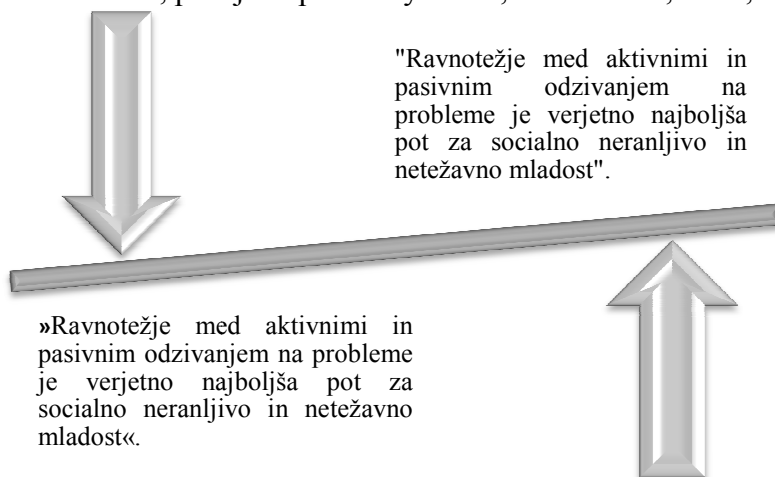

»Povedala sem že, da mi je umrl oče. Z mamom in dvema bratoma, enim starejšim in enim mlajšim, smo ostali sami. Bilo nam je zelo težko. Potem sem izgubila še mlajšega brata, bil je star dve leti in je imel raka. Mama je bila ves čas v bolnici pri njemu in takrat sem zabredla. Zapadla sem v slabo družbo, pa tudi v šolo nisem hodila. Bila sem zelo mirno dekle, vsega me je bilo sram. Kolegice so že imele fante, jaz pa sem mislila, da ga ne bom nikoli imela. Name so imele kolegice zelo velik vpliv. Enkrat smo šle skupaj ven in so mi rekle, da naj pijem (alkohol seveda) saj, ko si pijan, pozabiš na vse. Sploh nisem razmišljala, da sem pod vplivom drugih. Potem sva šli enkrat s sošolko iz šole domov. Ona je rekla, da gre na beg, saj je imela probleme s policijo. Bilo je sredi zime in nisva imeli nič denarja. Ker ji nisem znala svetovati nič drugega, sem šla z njo. Nič nisem razmišljala, kako bo moje obnašanje pretreslo mamom. Veliko sem pila. V šolo sem hodila pijana, pa tudi begala sem. Mislim, da sta me starša dobro vzgajala, kriva pa je bila slaba družba. Najprej sem imela eno kolegico, ta me je peljala v svojo družbo, potem pa smo spoznavale nove in nove družbe, s tem tudi veliko hujše. Veliko sem pila. Alkohol te spravi v psihično odvisnost. Ko sem hodila v šolo, so dekleta iz kmetije nosile domače rdeče vino. To smo spile v šoli, potem pa smo šle v bifeje. Domov sem prišla velikokrat pijana. Ko sem prišla v bife, sem vedno naročila bambus, ne glede na to, koliko je bila ura. Že iz navade sem to naročila. Zjutraj, ko sem vstala, sem se vsa tresla« (Silva, 17 let, Miklič, 1999, v: Ule et al., 2000, 43).

V literaturi lahko mnogokrat zasledimo termin »socialna ranljivost mladih«. Belgijski avtorji (Van Kerckvoorde, Vettenburg in Walgrave (v: Ule et al., 2000) so s pojmom socialna ranljivost označili »posameznike, ki so, kadar so v stiku z družbenimi institucijami, bolj izpostavljeni njihovem nadzoru in sankcijami, kot pa imajo od institucionalnega poseganja koristi« (Ule et al., 2000, 44). Avtor Schuyt (1995, v: Ule et al., 2000) razvršča kazalce socialne ranljivosti mladih glede na mnenja strokovnjakov o tovrstnih pojavih, v štiri skupine, ki so prikazane na naslednji strani.

Slika 24: Kazalci socialne ranljivosti mladih
Vir: Lasten, prirejeno po Schuyt 1995, v: Ule et al., 2000, 44

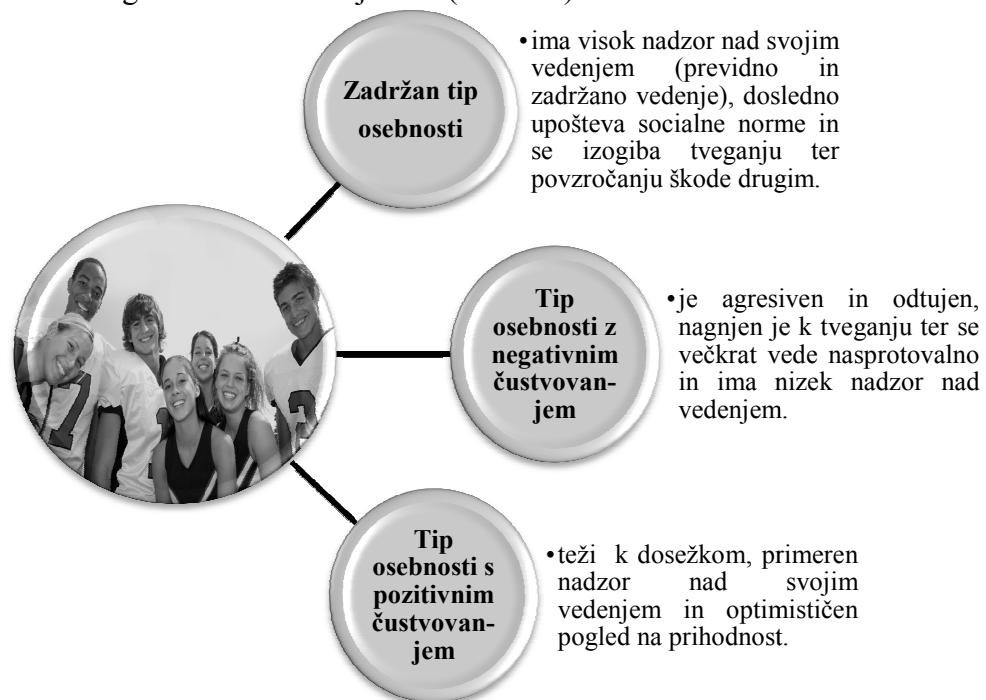
Slika 25: Rešitev za socialno neranljivost
Vir: Lasten, prirejen po Schuyt 1995, v: Ule et al., 2000, 48

Kaj si predstavljate pod pojmom »socialna ranljivost mladih«? V svojem lokalnem okolju poiščite primere.

5.2.7 Trije osebnostni tipi mladostnikov

Caspi (2000, v: Marjanovič Umek et al. 2004) je med mladostniki opredelil tri osebnostne tipe, ki si jih lahko ogledate na naslednji sliki (Slika 12).

Slika 26: Osebnostni tipi mladostnikov
Vir: Lasten, slika Microsoft Office, ClipArt

5.2.8 Raziskave mladostništva

V nadaljevanju sledijo raziskave, ki govorijo o kriznem obdobju mladostništva. Spoznali bomo dve izmed najbolj znanih raziskav mladostništva.

 Stanley Hall je na začetku 20. stoletja (1904) izvedel klasično študijo, imenovano »Adolescenca«, v kateri je raziskoval obdobje mladosti ter ga tudi poimenoval z besedo »adolescenca«. Za adolescenco naj bi bili značilni viharništvo, stresi in upori mladih proti raznim avtoritetam, zato je mladostnike poimenoval kot idealistične, nasprotnovalne staršem in drugim avtoritetam, čustveno izrazne in spremenljive v svojem razpoloženju. Puberteta je po njegovem povezana s problematičnim vedenjem, za mladostništvo pa naj bi bilo značilno obdobje identitetne krize in iskanja novega koncepta sebe. (Marjanovič Umek et al., 2004).

Erik Erikson je sredi 20. stoletja nadalje razvil tezo o viharneškem in kriznem obdobju mladosti. Ugotovil je, da je mladostništvo odločilna doba v razvoju identitete. Mladostnik je v dilemi, ali bo ustvaril samopodobo, s katero se bo uspešno pojavil v odrasli dobi ali pa bo prišlo do identitetne zmedenosti in se bo znašel v težavah, ko bo moral prevzemati vloge in naloge. Intenziven razvoj telesnih in duševnih sposobnosti ter večja pričakovanja družbe glede sprejemanja socialnih vlog označujejo krizo identitete. Pozitivna razrešitev te krize pomeni, da mladostnik sprejme samega sebe, razvije ustrezno samopodobo in je sprejet s strani drugih ljudi, ki ga podpirajo pri vključitvi v družbo. Največja nevarnost tega obdobja pa naj bi bila izguba identitete, oziroma difuzija identitet. Če do tega pride, je mladostnik v nevarnosti, da prehitro konča svoj samorazvoj in se umakne v izolacijo in notranjo praznino. Kako se bo iztekla identitetna kriza v mladosti, je močno odvisno od tega, kako so se razrešile identitetne krize v otroštvu: mladostnik, ki je npr. že v zgodnjem otroštvu trpel zaradi zavračanja okolice in si ni mogel pridobiti temeljnega zaupanja vase in v druge, bo v adolescenci močno podvržen regresiji v difuzijo identitete ali pa bo izbral negativno identiteto (Musek in Pečjak, 1997).

James Marcia pa je v drugi polovici 20. stoletja na podlagi empiričnih študij mladostnikov Eriksonovo idejo o krizi identitete še naprej razvil. Več o njegovih raziskavah mladostništva si oglejte na spletni strani <http://www.ipsos.si/web-content/VIZ-portal/ogled/ravnatelj-VI-12pomen%20obcutka%20skupne%20identitete.html>.

Izsledke raziskave o tem, kako si mladi v Sloveniji zamišljajo prihodnost, si oglejte na spletnem naslovu <http://www.mladina.si/tehdnik/200229/clanek/gimnazijci-ksenja/>.

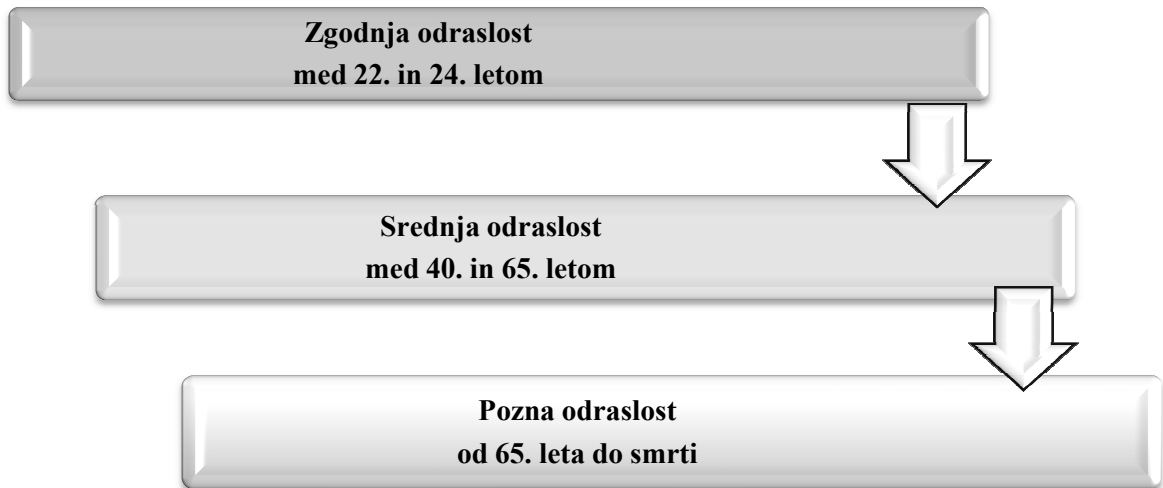
5.3 ODRASLOST

Ugotovili smo že, da se zaradi trajanja izobraževanja, ki se v današnjih sodobnih družbah podaljšuje, posledično podaljšuje tudi obdobje mladostništva. Starost, v kateri se posameznik izobrazi, si oblikuje družino in se materialno osamosvoji, se dviga, prav tako pa se zvišuje tudi delež odraslih posameznikov v populaciji. Gre za počasno demografsko revolucijo, ki pomeni trend v porastu deleža starostnikov v populaciji, povečuje pa se tudi pričakovano trajanje življenja posameznikov (Marjanovič Umek et al., 2004).

Musek in Pečjak (1997) navajata, da so za zgodnje odraslo obdobje značilni predvsem dogodki, pomembni v življenju posameznika: zaključek šolanja, pridobitev poklica in delovnega mesta, sklenitev zakonske zveze in nastajanje družine. V tem obdobju se oblikujejo izkušnje z družinskim življenjem, s poklicnimi in delovnimi dolžnostmi ter odnosi. Finančne, materialne, stanovanjske zadeve postanejo poleg družinskih in vzgojnih pomembna sestavina tega obdobja.

5.3.1 Časovna delitev odraslosti

Marjanovič Umek et al. (2004) navaja naslednje delitve odraslosti (Slika 27):

Slika 27: Časovna delitev odraslosti
Vir: Lasten

Musek in Pečjak (1997) pa opredeljujeta delitev odraslosti na časovna obdobja, ki sledijo v nadaljevanju.

- Obdobje med 30. in 40. letom: pogosto doba ustalitve in stabilnosti. V tem obdobju so delovna zagnanost in ustvarjalnost velika, socialni odnosi z znanci in prijatelji pa so zelo intenzivni. Okrog štiridesetega leta in tudi pozneje se včasih pojavi »*kriza srednjih let*«. Ljudje v tem obdobju so dosegli pomembne cilje in uresničili mnoge načrtovane naloge, pri nekaterih pa se pojavi zavestno ali nezavedno občutje, da so že dosegli vrhunec in da jih čaka življenjski upad. Temu se pridružijo še druge težave, predvsem težave z zdravjem, tudi otroci odidejo od doma. V takem položaju se prav lahko pojavijo problemi, nezadovoljstvo, nemir, kar se lahko pokaže tudi v pogostejših sporih, prepirih, alkoholizmu, spremembah dela ipd.
- Doba srednjih let, nekako po štiridesetem letu, je druga doba odraslosti; pomeni po eni strani napredek pri delu in ustvarjanju – mnogi dosegajo v tej dobi vrhunec kariere, po drugi strani pa se tu soočimo z novimi zahtevami in spremembami, ki terjajo prilagoditev, tako da je to obdobje za marsikoga kritično.
- Starost kot tretje obdobje pa je obdobje, ki so ga ljudje v preteklosti redkeje doživeli, je v življenju sodobnega človeka pomembno in vredno posebne družbene pozornosti.

5.3.2 Družbene in razvojne vloge v odraslosti

V sodobnih, tehnološko naprednih družbah, ima odraslost velik socialni pomen. Generacijske skupine odraslih, ki smo jih pravkar opredelili, se med seboj razlikujejo po tem, katere družbene in razvojne vloge naj bi obvladovali v določenem obdobju odraslosti. Razlike med vlogami odraslih različnih generacijskih skupin bomo opisali v naslednji tabeli.

Tabela 6: Družbene in razvojne vloge v odraslosti

ZGODNJA ODRASLOST	SREDNJA ODRASLOST	POZNA ODRASLOST
samostojnost	prilagajanje na telesne spremembe	ohranjanje zdravja in prilagajanje na telesne omejitve
integracija socialnih vlog	doseganje zadovoljstva in uspeha v poklicni vlogi	prilagajanje na upokojitev
čustvena stabilnost	sodelovanje in prevzemanje odgovornosti v širši družbi	ohranjanje finančne neodvisnosti
ustalitev v poklicu	pomoč odraščajočim otrokom	oblikovanje ustreznih življenjskih pogojev
intimnost	revitalizacija partnerstva/zakonske skupnosti	preoblikovanje identitete in socialnega položaja
prilagajanje na partnerstvo/zakonsko skupnost	spremembe v socialni spolni vlogi	ohranjanje partnerstva in prijateljev
ureditev bivanja	usmerjanje na starajoče se starše	prilagajanje na nove družinske vloge
prilagajanje na starševstvo	razvoj socialne mreže in prostočasnih dejavnosti	ukvarjanje s smiselnimi prostočasnimi dejavnostmi
razvoj pripadnosti družbenim skupinam in razvoj državljske odgovornosti	oblikovanje novih ciljev, načrtov in iskanje življenjskega smisla v prihodnosti	sprejemanje in osmišljanje preteklega ter sedanjega življenja

Vir: Marjanovič Umek et al., 2004, 63

5.3.3 Odnosi med mladimi odraslimi in starši

Cecić in Erpič, 1998 (v: Marjanovič Umek, 2004, 691) navajata, da

 »slovenski mladi odrasli v tridesetih letih starosti v povprečju poročajo o pozitivnih, pogostih in rednih stikih s svojimi starši, k pogostosti stikov pa prispeva dejstvo, da nekateri živijo v isti hiši s starši ali celo v skupnem gospodinjstvu. Stiki med generacijama so pogostejši tudi med mladimi odraslimi z otroki, saj si stari starši želijo preživeti del svojega časa z njimi. Po mnenju mladih odraslih k dobri odnosom s starši prispeva dejstvo, da se ti kljub pogostim medosebnim stikom ne vmešavajo v življenje (življenjski slog, odnos med partnerjem, vzgojo otrok) mlajše, že samostojne generacije, toda kljub temu jim pomagajo na različne načine«.

V nadaljevanju si pogledjmo oblike odnosa med mladimi odraslimi in njihovimi starši (Tabela 7).

Tabela 7: Oblike odnosa med mladim odraslim in starši

Oblika odnosa	Opis
Individuirana	Vzajemno spoštovanje, malo konfliktov, odrasli je rad skupaj s starši, občasno si želi nasveta ali pomoči, čustveni odnosi s starši so zmerno intenzivni.
Kompetentno povezana	Odrasli je zelo neodvisen, njegova stališča in prepričanja se precej razlikujejo od stališč in prepričanj staršev, na starše pa je navezan bolj kot posameznik v individuiranem odnosu; konflikte s starši skuša omiliti, bolj pomaga staršem, jih razume, spoštuje in upošteva, kot oni njega.
Psevdoneodvisna	Posameznik se pretvarja, da ga konflikti s starši ne skrbijo, in se raje umika interakciji, kot da bi se odkrito soočil s starši; starši imajo težave pri sprejemanju odraslega takega, kot je.
Identificirana	Odrasli je v zelo intimnem odnosu s starši, sprejema njihove vrednote in stališča, pred pomembnimi odločitvami pri njih pogosto poišče pomoč in nasvet, starši mu nudijo veliko opore: varneje se počuti, če ve, da so dostopni, med njimi je malo konfliktov.
Odvisna	Odrasli se z vsakdanjim življenjem ne more spoprijemati brez pomoči staršev, ker ga skrbi, a se ne more spremeniti; s starši se dobro razume, občasno pa se z njimi otročje bori za socialno moč v medosebnih odnosih; od staršev si želi več opore in jih zaznava kot preveč usmerjene nase.
Konfliktna (le v odnosu do očeta)	Odrasli si želi intimnejših in bolj pozitivnih odnosov z očetom, vendar ta takih odnosov ni sposoben oblikovati; interakcije so pretežno konfliktne.

Vir: Prilagojeno po: Frank et al., 1988, v: Marjanovič Umek et al. 2004, 692

Povzetek poglavja:

- ♣ Razvojne faze v otroštvu delimo v tri faze: dojenček in malček (od rojstva do treh let), zgodnje otroštvo (od 3 do 6 let) ter srednje in pozno otroštvo (od 6 do približno 12 let).
- ♣ Individualne temperamentne razlike v otroštvu tvorijo temelje za razvoj osebnosti v nadaljnjih obdobjih človekovega življenja. Ločimo tri temperamentne faktorje: negativno čustvovanje, ekstravertiranost in prizadevni nadzor.
- ♣ Vrste mladosti so: klasična mladost (šolajoči do 20. leta), skrajšana mladost (zaposleni mladi), vsiljena mladost (nezaposleni mladi), podaljšana mladost (študentje) in mlajša odraslost (mladi odrasli).
- ♣ Modele mladosti lahko razdelimo v tradicionalni razvojni model, izobraževalni moratorij mladosti ter sodobno pojmovanje mladosti.
- ♣ Lat faza pomeni vmesno obdobje med družino in odvisnostjo in neodvisnostjo od staršev. Mladi so ekonomsko odvisni od staršev, a hkrati socialno neodvisni.
- ♣ Časovna obdobja v odraslosti: obdobje med 30. in 40. letom, ki pomeni dobo ustalitve in stabilnosti; doba srednjih let, po 40. letu, ki pomeni napredek pri delu in ustvarjanju ter starost.
- ♣ Družbene in razvojne vloge v odraslosti nalagajo posamezniku njegovo samostojnost, čustveno stabilnost, prilagajanje na telesne spremembe, pomoč odraščajočim otrokom itd.

Preverjanje znanja:

1. Opredelite zgodovinske spremembe v pojmovanju otroštva.
2. Utemeljite vlogo in pomen otroštva v sodobni družbi.
3. Opišite različna pojmovanja mladosti/mladine skozi zgodovinska obdobja.
4. Klasificirajte vrste mladosti v današnjem času in na lastnih primerih pojasnite njihove bistvene značilnosti.
5. Razčlenite vertikalne in horizontalne prehode mladosti v odraslost.
6. Opredelite modele mladosti v sodobni družbi in naštejte njihove bistvene elemente.
7. Ocenite slabosti, prednosti, izzive in nevarnosti (SWOT analiza) LAT faze v življenju mladostnika.
8. Identificirajte tipične osebnostne in družbene značilnosti otrok in mladostnikov v sodobni družbi.
9. Primerjajte bistvene lastnosti obdobja otroštva, mladostništva in odraslosti med seboj in ugotovite, kakšna je vloga teh generacijskih skupin v sodobni družbi.
10. Opredelite oblike odnosov med mladimi in odraslimi ter za vsako obliko odnosa navedite konkreten primer.

Priporočena literatura:

1. Ule, M., in Mihelj, V. *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, 1995.
2. Ule, M. (ur.) *Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1996.
3. Ule, M., et al. *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo: Urad Republike Slovenije za mladino, 1996.
4. Ule, M., et al. *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej, 2000.
5. Ule, M., in Kuhar, M. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.
6. Ule, M. *Za vedno mladi: socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2008.

6 VREDNOTE

Uvod

Tadej je bil že od malih nog nemiren in radoveden otrok. Starši so bili ponosni nanj in ga spodbujali na vseh področjih, še zlasti pa so želeli, da bi že pred vstopom v šolo poznal vsaj črke, če že ne bi znal brati in pisati. Vsi njihovi poskusi so vsakič znova padli v vodo, kajti dečka so zanimale povsem druge stvari. Rad je ustvarjal in pomagal pri hišnih opravilih. Starša se nikakor nista mogla sprijazniti, da njun Tadej ni podoben starejšemu sinu, ki je že hodil v šolo in bil v razredu najbolj uspešen. Prepričana sta bila, da je to le prehodna faza in da bodo tudi ob drugem šolajočem se otroku vsakič, ko bodo prišli v šolo, doživeli občutek radosti, ugodja in sreče. A temu ni bilo tako. Že kmalu po vstopu v šolo se je pokazalo, da bo otrok potreboval pomoč. Starša sta mu namesto igre vsak dan ponujala pomoč pri domači nalogi. Otroku si v šoli ni uspel skoraj ničesar zapomniti. Postajal je vse bolj nemiren in nesrečen, šola mu je postajala veliko breme. Nasvetov šole starši niso jemali resno, saj so bili prepričani, da se s trdim šolskim delom vse doseže, tako kot sta onadva v življenju dosegla visoko izobrazbo in posledično ugledno službo. Vendar pa je bil četrti član njihove družine, mali Tadej, povsem drugačen. V šoli in doma je doživljal neuspehe, ki so ga dokončno strli; odšel je v bolnišnico...

Kritično osvetlite, kaj predstavlja za starše malega dečka najvišjo vrednoto v življenju? Ovrednotite njun odnos do otroka? V čem bi pa mali Tadej najbolj užival? Ali bi se zgodba lahko drugače končala? Dokončajte jo in jo predstavite širši skupini.

V tem poglavju bomo:

- spoznali raznovrstne vrednote,
- se seznanili z njihovim pomenom, ki ga imajo za naše življenje,
- spoznali prepletanje različnih vrednot,
- ugotavljali, kako pri posamezniku sploh pride do njegovega lastnega vrednotenja,
- za konec pa bomo osvetlili tudi predsodke, saj je za sodobno družbo značilno, da rada vrednoti in sodi na osnovi napačnih prepričanj.

6.1 OPREDELITEV VREDNOT

»Vsi ljudje cenimo in vrednotimo različne stvari: predmete, dejavnosti, osebe itd. Različni pojavi imajo za nas različno vrednost, privlačnost, so bolj ali manj zaželeni« (Musek, 2000b, 9).

Pojmom, ki se nanašajo na stvari in kategorije, pravimo vrednote. Vrednote so lahko čisto konkretne stvari, lahko pa so abstraktne kategorije, kot na primer zdravje, resnica, svoboda, pravica, dobrot. Vrednota je torej prepričanje, da je nekaj dobro in zaželeno. Opredeljuje, kaj je pomembno, se izplača in je vredno truda. Na splošno so vrednote pomembne smernice vedenja, ker človek teži k takemu načinu delovanja, ki mu bo pomagal doseči ali pridobiti stvari, ki so zanj v življenju pomembne. Za doseganje vrednot smo se velikokrat pripravljani čemu odreči. V vrednotah se kažejo naši cilji, ki odsevajo naš kulturni in duhovni razvoj.

Brez skupnih vrednot bi bilo malo verjetno, da bi člani družbe sodelovali in delali skupaj. V primeru različnih ali nasprotnih vrednot bi pogosto vsakdo vlekel na svojo stran in zasledoval cilje, nezdružljive s cilji drugih. Posledica tega bi bil lahko nered in razkroj družbe. Zato

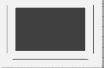
skupna družba zahteva skupne vrednote. Vendar pa se vrednote razlikujejo od družbe do družbe.

Kakšne so današnje vrednote mladih v Sloveniji? Poglejmo si rezultate raziskav.

 »Kot najpomembnejše vrednote mladine v Sloveniji se kažejo partikularne vrednote, kot so zdravje, resnično prijateljstvo, družinsko življenje, pa tudi globalne vrednote, kot je mir v svetu, varovanje narave, varnost naroda pred sovražniki ter karieristične (uspeh v šoli) in liberalne vrednote (svoboda mišljenja in delovanja). Egoistično materialistične vrednote (imeti moč nad drugimi, biti avtoriteta, materialne vrednote) so se znašle na dnu lestvice vrednot« in pravita, da postajajo vrednote mladih vse bolj subjektivne, pomembna je pravica do individualnosti. Mladi cenijo osebne potrebe bolj kot vse drugo. Ne poudarjajo več kolektivnih pravic, kot so npr. enakost in demokracija« (Ule in Kuhar, 2003, 54).

Kaj pa današnja zahodna družba?

 Pogosta so mnenja, da sta osebni uspeh in materializem glavni vrednoti sodobne zahodne družbe. Posamezniki so prepričani, da je pomembno in zaželeno biti najboljši na svojem področju, zmagati na tekmih ali doseči najvišji položaj v svojem poklicu. Posameznikov dosežek pogosto simbolizira količina materialnih dobrin, ki jih ta lahko nakopiči. Na Zahodu vrednota materializma oz. materialna vrednota spodbuja posameznike, da vlagajo čas, denar in energijo v pridobivanje in proizvodnjo materialnih dobrin. Indijanci plemena Siuks pa so visoko cenili velikodušnost. Z vidika njihovih vrednot bi bil pridobitniški posameznik zahodne družbe v najboljšem primeru nenavaden, še bolj verjetno pa bi bil zaznamovan kot sebičen, grabežljiv in asocialen.

 Oglejte si predavanja o problemih, ki se porajajo pri vzgoji vrednot mladih na spletnem naslovu http://videolectures.net/tedx09_pavliha_vziv/.

6.1.1 Vrste in pomen vrednot

Številne vrednote lahko uvrščamo med družbene, osebne, materialne, duhovne, strokovne, ipd. *Družbene vrednote* se nanašajo na temeljne in pomembne aspekte našega družbenega življenja; mednje uvrščamo svobodo, neodvisnost, razvoj, življenje, zdravje, zaposlitev, srečo, pravičnost ipd. *Osebne oz. individualne vrednote* vodijo posameznika pri odločitvah o njegovem osebnem življenju; sem uvrščamo npr. prijateljstvo, prijaznost, družino. *Materialne vrednote* pa so tiste vrednote, ki označujejo pridobitve, dosežke in uspešnost; kamor sodijo korist, dobiček, imetje, denar ...

Vrednote imajo lahko moralni in nemoralni pomen. Moralne vrednote vedno vključujejo moralne odločitve in so odvisne od posameznikovega pogleda na življenje, svobodo, človekove pravice, blaginjo, samoodločanje in podobno. Moralne vrednote so v pomembni povezavi z etiko in etičnimi načeli. Nemoralne vrednote pa se nanašajo na organizacijske zadeve, oblačenje, higieno in podobne življenjske odločitve, ki so odvisne od okusa posameznika in ne zahtevajo moralne presoje.

Obrazložite trditev »Naše vrednotne orientacije dobijo smisel šele, ko so utemeljene v stvareh, ki ljudem dejansko pomenijo življenjski smisel – ustvarjanje, samooblikovanje, ljubezen in upanje.

6.2 HIERARHIJA VREDNOT

Tabela: 8: Hierarhija vrednot

Dionizične vrednote		Apolonske vrednote	
<i>Hedonski tip</i>	<i>Potenčni tip</i>	<i>Moralni tip</i>	<i>Izpolnitveni tip</i>
<ul style="list-style-type: none"> • čutne, • zdravstvene, • varnostne, 	<ul style="list-style-type: none"> • statusne, • patriotske, 	<ul style="list-style-type: none"> • socialne, • societalne, • tradicionalne, 	<ul style="list-style-type: none"> • spoznavne, • estetske, • kulturne, • aktualizacijske, • verske,
<ul style="list-style-type: none"> • veselje, • zabava, • udobje, • uživanje • zdravje • varnost. 	<ul style="list-style-type: none"> • moč, ugled, • slava, denar, • ljubezen, do • domovine, • narodostni ponos. 	<ul style="list-style-type: none"> • ljubezen, • družinska sreča • mir, sloga, • enakost • poštenost, • delavnost. 	<ul style="list-style-type: none"> • resnica, • modrost • lepota, • narava, • umetnost, • kultura • samoizpopolnjevanje.

Vir: Lasten, prirejeno po Musek, 2000b, 29; Musek in Pečjak, 1997, 93

Vrednote se sicer pojavijo že v otroštvu, vendar pa se v pravem pomenu besede pri posamezniku izoblikujejo šele v najstniških letih. Vrednote razvijamo in oblikujemo celo življenje, med seboj pa so si nekoliko različne in drugačno vrednotene po pomembnosti.

V mladosti so najbolj poudarjene hedonske vrednote, znotraj katerih so predvsem čutni užitek, vznemirljivo življenje in zabava. V zrejših letih pa postajajo vedno bolj pomembne potenčne in moralne vrednote, pomen hedonskih vrednot se nekoliko zmanjša in znotraj teh vrednot postaneta pomembnejša npr. zdravje in udobje. Pri usklajevanju vrednot pa prihaja mnogokrat v življenju do konfliktov, ko pa posameznik uspe konflikte uskladiti, se lahko prebijejo bolj v ospredje vrednote izpolnitvenega tipa (Musek, 2000b).

Vrednote v pravem pomenu besede se pri posamezniku izoblikujejo šele v najstniških letih, čeprav seveda že veliko prej vrednoti različne pojave in objekte. Že predšolski otrok ima izoblikovanje kategorije pojavov, dogajanj in objektov, ki jih klasificira kot prijetne in neprijetne, »lepe« in »grde«, »dobre« in »slabe«. Pri oblikovanju vrednot igrajo pomembno vlogo posameznikove izkušnje, ki jih ponotranji kot vrednostna merila, pomemben dejavnik pri oblikovanju vrednot pa so tudi področja in dejavnosti, v katere vlagamo veliko duševne in osebne energije. Tako nezavedno dvigamo ceno vsemu tistemu, s čimer se ukvarjamo in kar nas zanima. Tovrstne izkušnje vplivajo na izoblikovanje vrednostnih prioritet in hierarhij pri posamezniku, kar je tudi eden od razlogov, zakaj najdemo bistvene razlike v vrednostnih hierarhijah med ljudmi različnih zanimanj in poklicev.

Pomembno vlogo pri razvoju vrednot otroka oz. mladostnika igrajo družina in odnosi v njej. Če bo imel otrok oz. mladostnik doma čustveno oporo in spodbudo za presojanje in ravnanje, kaj je prav in kaj ne, bo postopoma usvajal vrednote, za katere se je sam odločil. Če pa bo v

družini prisotna stroga in omejujoča vzgoja, pa tudi vsedopuščajoča vzgoja, bo otrok oz. mladostnik odklanjal vse vrednote brez zavestnega razmisleka. Pri mladostniku lahko pride do pojavnega »krize vrednot«, ko le-ta še išče samega sebe. Zato je pomembno, da razumemo, kako se pri posamezniku vrednote oziroma moralno presojanje sploh razvijajo. Ogledali si bomo stopnje razvoja moralnega presojanja po Kohlbergu. Za primer si bomo ogledali zgodbico, ki vsebuje moralno dilemo, podobno Kohlbergovi (zgodbico je uporabil v svojem raziskovanju in na njeni osnovi je razvil teorijo moralne presoje).

Petra je našla denarnico, v njej pa petdeset evrov. Odkrije, da je lastnik denarnice tudi lastnik velikega podjetja in je zelo bogat. Petra ima prijateljico Marto, ki je zelo revna. Pa tudi Petra sama bi šla rada v živalski vrt. Kaj naj stori? Zakaj? Poskusite predvideti Petrino odločitev. Napišite jo na list, zraven pa tudi razloge zanjo. Nato si oglejte Kohlbergove stopnje razvoja moralnega presojanja in zraven analizirajte, kar ste napisali na list. Kam spadajo vaši razlogi glede na Kohlbergove stopnje (prirejeno po Marentič Požarnik, 2003).

6.2.1 Stopnje razvoja moralnega presojanja po Kohlbergu

Kohlberg (v: Marentič Požarnik, 2003) je oblikoval sistem treh ravni moralne presoje, vsaka od njih pa se deli naprej še na dve stopnji. Spodaj si bomo ogledali sistem, zraven pa bomo uvrstili, kako bi Petra reagirala v vsaki stopnji.

Za predkonvencionalno raven je značilno, da se v konfliktnih situacijah odločamo glede na pričakovanje nagrad oz. kazni in glede na zadovoljevanje lastnih potreb. Otrok se odziva na pravila o tem, kaj je dobro in kaj slabo, pravilno ali napačno. Pomembna pa je moč tistega, ki je pravilo postavil.

- 1. stopnja – Usmerjenost v uboganje zaradi kaznovanja. Posameznik ne krši pravil, ker se boji fizičnih posledic, kazni, pri tem ne upošteva koristi drugih. *Petra bi tako na tej stopnji denarnico vrnila, da se izogne kazni.*
- 2. stopnja – Instrumentalno-relativistična usmerjenost. Cilj ravnanja na tej stopnji je predvsem zadovoljitev lastnih potreb in potreb drugih, če oseba predvideva, da ji bo to kasneje koristilo. *Petra bi se na tej stopnji odločila, da gre v živalski vrt.*

Na konvencionalni ravni je pomembno upoštevati pričakovanja drugih in splošna pravila, ki veljajo v določeni družbi. Tu gre za upoštevanje veljavnih pravil in za podpiranje obstoječega reda ter za osebno identifikacijo z njim.

- 3. stopnja – Usmerjenost v skladne medosebne odnose. Dobro vedenje pomeni tisto vedenje, ki ga drugi odobravajo (zlasti tisti, ki so otroku pomembni in se z njimi identificira), kar pomeni biti dober deček ali deklica. *Petra bi denarnico obdržala, če meni, da bi tako naredila večina njenih prijateljic.*
- 4. stopnja – Usmerjenost v red in zakonitost. Na tej stopnji je poudarek na vzdrževanju reda zaradi reda in spoštovanja avtoritet. Pomembno je spoštovanje avtoritete in opravljanje svojih dolžnosti. *Petra bi denarnico vrnila lastniku, ker ne želi kršiti obstoječih pravil in bi rada ostala pridna punčka.*

Za postkonvencionalno ali avtonomno raven je značilno, da skuša posameznik opredeliti lastne moralne vrednote in načela neodvisno od zunanje avtoritete.

- 5. stopnja – Usmerjenost v družbeno pogodbo in zakonitost. Na tej stopnji se posameznik zaveda, da so vrednote relativne, zato so poudarjeni postopki za doseganje soglasja. Posameznik upošteva to, kar je v obliki zakona dogovorjeno, toda zakon ni

večen in nespremenljiv, kot je še na 4. stopnji. *Ker Petra zelo spoštuje poštenost, bi denar vrnila lastniku.*

- 6. stopnja – Usmerjenost v splošna etična načela. Osebna vest in etična načela, ki jih je oseba sama izbrala, določajo, kaj je prav in kaj ne. Načela enakih človekovih pravic in spoštovanje človekovega dostojanstva so na tej stopnji temeljna (npr. »ne stori drugemu tega, česar nočeš, da bi drugi storili tebi«). *Petra bi dala denar revni prijateljici, saj meni, da je pomoči bolj potrebna. Zvestoba pomeni Petri več kot poštenost.*

Raziskave pravijo, da le okoli 5 % ljudi doseže 5. ali 6. stopnjo v moralnem presojanju. V presojanju o moralnih dilemah se najpogosteje prepletajo različne stopnje. Tako npr. v 50 % primerov presojamo na 3. stopnji, 20 % primerov na 2. stopnji in 30 % primerov na 3. stopnji.

Katero stopnjo ste napisali na list? Kaj ste ob tem ugotovili?

Video povzetek Kolbergovih stopenj moralnega presojanja si oglejte na spletnem naslovu: <http://www.youtube.com/watch?v=M1zLxQTIPEQ>

6.2.2 Tipične vrednote pri mladostnikih

Vrednote mladih niso ideali, pač pa življenjski vzorci. Danes razvijajo mladi vrednote in odnos do njih v neločljivi zvezi z vsakdanjo socialno situacijo in vsakdanjimi dejavnostmi.

Pri sodobni mladini je torej opazen premik centralnih vrednotnih usmeritev od »materialnih – kariernih« k »postmaterialnim – osebnostnim« vrednotam. To je premik v samem značaju vrednot (Ule, 2008).

Tabela 11: Tradicionalne in sodobne vrednote pri mladostnikih

Tradicionalne vrednote mladih	Sodobne vrednote mladih
<ul style="list-style-type: none"> • Delo, zaposlitev 	<ul style="list-style-type: none"> • Medosebni odnosi
<ul style="list-style-type: none"> • Kariera 	<ul style="list-style-type: none"> • Osebni razvoj
<ul style="list-style-type: none"> • Zaslužek 	<ul style="list-style-type: none"> • Kreativnost
	<ul style="list-style-type: none"> • Izobrazba
	<ul style="list-style-type: none"> • Kvalitetno vsakdanje življenje

Vir: Lasten, povzeto po Ule, 2008

6.2.3 Spremembe v vrednotah mladih

Za pozna 60. in 70. leta je značilen »prodor« novih vrednotnih in življenjskih usmeritev, zato se med mladino zgodi vrednotni preobrat. Pomembne postanejo vrednote mladinskih kultur, ki so globalno usmerjene in ideološke. V 80.–ih letih se je med mladino po vsem svetu zgodil splošni premik od globalnih, ideoloških in celostno zgrajenih vrednotnih sistemov k partikularnim, konkretnim vrednotam. Povečana postane občutljivost za medosebne odnose in za kvaliteto vsakdanjega življenja.

V 90.–ih letih pa se je zgodil obrat mladih k vsakdanjemu življenju in k varovanju zasebnosti – obrat v individualizem (Ule, 1988, 2000).

 Rezultati raziskav zadnjih let kažejo, da se namesto »velikih« vrednot, ki so se opirale na močne ideologije, pojavljajo danes vrednote, ki so bližje posamezniku in njegovemu osebnemu izkustvu. Te vrednote so: materialna in socialna varnost, prijateljstva in medosebni odnosi, zdravo okolje, osebni razvoj in kvaliteta vsakdanjega življenja. V raziskavi Mladina 2000 pa med vrednotami kot najpomembnejše vrednote izstopijo zdravje, resnično prijateljstvo in družinsko življenje (Ule in Kuhar, 2003).

6.2.4 Kaj so predsodki

Predsodke lahko opredelimo kot priučeno prepričanje ali vrednote, ki vodijo posameznika oziroma skupino k pristranskosti v vrednotenju članov neke določene skupine. Predsodek je torej to, kar ljudje mislijo, in ni nujno prevedeno v neko dejanje (Ule, 1999).

Najdemo jih predvsem v javnem govoru, medijih, filmih, v političnih, državnih institucijah, pa tudi v znanosti in visoki kulturi. Kažejo se predvsem v nespoštljivem, netolerantnem ali prezirljivem odnosu do drugih ali drugačnih (pripadnikov drugih narodov, etičnih skupnosti, ras, kultur ipd) (Ule, 1999).

Povzetek poglavja:

- ♣ Vrednota je prepričanje, da je nekaj dobro in zaželeno, se izplača in je vredno truda.
- ♣ Vrste vrednot: družbene, osebne, materialne, moralne in nemoralne.
- ♣ Med sodobne vrednote mladih štejemo medosebne odnose, osebni razvoj, kreativnost, izobrazbo in kvalitetno vsakdanje življenje.
- ♣ Predsodki pomenijo neko priučeno prepričanje ali vrednote, ki vodijo posameznika oziroma skupino k pristranskemu vrednotenju članov neke določene skupine.

Preverjanje znanja:

1. Ugotovite vrednotno usmerjenost Vaših kolegov in v študijski skupini razpravljajte o razlikah v vrednotni usmerjenosti.
2. Napišite krajši esej na temo *Kakšne so moje vrednote?*
3. Utemeljite družbeni, osebni in materialni značaj vrednot ter ocenite, kakšno vlogo in pomen predstavljajo materialne vrednote v sodobni družbi.
4. Utemeljite, zakaj je prišlo v sodobni družbi do sprememb v vrednotah mladih.
5. V paru kritično razpravljajte o sledeči misli: *»Avtomobile poganja bencin, človeka pa naj vodijo vrednote.«*

Priporočena literatura:

1. Musek, J. *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educa, 2000a.
2. Musek, J. *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy, Inštitut za psihologijo osebnosti, Educy, 2000b.

7 PROBLEMI SODOBNE DRUŽBE

Uvod

Tim je bil veder in srečen otrok. Že zelo zgodaj je izkazal glasbeni talent, zato so ga starši vpisali v glasbeno šolo, kjer ga je igranje klavirja popolnoma prevzelo. Tudi v osnovni šoli je dosegal zelo lepe uspehe. Njegova družina je bila nadvse ljubeča in vsi so se v njej počutili srečno. Oče in mati sta spodbujala njuna dva otroka, posvetila sta jima ves prosti čas. Toda

nekega turobnega jesenskega dne se oče ni vrnil domov ob običajni uri. Začelo je vse skrbeti. Namesto njegovega veselega pozdrava in objema so na vratih pozvonili policisti; sporočili so tisto najhujše. Vsi so neizmerno jokali, še najbolj pa je smrt potrla Tima. Nikakor ni več mogel umiriti svojih misli, ki so mu nenehno uhajale k očetu. Vsak zase in skupaj so se utapljali v bolečini. Tim ni našel več moči in volje, da bi užival v stvareh kot prej. Praznina se je večala in mu jemala voljo do življenja. Spraševal se je o smislu bivanja in se zaprl v svoj svet. V šoli ni želel več izstopati, potopil se je v svoje sanje, ki so mu omogočale vsaj nekakšen umišljen stik z očetom. Šolsko leto je zaključil s slabimi ocenami. Vsi okrog njega so živeli radostno življenje, le on, ki na zunaj ni kazal žalosti, je ostal izven njihovih iger in aktivnosti. Počasi je zgubljal stik z realnostjo, bolečina je bila močnejša kot on sam. Začel je izostajati iz šole. Nekega dne, ko je prišla mati predčasno domov, je zagledala sina objokanega in drugačnega. Ni ji priznal svojih skrivnosti. Toda, ko se je mati razjokala in ga objela, je priznal, da je poiskal nadomestilo za srečo, vsaj delni občutek sreče, ki mu je bila položena že v otroštvo.

To je ena izmed mnogih žalostnih življenjskih zgodb v sodobni družbi. Na tisoče je podobnih, drugačnih, bolj ali manj žalostnih, a z eno skupno točko: razkol med bogastvom in revščino, med nevarnim in hitrim življenjem, polnim pasti, med hitrim življenjskim tempom, ki uničuje življenje, kot v zgodbi o Timu. Kakšne so možne poti za uravnoteženo življenje? Ali je v sodobni razviti družbi sploh možen korak nazaj v to smer? Prepustimo ta vprašanja nadaljnjim poglavjem v knjigi, kjer bomo spoznali problematiko sodobne družbe. Ravno spoznavanje te problematike in študij literature ter internetnih virov nam bo omogočal konstruirati osnovo za razumevanje temeljnih problemov sodobne družbe.

Ule et al. (2000, 41) v zvezi s problemi sodobne družbe pravi, da je: »pot v postmoderno družbo tudi pot v naraščajočo socialno in kulturno negotovost, v moralna in vrednotna protislovja in znatno stopnjo negotovosti glede prihodnosti. Individualizacija življenja prinaša s seboj mnoge nove oblike obremenitev, tveganj, raznih bolečin, neugodij in nemira, ki obremenjujejo mlade. Individualizacija pomnožuje število in obseg tveganjih življenjskih odločitev in življenjskih poti za vse mlade, pri tem se tveganja zopet najbolj zgostijo pri tistih mladih, ki nimajo ustrezne ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah, so nezaposleni oziroma jim grozi dolgoročna nezaposlenost.«

Problemi sodobne družbe, s katerimi smo se že seznanili, povzročajo povečana tveganja zlasti pri mladih, povečajo pa se tudi možnosti za odklonsko vedenje, saj so mnogi mladi potisnjeni na rob družbe zaradi spremenjenih družbenih razmer v sodobni družbi. V nadaljevanju bomo najprej spoznali značilnosti odklonskega vedenja.

7.1 ODKLONSKO VEDENJE

Deviantnost oz. odklonskost lahko najširše opredelimo kot vsako ravnanje, ki odstopa od družbeno priznanih norm in pričakovanj. Poimovanje odklonskega vedenja se spreminja glede na čas, glede na družbo in njeno kulturo, glede na to, kdo dejanje stori in v kakšni situaciji. Odklonskost torej ni nekaj stalnega in stabilnega, pogojena pa je družbeno in kulturno.

Da definiramo neko dejanje kot odklonsko, potrebujemo njeno nasprotje, torej nekaj, kar je imamo za konformno, »normalno« obnašanje. Kaj pa za neko družbo pomeni »normalno« obnašanje.

Barle et al. (2005) navaja tri kategorije odklonskega vedenja:

Prva kategorija je kršenje neformalnih družbenih norm, ki lahko zajema: neobičajen videz, »neprimerno« obnašanje v določenih okoliščinah, pijančevanje, homoseksualnost, samomorilnost. Posledice kršenja neformalnih družbenih norm so lahko blage neformalne sankcije, kot so npr. opomin, posmehovanje, opravljanje. Družbena okolica je lahko strpna in dojemljiva za drugačnost oz. različnost, lahko jo dojema kot »ekscentričnost«, lahko pa se odzove z ostrim obsojanjem, zgražanjem in izobčenjem tistega, ki je po mnenju družbe preveč nekonformen. V ta sklop je mogoče umestiti tudi življenje v okoliščinah, nad katerimi posameznik nima nikakršnega vpliva: brezdomstvo, revščina, brezposelnost.

Druga kategorija odklonskega vedenja je kriminaliteta, ki pomeni ravnanja, ki so opredeljena kot kazniva in za katera obstajajo vnaprej predpisane sankcije. Pojem kriminaliteta lahko vključuje najrazličnejša dejanja: umore, kraje, posilstva, nasilje v družini, zlorabo otrok, prostitucijo, beloovratniški kriminal, uživanje droge onesnaževanje okolja. Vsem tem dejanjem je skupno le to, da so opredeljena v veljavnem zakonu kot kazniva. Sankcije, ki so predpisane zanje, pa so lahko predmet številnih nesoglasij.

Tretja kategorija je »izjemno« ravnanje, ki je na splošno sicer pričakovano in pozitivno sankcionirano, vendar pa se določeni družbeni skupini zdi »pretirano«. Takšne ljudi družba označi kot »malce čudne«, toda nenevarne in so zato do njihovega vedenja strpni. Skratka, v skupini, kjer večina vsaj kdaj krši družbene norme, je odklonski tisti, ki jih ne, kar pa za ostale pomeni, da odstopa od večinskega vedenja družbene skupine.

V svojem lokalnem okolju poiščite konkretne primere različnih ravnanj, ki bi jih lahko opredelili kot odklonska in jih umestite v eno od zgoraj navedenih kategorij. Ugotovite, komu se zdijo ta ravnanja odklonska.

7.1.1 Dejavniki odklonskosti

Počkar (v: Barle et al., 2005) navaja, da so dojemanja in opredeljevanja odklonskosti odvisna od naslednjih dejavnikov:

- kje oz. v kateri družbi je bilo dejanje storjeno – na Nizozemskem je npr. prodajanje in uživanje marihuane dovoljeno, pri nas prepovedano,
- kdaj – homoseksualnost je bila šele leta 1991 črtana s seznama duševnih bolezni, pred tem je bila preganjana mnogo stoletij,
- kdo dejanje stori – nosilci družbenega nadzora bodo morda krajo, zagrešeno s strani mladostnika obravnavali kot mladostniško nepremišljenost, medtem ko bodo na enako dejanje, storjeno s strani odrasle osebe gledali drugače,
- konkretne okoliščine – pitje alkoholnih pijač se lahko zdi sprejemljivo na rojstnodnevnih zabavah, manj sprejemljivo pa na delovnem mestu.

Navajamo nekaj primerov odklonskega obnašanja, ki so kulturno in družbeno pogojena:

- prebadanje telesa,
- kajenje na javnem mestu,
- nošenje mini kril (Iran),
- pljuvanje na javnih mestih (Kitajska),
- riganje na uradni večerji, ne v skupini prijateljev,

- pijan otrok, ne pijan moški,
- toples na igrišču za golf (ne v savni) (Lawson et al., 2004).

7.2 TEORIJE ODKLONSKOSTI

7.2.1 Anomija in strukturna napetost kot vzrok odklonskega vedenja (mladih)

Robert Merton, ameriški sociolog, je dokazal, da postanejo mladostniki odklonski zato, ker si želijo na tak način doseči vrednote družbe. Ko pa ugotovijo, da vrednot družbe ne bodo zmogli doseči, to naredijo na neproduktiven način. Vendar odklonski ne postanejo zato, ker bi te vrednote zavračali.

Merton dokazuje, da je v sodobnih družbah uspeh pomembna in temeljna ponotranjena vrednota vseh, merilo uspešnosti pa je določena količina materialnih dobrin, denar in družbeni prestiž. Da uspeh dosežemo, pa je potrebna samodisciplina, pridobivanje dobre izobrazbe, ambicioznost, trdo delo. Vendar pa v sodobni družbi vsi posamezniki nimajo enakega položaja, zato tudi nimajo enakih možnosti, da bi uspeli. Tako se pojavi anomija. Anomija se pojavi zato, ker se v sodobni družbi preveč poudarjajo vrednote, brez da bi obstajala za vse posameznike enaka sredstva za njihovo doseganje. Izhaja iz zmede in frustracij, ki jih ljudje doživljajo.

Strukturna napetost pa pomeni razkorak med želenimi vrednotami in možnostmi za njihovo doseganje. Odklonskost je za Mertona normalen odziv posameznikov na stanje strukturne napetosti, v bistvu je prilagoditev nanjo. Merton tako loči pet različnih načinov prilagoditve strukturni napetosti: konformizem, inovatorstvo, ritualizem, ubežništvo in uporništvo.

- *Konformizem* – pripadniki družbe vrednote uresničujejo na družbeno legalen način, ciljem se prilagodijo in jih sprejemajo. Konformist je tisti, ki spoštuje zakon in trdo dela, da bi dosegel uspeh in blagostanje.
- *Inovatorstvo* – inovatorjem so cilji zelo pomembni, vendar nimajo možnosti, da bi jih dosegli, zato skušajo priti do bogastva in s tem blagostanja na nelegalen način. Denar dobijo s krajo, goljufijo, preprodajo drog, prostitucijo itd.
- *Ritualizem* – ritualisti ne opustijo pravil, temveč cilje. Pravila dosledno spoštujejo, vendar ne napredujejo in ne povečajo dohodkov in družbenega prestiža.
- *Ubežništvo oz. umik* – zavržejo tako cilje kot sredstva in se izločijo iz družbe. Konfliktno situacijo rešijo s tem, da se zapijejo, zadrogirajo, postanejo brezdomci.
- *Uporništvo* – uporniki poskušajo oblikovati cilje in norme na svoj način. Ponujajo ali vsiljujejo alternativo (Počkar v: Barle et al., 2005).

Za vsakega od naštetih načinov prilagoditve strukturni napetosti napišite lasten primer.

7.2.2 Teorija označevanja oziroma etiketiranja (stigma)

V starem veku so ponekod žigosali sužnje, še posebej tiste, ki so poskušali pobegniti svojim gospodarjem. Podobno so v nekaterih družbah žigosali zločince, ujetnike, prostitutke. V srednjeveški Evropi so z zaznamovanjem kaznovali celo manj resne prestopnike, žeparje, goljufe, zvodnike itd. Predmet stigmatiziranja v polpretekli dobi so bili jetniki in taboriščniki.

Za primarno deviantnost velja, da gre za to, da vsak človek kdaj pa kdaj krši družbene norme, ne da bi bil pri tem odkrit in označen. Gre za deviantna dejanja, preden so javno etiketirana. Do nje lahko pride iz različnih vzrokov, le-teh ni vedno moč odkriti in natančno opisati. Sekundarna deviantnost pa temelji na predhodni oznaki, kar pomeni, da je človek zaradi svojega dejanja označen kot odklonski, tudi če je dejanje storil povsem naključno. Družba dojema takšne ljudi kot odklonske, jih potiska na obrobje in posledica je, da se začnejo odklonski posamezniki tako dojemati tudi sami. Družba jih sili, da se vključujejo v skupino sebi podobnih, v takšni skupini najdejo podporo. Znotraj takšne skupine označeni posamezniki dokončno izoblikujejo »odklonsko identiteto«. Ta vrsta deviantnosti ima glavne posledice za posameznikov koncept jaza, za status v skupnosti in za prihodnja dejanja.

Stigma pomeni pečat in je posebna lastnost, v kateri »nenormalna« lastnost prekrije vse ostale. Je identiteta, ki se takoj zazna (Goffman, 2008).

Ravnanje stigmatiziranega v interakciji:

- stigmatizacija lahko vodi v propad osebnosti, nezaupljivost, depresivnost, sovražnost, plašnost in zmedenost,
- stigmatizirani je v dvomih, dokler ne pride do srečanja; prisoten je strah, da bo zaradi spodrseljajev v očeh drugih dokazana njegova nezadostnost. Če je posameznikova stigma takoj opazna, ve, da bo deležen vdora v zasebnost.

Reakcija stigmatiziranega je lahko obrambno skrivanje drugačnosti ali sovražno izzivanje. Reakcija normalnih pa je lahko, da se obnašajo, da je stigmatizirani boljši, kot je ali da je slabši, kot je. Normalni se lahko tudi delajo, da stigmatiziranega ni ali pa ga rutinsko opazijo.

Razmislite, kakšen je vpliv stigme na osebno identiteto. Razpravljajte v skupini. Več o tem preberite v Goffman, E. *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej, 2008.

7.3 ODKLONSKOST IN DRUŽBENI NADZOR

Počkar (v: Barle et al., 2005) pravi, da družbeni nadzor pomeni celo vrsto mehanizmov, postopkov in sredstev v obliki sankcij. Cilj družbenega nadzora je obvladovanje človekovega vedenja. Vedenje posameznika se mora prilagoditi vnaprej določenim vzorcem in pričakovanjem, kar je možno doseči z družbenim nadzorom. Razlikujemo lahko med formalnim in neformalnim družbenim nadzorom.

Formalni družbeni nadzor:

- temelji na pravu (pravne norme in zakoni),
- prepovedana ravnanja in sankcije so vnaprej določena,
- oblast in moč je temelj tega nadzora,
- izvajajo ga specializirane institucije, kot so policija, sodišča, tožilstva, inšpekcije,

- izvajalci nadzora so strokovno usposobljeni - nadzorovanje pomeni njihovo poklicno dejavnost,
- kaznovanje in izrekanje ukrepov je sicer način delovanja formalnega nadzora, vendar nikakor ni edini in najbolj razširjen način,
- vsi ljudje mu niso enako podvrženi (nekateri kraji, ljudje, dogodki so bolj podvrženi kot drugi),
- pripadniki nižjih družbenih slojev, rasnih in etičnih manjšin so bolj dostopni policijskemu nadzoru, saj je ta nadzor že vnaprej usmerjen nanje,
- nekateri so mnenja, da je neučinkovit pri preprečevanju kriminala in drugih kaznivih dejanj,
- učinkovitost formalnega nadzora je odvisna tudi od sodelovanja tistih, ki jim je bila z določenim dejanjem povzročena škoda.

Neformalni družbeni nadzor:

- preglednost dogodkov in njihovih nosilcev in vidnost vsega, kar se dogaja,
- nenapisana pravila so mnogokrat veliko bolj učinkovita od pravnih norm in mehanizmov države,
- poteka med posamezniki v vsakdanjem življenju, ko drug drugega nadzorujemo,
- je tudi neločljiva sestavina socializacije, vendar se ga velikokrat sploh ne zavedamo,
- sankcije so lahko pozitivne ali negativne; med pozitivne sankcije spadajo pohvale, nagrade za zaželeno vedenje, med negativne sankcije pa spadajo zasmehovanje, izogibanje, opravljanje, pa tudi grožnje, povračilna dejanja, zastraševanje itd,
- med sredstva neformalnega družbenega nadzora štejemo tudi množične medije, saj vsak dan »vdirajo« v naše dom in nam lahko tudi določajo, kako misliti, govoriti in delovati.

7.3.1 Prevzgojne institucije

Dekleva (v: Šelih, 2000) navaja, da Kazenski zakonik Republike Slovenije deli mladoletnike, ki jim je mogoče izrehati kazen, na: mlajše mladoletnike (14–16 let), starejše mladoletnike (16–18 let) in mlajše polnoletnike (18–21 let). Razlog, da imajo mladi drugačen položaj v postopku, je, ker so mladoletniki manj odgovorna bitja v razvoju, ki jih smemo, moremo in moramo obravnavati vzgojno, torej z več prizanesljivosti, bolj individualizirano, z namenom pomoči, usmerjanja in spodbujanja razvoja. Otrok torej ne more biti spoznan za odgovornega, če ni sposoben dojeti, da je njegovo ravnanje v nasprotju z družbenimi vrednotami, doseči mora namreč stopnjo moralnega razvoja – moralno zrelost, kar s seboj prinaša sposobnost ravnanja v skladu z moralnimi vrednotami. Ravno zaradi tega je torej potrebno določiti mejo, s katero nastopi pristojnost sodišč.

Pristojnost pri obravnavi te populacije si delita socialnovarstveni organ (center za socialno delo) in sodišče na podlagi dveh kriterijev: vrsta odklonskega vedenja in starost storilcev.

Tabela 12: Obravnava odklonskih dejanj glede na starost otrok in mladoletnikov

Starost / storjeno dejanje	Kaznivo dejanje	Druga odklonska dejanja
Pod 14 let	center za socialno delo	center za socialno delo
14 let ali več	sodišče	center za socialno delo

Vir: Lasten

Za otroke, stare do 14. let, je pristojen center za socialno delo, kjer se izvajajo preventivni ukrepi. Center za socialno delo otroka (storilca) lahko namesti v vzgojni zavod zato, ker je z

dejanjem, ki ga je storil, pokazal, da je ogrožen njegov pravilni razvoj in je zato potreben pomoči, ne sankcije.

Neinstitucionalni vzgojni ukrepi pri mlajših mladoletnikih (14–16 let) so:

- ukor – opomin, obravnava pred sodiščem; pomeni le neprijetno izkušnjo oz. grožnjo, da sledi strožja kazen, če se dejanje ponovi,
- ukrep strožjega nadzorstva, ki ga lahko izvaja lastna družina, tuja družina ali skrbstveni organ (socialni delavec, ki je po nalogu sodišča zadolžen za mladostnika in o njem sporoča sodišču),
- oddaja v disciplinski center.

Institucionalni vzgojni ukrepi pa so:

- oddaja v vzgojni zavod ali
- oddaja v prevzgojni dom.

Med vzgojne ustanove uvrščamo vzgojne zavode, stanovanjske skupine, mladinske domove in prevzgojne domove. To so vzgojno-izobraževalne ustanove, ki jih ustanavlja država, z namenom varstva in vzgoje otrok in mladostnikov, ki so začasno ali trajno brez varstva družine, vzgojno zanemarjeni ali ogroženi v razvoju. Vloga teh institucij je torej vzgojna, kompenzacijska, korektivna in preventivna. V njih se izvajajo šolski programi in programi poklicnega usposabljanja. Vzgoja pa je usmerjena k ponovni vključitvi mladostnika v družbeni tok (Skalar, 1995).

Kriteriji, po katerih otroke in mladostnike pošiljajo v vzgojne ustanove, so:

- otrokovo oz. mladostnikovo vedenje odstopa od običajnega oz. v tolikšni meri, da huje moti in ogroža neposredno okolje;
- za to vedenje obstajajo vzgojni, psihični, socialni ali bolezenski vzroki;
- je ogrožen otrokov ali mladostnikov nadaljnji razvoj;
- je mogoče problem rešiti le z začasno izločitvijo otroka iz družine in s strokovno obravnavo, kakršno lahko nudi le vzgojni zavod (Škoflek, v: Ule, 1991).

Vsebine (pre)vzgoje so razne dejavnosti, dogajanja in doživljanja, ki naj bi povzročila pozitivne spremembe v ravnanju otrok/mladostnikov. Odvisne pa so od številnih pogojev (znanje, izkušnost, iznajdljivost, vztrajnost vzgojiteljev in drugega zavodskega osebja). Odnosi vzgojiteljev do gojencev v teh institucijah naj bi bili prijateljski, pristni, tovariški in permisivni.

Vzgojni zavodi so namenjeni otrokom in mladostnikom, ki so vedenjsko moteni. Centri za socialno delo sem napotijo otroke in mladostnike zaradi vzgojno-varstvenega in preprečevalnega ukrepa. V vzgojni zavod pa lahko pošlje mladostnika tudi sodišče, takrat gre za vzgojni ukrep. Zavodi za šoloobvezne otroke sprejemajo otroke od 7. leta dalje, ostanejo pa lahko do 17. leta. Pošolski zavodi pa sprejemajo mladostnike od 14. do 18. leta, v zavodu pa lahko ostanejo do 21. leta. Vzgojni zavodi v Sloveniji:

- Kranj (otroci in mladostniki obeh spolov),
- Smlednik (osnovnošolski otroci obeh spolov, obiskujejo interno osnovno šolo),
- Planina pri Rakeku (osnovnošolski otroci obeh spolov z znižanimi umskimi sposobnostmi, interna osnovna šola),
- Ljubljana - Prehodni mladinski dom Jarše (mladinsko sprejemališče, produkcijska šola, stanovanjske skupine),
- Logatec (za mladostnike, ki so zaključili osnovno šolo in jim je v zavodu omogočeno interno poklicno usposabljanje),

- Slivnica pri Mariboru (za mladostnike, ki se poklicno izobražujejo in usposablajo izven zavoda v rednih šolah mariborske regije),
- Višnja gora (mladoletnice in mladostnike po končani osnovni šoli, interno poklicno usposabljanje).

Vsi vzgojni zavodi imajo v svojem sestavu še *stanovanjske skupine*, razen Veržeja in Slivnice pri Mariboru. Stanovanjske skupine spadajo pod okrilje mladinskega doma. So stanovanja, namenjena otrokom in mladostnikom obeh spolov, za katere je izključitev iz domačega okolja nujna, namenjene pa so tudi mladostnikom, ki imajo krize v odraščanju, vedenjske motnje, konfliktno odnose v šoli in zunaj nje. V njih poteka vzgoja in poklicno usposabljanje. V ospredje je postavljena težnja po navajanju na samostojnost in prevzemanje odgovornosti. Težijo k ohranjanju stikov z družino zaradi kasnejše vrnitve v družinsko okolje. Stanovanjske skupine so locirane v urbanem okolju, kar pomeni, da so integrirane v okolje. V Sloveniji obstaja okoli 20 stanovanjskih skupin. V Ljubljani v okviru Mladinskega doma Jarše delujejo stanovanjske skupine Kokos, Zeleni tir, Hiša in Črnuška gmajna.

Oddajo v *mladinski dom* odredi center za socialno delo in je vzgojno-varstveni ukrep. Namenjen je otrokom in mladostnikom, ki so ostali brez varstva in vzgoje v lastni družini. Praviloma vzrok za napotitev ni v njihovi vedenjski ali osebnostni motenosti, žal pa se kaže kot posledica neurejenih družinskih razmer. Pri nas sta dva mladinska domova, in sicer v Ljubljani in Mariboru. V Ljubljani obstaja Mladinski dom Malči Beličeve, ki je namenjen osnovnošolski mladini obeh spolov, v njem poteka tudi zunanje izobraževanje v šolah ljubljanske regije. V Mariboru pa je Mladinski dom Tone Kozelj, ki je namenjen osnovnošolski in pošolski mladini obeh spolov, organiziran je v obliki stanovanjskih skupin, šole pa obiskujejo v mariborski regiji.

V *prevzgojni dom* pa mladinska sodišča napotijo mladostnike obeh spolov, v starostnem obdobju od 14. do 21. leta, v domu pa lahko ostanejo do dopolnjenega 23. leta. So zaprte institucije, kjer poteka interno osnovnošolsko in poklicno izobraževanje. Mladostniki so pod nenehnim nadzorom in povsem izločeni iz okolja. V Sloveniji imamo samo Prevzgojni dom Radeče, kjer so fantje in dekleta vključeni v interno osnovno šolo in poklicno izobraževanje in usposabljanje.

Sodniki se vedno bolj izogibajo vključevanju otrok v tovrstne institucije in jih nadomeščajo z drugimi alternativnimi oblikami. Med najbolj razširjenimi *alternativnimi oblikami* so:

- kakovostne mreže rejniških družin,
- odprtje mreže posvojitev,
- krajše poldnevne obravnave, nameščanje socialno ogroženih in delinkventnih otrok v dijaške domove in
- ustanavljanje stanovanjskih skupin (najbolj uveljavljene).

Vzroki za vključitev otrok v (pre)vzgojne institucije so:

- potreba po začasni izključitvi obravnavanega iz avtohtonega socialnega okolja, ne da bi s svojim delovanjem ogrožal vrstnikov oziroma da ne bi bil sam ogrožen,
- nesposobnost družine, da bi opravljala varstveno ali vzgojno funkcijo ali da bi bila za otroka celo sama zavajajoča,
- vedenjsko težaven in problematičen mladostnik, in sicer v taki meri, da potrebuje bolj varovano obliko institucije,
- mladostnik z nedokončano osnovno šolo, ki ni vključen niti v poklicno usposabljanje, hkrati pa nima možnosti za dokončanje šole v domačem kraju,
- kaznivo dejanje mladostnika, ki ga ne glede na starost ni moč vključiti v prevzgojni dom ali mladoletniški zapor.

Življenje v (pre)vzgojnih institucijah ne more biti in ni identično z načinom življenja mladih izven njih. Že samo dejstvo, da nekateri otroci in mladostniki niso v njih prostovoljno, ampak zaradi odredbe sodišča ali centra za socialno delo, lahko vpliva na povečano kontrolo, hierarhično organiziranost in restriktivni režim. Vse to pa prispeva k stigmatizaciji. Zato je pomembno načelo normalizacije, ki pomeni težnjo približati razmere v teh institucijah razmeram, v katerih živijo mladostniki izven njih. Uresničitev načela normalizacije pa pomeni čim manj restriktivnosti, pristni, prijateljski in neposredni odnosi, ki temeljijo na demokratičnih načelih, dogovarjanju in aktivni vlogi vseh udeležениh (Skalar, 1995).

7.3.2 Zapor – totalna institucija

Totalna institucija je prostor za bivanje in delo, kjer je veliko število posameznikov s podobnim položajem za precejšnje časovno obdobje odrezano od širše družbe. Skupaj živijo prisilno, formalno vodeno življenje. Med totalne institucije štejemo psihiatrične bolnice, vojsko, zapore. Zapor je torej totalna institucija, v kateri se izvršujejo kazenske sankcije.

Zgodovina zaporov sega sicer zelo daleč v preteklost, vendar zapor postane sistematično predviden kot kazen šele na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Takrat so odvzem prostosti nadomestile druge oblike kaznovanja, npr. usmrtitev, mučenje in pohabljanje. Takšno kaznovanje se je odvijalo v javnem prostoru kot opozorilo in poduk drugim, služilo je tudi zabavi množic.

Sodobni zapor je proizvod premikov v pojmovanju odklonskosti, miselnosti sodobnih družb in premikov v vrednotah in prioritetah. Svobodne reforme zaporov izhajajo iz vrednotenja individualne svobode, ko je individualna svoboda postala univerzalna za posameznika, je postala tudi primeren izvod v kaznovanem sistemu. Najpomembnejši funkciji zapora sta kaznovanje – plačilo krivca za storjen zločin ter prevzgoja – pobiljšanje krivca.

Nasprotniki zaporne kazni pa navajajo kot dokaze, da je tovrstno kaznovanje neuspešno, naslednja dejstva:

- zapori ne zmanjšujejo obsega kriminalnosti,
- zapiranje povzroča povratništvo,
- zapor ustvarja prestopnike (zaradi načina življenja v njem),
- zapor spodbuja organiziranje okolja prestopnikov,
- pogoji, ki jih postavljajo izpuščenim jetnikom, le-te usodno obsojajo na povratništvo,
- zapor dela prestopnike še posredno, tako da potisne v prestopništvo še prestopnikovo družino.

7.4 MARGINALNE SKUPINE

7.4.1 Marginalne skupine – oris

Temo »marginalne skupine« bomo obravnavali nekoliko drugače. Najprej si oglejmo slike v nadaljevanju.

Slika 30: Nekatere izmed marginalnih skupin

Vir: <http://www.fotosearch.com/IST522/2323448/>

Vir: <http://www.fotosearch.com/CSP071/k0713456/>

Vir: <http://www.istockphoto.com/stock-photo-2011628-resting-wanderer.php>

S slikami smo povedali, da gre za Rome, znak za homoseksualnost in za »klošarja« oziroma brezdomca. Drugače povedano, Romi, homoseksualci in brezdomci spadajo med družbene skupine, ki jih družba označuje kot marginalne.

V nadaljevanju bo učenje o marginalnih skupinah potekalo na sodoben, multimedijski način, s pomočjo informacijsko komunikacijske tehnologije (IKT). Spodaj imate navedene spletne naslove in knjižno literaturo, kjer si oglejte pomembne značilnosti omenjenih marginalnih skupin. S pomočjo navedenih virov oblikujte referat na temo, ki ste si jo izbrali. Referat predstavite skupini.

Romi – spletno gradivo za referat

<http://www.ednevnik.si/?u=romi>

<http://www.romskenovice.si/blog/?cat=1>

<http://www.rtv slo.si/slovenija/romi-kako-iz-labirinta-stereotipov/98728>

http://www.ds-rs.si/dejavnost/posveti/posvet_01072004/VeraKlopccic.pdf

<http://www.mladina.si/teednik/200121/clanek/romi2/>

Homoseksualci – spletno in knjižno gradivo za referat

<http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042330921>

<http://www.delo.si/clanek/61949>

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Homoseksualnost>

Kuhar, R. *Mi, drugi : oblikovanje in razkritje homoseksualne identitete*. Ljubljana: ŠKUC, 2001.

Brezdomci – spletno in knjižno gradivo za referat

<http://simonasolinic.wordpress.com/2009/08/05/kako-smo-prezivali-dan-v-domu-za-brezdomce/>

<http://www.rtv slo.si/slovenija/brezdomcev-v-ljubljani-vse-vec/80267>

<http://www.kraljiulice.org/>

Cvetič, B. *Klošar: slike, premisleki, izpovedi*. Maribor: Slomškova založba, 2001.

7.4.2 Mladostnik in droga

Droge so v sodobni družbi pereč problem med mladimi, ki si gradijo lastno prihodnost. Do sedaj smo že ugotovili, da obdobje mladostništva zaznamuje predvsem kriza identitete, katera je lahko povod oziroma uvod v nadaljnji svet kriz. Ponavadi gre pri uživanju drog za splet različnih dejavnikov (radovednost, uporništvu, težave pri vključevanju med vrstnike, želje po

ugodju, bežanje pred slabim počutjem) in povodov (pritisk vrstnikov, želja po dokazovanju, priložnosti, bolečine) (Nolimal in Rejc, 1996).

Droge pogosto začnejo jemati mladi z nizkim samospoštovanjem, ki si niso všeč in se malo cenijo. Ogroženi so tisti, ki ne vidijo prave poti naprej ali pa ne sprejemajo vrednot svoje družine in širšega okolja. Pri tem je pomembno vedenje o drogah in sposobnost samonadzorovanja. Mladostnik se za drogo odloči običajno zavestno. Začne jo poskušati in z njo eksperimentirati. Iz krogov tistih, ki eksperimentirajo, med pogostejše uživalce preidejo pogosto tisti, ki imajo v osebnostnem razvoju več šibkih točk. Koliko »šibkih točk« pa ima posameznik v osebnostnem razvoju, pa je odvisno od življenja v družini, odnosov, ki vladajo v njej in pozitivnih potrditev v širšem socialnem okolju.

7.4.3 Dejavniki tveganja

Dejavniki tveganja med mladostniki so:

- pozitivna družinska anamneza glede uživanja kakršnihkoli psihoaktivnih snovi,
- uživanje oziroma neustrezen odnos do uživanja drog,
- družba vrstnikov, ki uživajo droge,
- konflikti v družini (nesposobnost reševanja teh konfliktov),
- vedenjske motnje,
- osamljenost, uporništvu,
- izjemne socialne težave, izvirajoče iz siromaštva,
- izostajanje iz šole,
- šolska neuspešnost,
- pogosto spreminjanje stalnega bivališča (Kastelic in Mikulan, 1999).

7.4.4 Zunanji znaki mladostnika

Zunanji znaki mladostnika, ki jemlje droge so:

- sprememba razpoloženja in vedenja,
- telesne spremembe,
- spremembe v šolskem uspehu, identifikacija s subkulturo,
- vezano na droge in pribor (Kastelic in Mikulan, 1999).

7.4.5 Razlika med uporabo oz. rabo in zlorabo drog

Pojem raba drog (angl. drug use) označuje občasno poseganje po psihoaktivnih substancah, ki v prihodnosti sicer lahko povzročijo okvare psihičnega, telesnega in socialnega stanja mladostnika, ni pa to nujno. Nastanek teh posledic je namreč odvisen od tega, kako raba drog poteka pri konkretnem posamezniku. Medicinski pogled na pojem: raba drog je pojmovan kot »dobra« uporaba drog v primeru zdravniško predpisane rabe. Skorajda ni snovi, ki ne bi imela zadovoljujočega ali prijetnega učinka, ki uporabnike sili v nadaljevanje rabe snovi do same zlorabe, ki pa je definirana kot prekomerna in trajna raba snovi brez medicinske upravičenosti (Hočevar, 2004).

Zloraba drog (angl. drug abuse) pomeni uporabo drog, ki je nepretrgana in ima škodljive psihične, telesne in socialne posledice za posameznika. Uporablja kot strategija za ubadanje z vsakodnevnimi težavami, kot so brezposelnost, zanemarjanje, nasilje, spolna zloraba itd., še posebej dovzetna za uživanje drog je marginalizirana mladina. Število take mladine pa narašča, še posebej v urbanih področjih, kjer življenje na ulici in vse, kar sodi zraven (zloraba

in preprodaja drog) postaja norma naraščajočemu številu mladih. Po drugi strani pa imamo tudi mlade, ki so popolnoma integrirani v družbo, kjer pa je zloraba drog ravno tako prisotna. Razlog je v tem, da je sodobna družba mnogo bolj tolerantna do zlorabe oz. rabe drog (Hočevar, 2004).

7.4.6 Motnje hranjenja

Južnič (1998) navaja, da je človeško telo predmet neprestanega ocenjevanja. To ocenjevanje spremljajo praviloma kulturno vzpostavljena pravila o »primernem« oziroma »neprimernem« telesu. Telo je pod nadzorom lastnih predstav o primernem telesu in pod nadzorom družbe in kulture. Med realnim in želenim ali zahtevanim telesom pa vedno vlada določena napetost. Razmerje med telesom, ki ga človek ima, in tistim, ki bi ga želel imeti, je lahko vir številnih neugodij, ki jih posameznik želi odpraviti z različnimi posegi v telo (estetska kirurgija, ličenje, tetoviranje,...).

Raziskave dokazujejo, da obstaja vse večje število žensk, ki trpijo zaradi kakršnekoli odvisnosti od hrane in da je ta odvisnost povezana s fenomenom visoko razvitih držav, kjer obstaja posebna ideologija ženskega telesa. V sodobni družbi je telo namreč osrednje orodje samopodobe, identiteta posameznika je definirana zgolj prek telesa.

O motnjah hranjenja so začeli govoriti že v 17. in 18. stoletju kot o »velikem stradanju« (inedia prodigies) in čudežni izgubi teka (anorexia mirabilis). V današnjem pomenu besede je bila slednja prvič poimenovana v Angliji, Franciji in ZDA leta 1870. Od leta 1985 pa psihiatrična diagnostična klasifikacija loči anoreksijo (anorexia nervosa) in bulimijo kot ločeni, vendar med seboj povezani motnji (Zaviršek, 1994).

Uradna razvrstitev Svetovne zdravstvene organizacije zajema skrajnosti, pri katerih so motnje hranjenja vzrok že izrazitim telesnim simptomom oziroma spremenjeni telesni teži. Med motnje hranjenja uvršča naslednje skupine: anoreksija nervoza, bulimija nervoza, bulimija ob normalni telesni teži in pretirano hranjenje, povezano z drugimi psihičnimi motnjami.

Anoreksija nervoza je bolezen, ki jo označujejo zavestno povzročeno znižanje telesne teže s strani same osebe. Anoreksija izbruhne že pri 7-letnem otroku ali se pojavi šele po 25. letu, najpogosteje pa se začne sredi najstniških let. Huda anoreksija vodi v kronično podhranjenost, ki zahteva davek od celega telesa, nezdravljenje pa je lahko usodno (Tomori, 1993). Značilnosti oziroma simptomi anoreksične osebe so motena telesna podoba, nestvarna predstava o samem sebi, pretiran občutek debelosti, strah pred debelostjo, vzorno in perfekcionistično vedenje, majhno zanimanje za spolnost ali odpor do nje, prenehanje menstruacije, razdražljivost, depresivnost, dehidriranost, omedlevica in počasen srčni utrip.

Bulimija je motnja hranjenja, ki združuje napade čezmernega trpanja s hrano in čiščenja po njih (samoizzvanega bruhanja, jemanja odvajal, diuretikov ali uporabe odvajalnih svečk). Nekateri bulimiki skušajo čezmerno hranjenje odtehtati s postenjem ali čezmerno telesno dejavnostjo. Običajno se bulimija pojavi v poznejšem mladostniškem obdobju, nekje med 18. in 20. letom. Če traja dolgo in je huda, jo spremljajo različni telesni zapleti. Značilnosti ali simptomi bulimije so napadi hranjenja ali prisilnega hranjenja, samoizzvano bruhanje, jemanje odvajal (tudi 20 na dan), obdobja posta ali čezmerne telesne dejavnosti, občutek sramu in krivde, samoobtoževanje, negotovost vase, nesposobnost za izražanje čustev navzven itd.

Razlike med anoreksijo in bulimijo:

- bulimiki so normalnega videza, imajo običajno telesno težo, lahko še kak kilogram preveč; zavedajo se svojih težav s hranjenjem, vendar jih ne morejo obvladati; ženejo se za dosežki, uspehom, so neredko »obsedeni« s svojo spolno privlačnostjo,

- anorektiki se teh težav nočejo in ne morejo zavedati, anorektične posameznice se trudijo izmakniti svojemu spolnemu razvoju ali ga prikriti (Tomori, 1993).

7.5 PSIHOSOCIALNE MOTNJE

7.5.1 Agresivnost

Za agresivno vedenje je značilno, da posameznik namerava prizadeti telesno ali psihično škodo, ki je lahko resnična ali simbolna, namenjena samemu sebi ali nekemu drugemu. Na razvoj agresivnosti poleg bioloških dejavnikov in temperamenta vplivajo tudi dejavniki okolja, podkrepljevanje agresivnega vedenja pri otroku pa lahko vodi do porasta agresivnosti. Raven agresivnosti pri otroku pa je povezana tudi z vedenjem njegovih staršev, pa tudi s posnemanjem tovrstnega vedenja, ki ga otrok opazi pri drugih osebah v svojem okolju.

Primer: Bandura – eksperiment

Ameriški psiholog Albert Bandura je z otroki izvedel vrsto eksperimentov. V tipičnem eksperimentu je primerjal vedenje štirih skupin predšolskih otrok. Prva skupina je opazovala odraslega, ki je brcal in suval napihnjeno lutko Bobo, druga skupina je gledala le filmski posnetek tega dogodka, tretja risanka, četrta ni imela tovrstne izkušnje, peta pa je opazovala neagresivnega odraslega v stiku z živo lutko. Po končanem eksperimentu so otroke odpeljali v drugo igralnico. Otroci, ki so opazovali agresiven model, so se vedli precej bolj agresivno kot drugi otroci, pri čemer so posnemali besede in dejanja, ki so jih opazili pri modelu. Poznejši eksperimenti pa so pokazali, da so se otroci, ki so na televiziji gledali agresivne prizore, tudi na igrišču vedli agresivneje (Marentič Požarnik, 2004).

Na spletnem naslovu

<http://www.youtube.com/watch?v=vdh7MngntnI&feature=related> si oglejte, kako dr. Albert Bandura opisuje eksperiment o agresivnem vedenju, ki ga je izvedel z lutko Bobo.

Agresivnost pri otroku nastane, če je prikrajšan v zadovoljevanju osnovnih potreb in pri doseganju pomembnih ciljev. Razlike med posameznimi oblikami agresivnosti so velike. Pogosto gre za občasne, redke izbruhe, ki se razlikujejo glede na to, v katerem obdobju se pojavljajo. Agresivnost se izraža skozi igro in fantazijo.

7.5.2 Narcistična motnja

Vsak otrok ima upravičeno narcistično potrebo, da ga mati vidi, razume, spoštuje in upošteva. Odvisen je od tega, koliko lahko v prvih mesecih razpolaga z materjo, kar se kaže tudi v njegovi odraslosti. Če mu mati dovoli, da jo »izrabi« za svoj narcistični razvoj in mu omogoča prijazen čustveni razvoj, v odraščajočem otroku nastaja zdravo občutje samega sebe. Kadar mu mati omogoča prijazno čustveno ozračje in razumevanje, bodo otrokova čustva in želje pripadale lastnemu jazu in občutil bo svobodo in živost. Če pa mati tega ni sposobna (ali je celo sama narcistično neizpolnjena), bo nezavedno skušala z otrokovo pomočjo zadovoljiti svoje potrebe tako, da ga bo narcistično zasedla. Otrok se zaradi tega razvije takšen, kot ga potrebuje mati, kar mu takrat rešuje življenje, vendar kasneje vse življenje ovira, da bi razvil pravega sebe. Narcistično zasedeni otrok lahko razvije svoje intelektualne funkcije, ne more pa razviti svojega čustvenega sveta.

Dve skrajni obliki narcistične motnje sta grandioznost in depresija. Grandioznost pomeni povečevanje samega sebe in nerealno napihovanje jaza, lastnih zmogljivosti in sposobnosti.

Otroka vsi občudujejo zaradi uspeha; to potrebuje, da tudi sam sebe občuduje. Depresija pa je duševna motnja, ki jo označujejo žalost, pobitost, pesimizem, obup, pomanjkanje notranjih spodbud, tesnoba in samomorilska nagnjenja. Je znamenje izgube samega sebe, povzroči pa jo znikanje lastnih čustvenih odzivov in občutij.

Po zunanji podobi sta si nasprotni, vendar izhajata iz istega vira. Tako grandiozni kot depresivni otrok morata izpolnjevati pričakovanja matere. Grandiozni otrok je pri tem uspešen, depresivni pa neuspešen. Skupno obema motnjama pa je krhkost samospoštovanja, perfekcionizem, strah pred izgubo ljubezni, znikanje preziranih čustev itd.

7.5.3 Depresija

Depresija je zapletena psihosocialna motnja, ki lahko prizadene področja razpoloženja, čustvovanja, mišljenja in miselnih funkcij. Občutja potrnosti, brezvoljnosti, brezupa, zaskrbljenosti in tesnobo močno spremeni posameznikovo doživljanje sveta in prizadene njegovo samopodobo. Zato se depresivna oseba umika v osamo in opušča interes in aktivnosti, ki so zanjo pomembne za uveljavitev. Kakovost življenja se zato zelo poslabša.

Pri nastanku depresije sodeluje več vrst dejavnikov, ki se med seboj prepletajo. Biološki dejavnik je npr. dednost – depresija se pogosteje pojavi pri človeku, ki ima to motnjo zaznano v sorodstvu. Psihološki dejavniki se nanašajo na psihološki razvoj otroka, njegovega odnosa z materjo in kasneje s širšo okolico. Pomembno vlogo igrajo otrokove izkušnje čustvenega prikrajšanja v odnosu z materjo (pomanjkanje čustvene sprejetosti, pohval, nestabilni odnosi, čustvena nedostopnost staršev). Zaradi tega ima otrok lahko težave pri razvijanju občutka lastne vrednosti, posledica le-tega pa je nizko samospoštovanje in negativna samopodoba. Zunanji dejavniki, ki vplivajo na nastanek depresije, pa so npr. razna zdravila (antipsihotiki, analgetiki). Depresijo pa lahko sprožijo tudi doživetje izgube, ločitev, konflikti, obremenitve, osamljenost, pomembni življenjski dogodki ipd.

Znaki depresije so mnogovrstni, mednje štejemo žalost, občutek praznine, apatičnost, jezljivost, razdražljivost, neodločnost, pesimizem, zmanjšano samospoštovanje, razmišljanje o smrti in samomoru, motnje spanja, spremembe apetita, glavobol itd.

Nekaj dejstev o depresiji:

- je 2-krat pogostejša pri ženskah,
- 6–8 % bolnikov ima hujšo obliko,
- v 50 % primerih je neprepoznava,
- 10–15 % bolnikov napravi samomor.

7.5.4 Anksioznost

Anksioznost je razmeroma trajen občutek tesnobe, zaskrbljenosti, nelagodja, napetosti. Gre za trajnejšo osebnostno potezo, ki jo povezujejo z okrnjenim samospoštovanjem, lahko pa gre za začasno stanje, ki se pojavi v določenih situacijah. Raziskave so pokazale, da so bili anksiozni otroci razmeroma pogosto deležni t.i. pogojne ljubezni s strani staršev: »Radi te imamo, če si priden, uspešen«, zaradi česar je bilo okrnjeno njihovo samospoštovanje (otrok potrebuje brezpogojno ljubezen za zdrav osebnostni razvoj).

Sestavine anksioznosti so :

- fiziološke: tresenje in potenje rok, občutek tesnobe, razbijanje srca, pritisk v želodcu,
- kognitivne: vsiljive misli v zvezi s situacijo: kaj bo, če ne uspem; kaj, če napravim napako; kaj bodo drugi mislili o meni, osmešil/a se bom,
- čustvene: zaskrbljenost, potrnost, strah, napetost,

- vedenjske: izogibanje situaciji, »razpad« običajnih vedenjskih vzorcev.

Povzetek poglavja:

- ♣ Odklonsko vedenje lahko opredelimo s tremi kategorijami: kršenje neformalnih družbenih norm (neobičajen videz, pijančevanje, homoseksualnost,...), kriminaliteta (umori, kraje, posilstva, nasilje v družini,...) in »izjemno« ravnanje (odstopanje od večinskega vedenja neke skupine).
- ♣ Teorija odklonskosti po Mertonu opredeljuje anomijo in strukturno napetost kot vzrok odklonskosti. Loči pet načinov prilagoditve strukturni napetosti: konformizem, inovatorstvo, ritualizem, ubežništvo in upornišтво.
- ♣ Za formalni družbeni nadzor je značilno, da temelji na pravu, oblasti in moči, neformalni družbeni nadzor pa poteka med posamezniki v vsakdanjem življenju, kjer imajo nenapisana pravila mnogokrat večjo učinkovitost kot sredstva formalnega nadzora.
- ♣ Med vzgojne ustanove štejemo vzgojne zavode, stanovanjske skupine, mladinske domove in prevzgojne domove.
- ♣ Romi, homoseksualci, brezdomci ipd. spadajo med družbene skupine, ki jih družba označuje kot marginalne.
- ♣ Med psihosocialne motnje štejemo agresivnost, narcistično motnjo, depresijo in anksioznost.

Preverjanje znanja:

1. Opredelite odklonsko vedenje in njegove temeljne kategorije.
2. Razložite, o čem govori teorija označevanja.
3. Kaj lahko naredi sodobna družba za ponovno vključitev stigmatiziranih v okolje?
4. S pomočjo anketnega vprašalnika ugotovite, kakšno je stanje glede zlorabe drog v Vašem lokalnem okolju. Raziskujte, kakšne oblike pomoči lokalno okolje ponuja mladostniškimi zasvojevcem. Rezultate ankete predstavite v skupini.
5. Katere aktivnosti bi kot organizator socialne mreže storili za omilitev te problematike?

Priporočena literatura:

1. Kastelic, A., in Mikulan, M. *Mladostnik in droge: priročnik za starše in učitelje*. Ljubljana: Domus, 1999.

2. Ule, M. *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1999.
3. Tomori, M. *Motnje hranjenja*. V: *Medicinski razgledi*, 1993, 635 – 642.
4. Tomori, M. *Pot k odraslosti: kaj je in kaj ni motnja v duševnem razvoju*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1983.
5. Skalar, V. *Okvirni vzgojni program za delo v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih domovih in prevzgojnem domu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1995.
6. Šelih, A. *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih*. Ljubljana: Bonex, 2000.

8 PROGRESIVNA INDIVIDUALIZACIJA

Uvod

Z naraščanjem tveganj v sodobni družbi naraščajo vplivi, da se posameznik ujame v pasti, ki jih prinašajo hitre družbene spremembe.

Tudi Miha je eden izmed takih posameznikov. Vsak dan hodi v lokalni mladinski center, kjer koristno preživlja prosti čas. V šoli mu preglavice povzroča matematika, zato obiskuje učno pomoč, ki mu jo na mladinskem centru nudijo prostovoljci. Prav tako skupaj s prijateljem Markom snemata film o njegovem najljubšem hobiju, igranju košarke.

Miha je zelo aktiven mladostnik, ki se na družbene spremembe odziva z množico različnih oblik preživljanja prostega časa. Vendar pa obstajajo tudi mladostniki, ki niso tako produktivni kot je Miha, ponavadi kar precej časa preživijo ob gledanju televiziji in brskanjem po internetu, njihov odziv na družbene spremembe je zato pasiven.

V tem poglavju bomo:

- spoznali elemente progresivne in regresivne individualizacije,
- podrobneje opredelili pristope, ki nudijo posamezniku možnosti za progresiven razvoj,
- ugotovili, zakaj predstavlja medvrstniško svetovanje tako pomembno dejavnost posameznikov v sodobni družbi.

8.1 PROGRESIVNA IN REGRESIVNA INDIVIDUALIZACIJA

V prejšnjih poglavjih učbenika smo že ugotovili, da so sodobne družbe polne pasti, tveganj in izzivov. Razlogi in oblike tveganj se med seboj razlikujejo, vendar pa kljub raznolikosti virov tveganj obstajajo nekateri, ki so za sodobno družbo kot celoto najpomembnejši:

- gospodarska kriza,
- spremembe, ki jih prinaša hitra informacijska revolucija in
- ekološka kriza (na ravni planeta, posameznih dežel, regij, mest, krajev).

Zlasti proces odraščanja in socializacije sta na udaru teh hitrih sprememb v sodobni družbi. Informacijska modernizacija sodobnih družb terja od posameznika, da se prilagodi tem spremembam in se sooči z individualiziranim in osebnim stilom življenja, učenja in dela. Proces individualizacije pa posamezniku samemu zopet predstavlja izziv in tveganje, kako se soočiti z njo (Ule, 1995).

Mladi se na pojav individualizacije in s tem povezano mrežo izzivov in tveganj odzivajo na različne načine. Odziv mladih na pojav individualizacije, tveganj in izzivov se kaže v dveh oblikah; obstajata dva načina, kako se mladi odzivajo na spremembe v sodobni družbi tveganj, ki jih imenujemo progresivna ali regresivna individualizacija. Med *progresivne oblike individualizacije* štejemo posameznikovo večjo avtonomnost, odgovorno vodenje lastnega življenja, večjo senzibilnost za individualne posebnosti in razlike, odpoved stereotipom odraslih in vrstnikov, sposobnost za demokratično reševanje konfliktov ipd. Med *regresivne oblike individualizacije* pa štejemo: pomanjkanje samozaupanja, nesposobnost za povezovanje individualnih potreb in potreb drugih ljudi, nihanje med begom pred realnostjo v svet iluzij in agresivnim nastopom (Kos, 2006).

V družbi tveganja mladost nudi *pogoje, da se pri posamezniku razvije progresivna individualizacija*. Ti pogoji so:

- zanimanje mladostnika za uspeh in doseganje njegovih ciljev ter za doseganje ciljev drugega,
- odgovorna vključenost mladih v družbo,
- razvijanje socialnih spretnosti sodelovanja in komunikacije,
- razvijanje solidarnosti,
- razmišljanje o odnosu do problemov v vsakdanjem življenju,
- reševanje konkretnih učnih, šolskih, psihosocialnih problemov v ožjem in širšem okolju (Kos, 2006).

8.2 MOŽNOSTI ZA PROGRESIVNI RAZVOJ

8.2.1 Vzgojno izobraževalne institucije – most z ostalimi institucijami

Ule (1995) navaja, da je na družbeni ravni socializacijskega procesa pomemben vpliv institucij, ki služijo neposredno vzgoji in izobraževanju mladih. Osnovna težnja sodobnih razvitih družb je, da določene vzgojne in izobraževalne funkcije predajajo posebnim pedagoškim, izobraževalnim in socialno-varstvenim organizacijam.

Mladi sodobnega časa lahko izbirajo med mnogimi možnostmi pomoči in oblikami sodelovanja, ki jih lahko razdelimo na:

- institucionalne oblike pomoči (šole, strokovne službe ipd.) ter
- neinstitucionalne oblike pomoči (klubi, zveze, nevladne organizacije, društva, družbeni subjektu ipd.) (Kos, 2006).

Med pomembnejše institucije, ki ponujajo mlademu človeku možnosti za progresivni razvoj mladosti, sodijo vsekakor šole, kjer se poleg vzgojno izobraževalnega procesa izvajajo še širše vsebine, ki omogočajo otrokom in mladostnikom razvijanje njihove socializacije, identitete ter ustvarjalnosti. Šolski sistem ponuja aktivno vključevanje mladih v interesne dejavnosti, mladinske delavnice in različne projekte. V šolski prostor pa vstopajo tudi *druge* organizirane institucije in dejavnosti, ki ponujajo svoje aktivnosti z namenom, da bi se mladi lažje vključevali v ožjo in širšo skupnost; med njimi imajo pomembno vlogo:

- mladinski center,
- center za socialno delo,
- lokalna knjižnica,
- center za razvoj,
- športna in ostala društva ipd.

S tem, ko šole vstopijo v svet sodelovanja s temi institucijami, odpirajo mladim vrata v njihov širši družbeni prostor. Omogočajo jim ne le pridobivanje znanja in ustvarjalnosti, temveč jim ponujajo organizirano »polje« za učenje širšega sodelovanja, upoštevanja različnosti, razvijanje socialnih veščin in hkrati pomagajo preseči negativne vplive individualizacije posameznika v današnji družbi.

Kos (2006) navaja, da je ena izmed oblik dela z mladimi tudi *medvrstniško svetovanje*. Raziskave kažejo, da se mladi odzivajo na pojav individualizacije in na mrežo izzivov in tveganj z množico progresivnih in regresivnih oblik. Medvrstniško svetovanje temelji na upoštevanju vsebin mladih, njihovih subkultur, njihovega ustvarjalnega sodelovanja in možnosti sooblikovanja programa, zato si ga bomo natančneje ogledali v nadaljevanju.

8.2.2 Medvrstniško svetovanje – možnost za progresivno individualizacijo

Pomembna značilnost sodobne družbe je, da imajo mladi v njej podobne socialno kulturne vzorce, njihov življenjski slog pa se razlikuje od življenjskega sloga drugih generacij. Program medvrstniškega svetovanja obravnava mlade kot ciljno skupino, vendar ne izključuje ostalih generacijskih skupin, kot so starši in ostali odrasli. Medvrstniško svetovanje, ki se začneja že pri otrocih in mladostnikih, imenujemo *horizontalna mobilnost*, kjer gre za prenos znanja in različnih izkušenj (introgeneracijska psihosocialna mobilnost). Kadar pa je v proces medvrstniškega svetovanja vključena tudi starejša populacija, odrasli, pa govorimo o *vertikalni mobilnosti*. Če pa se vključi v mevrstniško svetovanje več generacij, pa govorimo o *povezavi večih mobilnosti* oziroma o večdimenzionalni mreži sodelovanja, prenosa znanj, veščin in izkušenj (Kos, 2006).

Pomembna naloga medvrstniškega svetovanja je reševanje problemov vsakdanjega življenja mladih in sodelovanje z obojestranskim pretokom informacij med akterji. Namen medvrstniškega sodelovanja je torej izboljšanje kakovosti posameznikovih vsakdanjih življenjskih situacij in problemov (Kos, 2006).

Program medvrstniškega svetovanja vključuje temeljno potrebo po solidarnosti in medsebojnem sodelovanju. Zato je program usmerjen nasproti individualizaciji skupnostnega življenja, tako pomembni lastnosti sodobne oziroma postmoderne družbe. Individualizacija pa je hkrati tudi ključni element medvrstniškega svetovanja, vendar v smeri sočasnega razvoja posameznika in skupnostnega sodelovanja (Kos, 2006).

Dejavnosti, s katerimi je mogoče vpeljati mlade v medvrstniško svetovanje:

- ustvarjanje in raba sodobnih IKT – oblikovanje spletnih strani, spletni dnevniki,
- aktivno preživljanje prostega časa – medvrstniško svetovanje npr. v športnih klubih,
- ustvarjanje radijskih oddaj,
- aktiviranje tematike medvrstniškega svetovanja v mladinskih klubih,
- srednješolske in univerzitetne aktivnosti apliciranja pedagoških znanj v vsakdanje življenje – npr. prostovoljstvo na študentski ravni,
- organizacija učne pomoči v šolah,
- družbene aktivnosti, ki spadajo v sfero političnega, socialnega in naravovarstvenega aktivizma (Kos, 2006).

Na spletnem naslovu <http://www.svet-center-mb.si/> si oglejte dejavnosti Svetovalnega centra Maribor. Dejavnosti, ki jih izvajajo, uporabite kot vir informacij za oblikovanje skupinskega plakata Svetovanje in pomoč otrokom in mladostnikom v sodobni družbi. Kot bodoči organizator socialne mreže si izberite eno izmed dejavnosti ter jo izvedite v Vašem lokalnem okolju.

Na spletnem naslovu http://www2.arnes.si/~mbsvetc3/KURIKULUM/KURIKULUM_ms.htm si oglejte Kurikulum o medvrstniškem svetovanju. Izluščite pomembne informacije in jih zapišite v obliki miselnega vzorca.

Ko mladi dajejo pomoč, jo tudi sami prejemajo. Konec septembra spet začetek preventivnega programa Medvrstniško svetovanje.

V program se kot prostovoljci lahko vključijo tako dijaki kot študentje. Lani je sodelovalo okoli 40 mladih prostovoljcev, letos jih pričakujejo še več.

V Mariboru se bo konec septembra pričelo drugo leto izvajanja preventivnega socialnega programa za mlade, naslovljenega Medvrstniško svetovanje, ki temelji na ideji, da mladi pomagajo mladim. V program, lani je začel delovati v okviru Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše, se vključujejo osnovnošolci, srednješolci in študenti, pri tem pa pridobivajo vsi sodelujoči: tisti, ki dajejo pomoč, in tisti, ki jo prejemajo. Lani je v programu sodelovalo kakšnih 40 mladih, vodja projekta mag. Matej Kos Durjava, ki mentorstvo opravlja prostovoljno, pa letos pričakuje še več udeležencev.

»Lani smo si pridobili veliko izkušenj. Spoznali smo, katere institucije in posamezniki res potrebujejo pomoč: pri institucijah za mlade so to tiste, ki potrebujejo še več prostovoljcev, pri posameznikih pa so to mladi iz socialno ogroženih družin – a ne samo v smislu materialne ogroženosti, ampak širše; ogromno je namreč osamljenih otrok, ki nimajo pravega stika v družini, bodisi zato, ker starši cele dneve delajo, bodisi iz kakšnih drugih razlogov. Druga pomembna izkušnja je, da ne le tisti, ki pomoč prejemajo, ampak tudi prostovoljci, ki jo nudijo, v medvrstniškem svetovanju ogromno pridobijo. Prostovoljci študenti – večinoma so s Pedagoške fakultete – nadgradijo svoje znanje, navežejo stike z institucijami, preizkusijo svoje talente in v praksi preverijo, ali jim to, kar študirajo, dejansko ustreza, prostovoljci dijaki pa osebno zoriijo; pri njih gre predvsem za spoznavanje lastne vloge v svetu,« pravi mag. Matej Kos.

Tudi letos bodo udeleženci Medvrstniškega svetovanja prostovoljno delovali v Materinskem domu Maribor, Domu Antona Skale in v Centru za sluh in govor v Mariboru, nadaljevali bodo že lani začeto snemanje filma o sodobni slovenski družini, pripravljali mladinske oddaje na Radiu MARŠ, nudili bodo individualno učno pomoč, torej tudi t. i. Klasične inštrukcije. Pripravljajo še dve novosti: z mladimi prostovoljci bi radi začeli izvajati likovne in plesno-gibalne terapije.

»Bistvo medvrstniškega svetovanja je še vedno to, da se mladi med seboj družijo s konkretnim ciljem, ki da na koncu oprijemljiv rezultat: posnet film, radijsko oddajo itd. Mladi to konkretnost potrebujejo: potrebujejo začetek, sredino in zaključek dejavnosti,« poudarja Kos in dodaja, da se v program kot prostovoljci lahko vključijo dijaki in študenti (Vrbnjak, 2005, 17).

Vir: http://bor.czp-vecer.si/vecer2000_XP/2005/09/06/2005-09-06%20STR-17-17%20MX-01%20IZD-01-02-03-04-00-00%20PAG-MARIBOR.PDF

8.2.3 Načini socialnega delovanja

Ramovš (2001) loči štiri načine socialnega delovanja v socialnem delu:

- laični in strokovni,
- poklicni in prostovoljski.
-

V sodobni družbi predstavljajo vsi štirje načini komplementarno celoto socialnega delovanja, ki se med seboj dopolnjuje. *Laično socialno delo* opravljajo ljudje brez končanega šolanja v ustreznih šolah za pomoč ljudem v stiskah in težavah. Nasprotje laičnega socialnega dela je *strokovno socialno delo*, ki ga opravlja strokovnjak, ki je dokončal ustrezno šolanje za to delo. *Poklicno socialno delo* opravlja strokovnjak ali laik v službeni zaposlitvi, kjer ima za tovrstno delo organizirano in plačano delo s polnim ali delnim delovnim časom. Nasprotje takega načina dela pa predstavlja *prostovoljsko socialno delo* (Ramovš, 2001). Ta način socialnega dela si bomo v nadaljevanju podrobneje ogledali.

8.2.4 Prostovoljsko socialno delo

Prostovoljsko socialno delo pomeni delo, ki ga opravlja laik ali strokovnjak v socialnem delu brez plačila in organiziranega delovnega mesta. Lahko se izvaja samostojno ali v okviru prostovoljske ali dobrodelniške organizacije. Pomeni torej vsako strokovno ali laično delo na informativnem, preventivnem, kurativnem, skrbstvenem, raziskovalnem ali katerem drugem področju socialnega dela, ki ga kdo opravlja:

- nepoklicno in brez plačila,

- v delu svojega razpoložljivega ali prostega časa ob svojih siceršnjih vsakdanjih obveznostih,
- kot svojo osebno smiselno odločitev,
- na temelju solidarnostnega stališča do človeških težav in potreb (Ramovš, 2001).

Prostovoljstvo je nova, sodobna oblika socialnega delovanja, hkrati pa tudi specifična oblika temeljne človeške lastnosti – solidarnosti, v veliki meri pa tudi samopomoči. V zdravem prostovoljstvu gre namreč za neločljivo povezanost med solidarnostjo in samopomočjo v odnosu med prostovoljcem in ljudmi, ki jim prostovoljec pomaga. Prostovoljec ima potrebo po solidarnosti, človek v stiski pa potrebo po solidarnostni pomoči. Njuni potrebi sta enakovredni in med seboj komplementarni, obe sta enako človeški in enako častni. Če potrebi obeh nista zadovoljeni, ne gre za prostovoljstvo, temveč za »pomagaštvo« (Ramovš, 2001).

Procesi, ki zaznamujejo dogajanje v paradigmi sodobnega prostovoljstva, morajo biti:

- osebni – izhajajo iz osebne odločitve prostovoljca kot človeka,
- dialoški – odvijajo se v dvogovoru in pogovoru med udeleženci (če ni dialoga, je to pomagaštvo),
- celostni – zajemajo celega človeka, celotno življenjsko izkušnjo in kontekst, v katerem se odvijajo,
- temeljni – dosegajo najgloblje jedro tako prostovoljca kot tistih, ki z njimi dela (Ramovš, 2001).

8.2.5 Mladinske delavnice

Tudi mladinske delavnice spadajo med dejavnosti, ki mladim nudijo možnost za razvoj progresivne individualizacije. So oblike neposrednega dela z mladostniki v starosti od 13 do 15 let, ki upoštevajo njihovo razvojno krizo. Odvijajo se lahko na šolah (v obliki skupin kot interesne dejavnosti ali izbirni predmet), v mladinskih centrih, centrih za socialno delo, raznih društvih za preventivno in svetovalno dejavnost ipd. Temeljni cilj takega načina dela je izboljšanje kakovosti življenja posameznika, skupine in skupnosti s spodbujanjem in učenjem ljudi, da v krizni situaciji kar najbolje uporabijo lastne ustvarjalne sposobnosti in jih usmerijo v svojo rast in razvoj (Maksimovič, 1991).

S takim načinom dela se pospešujejo razvojni in socializacijski procesi pri mladih, hkrati pa se preprečuje njihova socialna izključenost. Posamezniku pomagajo, da oblikuje pozitivno samopodobo in prispevajo, da se osebno in socialno vključi v družbo. Mladostniki so prostovoljno vključeni v skupino, ki deluje enkrat tedensko.

Delujejo na nacionalni, regionalni in lokalni ravni, praktična strategija delovanja pa je zasnovana na delovanju na posameznika, na generacijsko skupino ter na skupnost v celoti.

Model psihološke primarne prevencije namenja pozornost salutogenezi (zdravje, dobrobit) nasproti patogenezi (bolezen). V tem modelu je opuščena zaščitniška filozofija prevencije, prednost predstavlja pojmovanje, ki poudarja izboljšanje duševnega zdravja, kjer se zastavlja vprašanje »Kako biti bolj zdrav?«. Osnovna strategija tega modela je izobraževanje oziroma »učenje za življenje«, kjer je učenje pojmovano kot emotivna izkušnja, ki prinaša s seboj določene spremembe (Maksimovič, 1991).

Najbolj pogoste metode dela v mladinskih delavnicah so skupinsko delo (delavnica), individualne konzultacije, publicistične dejavnosti in nastopi v medijih. Ogledali si bomo najpogostejšo metodo mladinskih delavnic, skupinsko delo. V obliki skupinskega dela je tema obdelana s pomočjo metode »delavnica«, ki je zamišljena tako, da pritegne udeležence

čustveno in intelektualno; bistvo dogajanja je doživljanje. Osrednje tehnike dela pa predstavljajo socialne igre, igranje vlog, nedokončane zgodbe ipd., ki so povezane v celoto z diskusijami. Teme delavnic so navezane na razvojne probleme adolescence.

Vsebina delavnice se navezuje na psihosocialno problematiko, s katero se srečujejo mladostniki v času razvoja. Teme, ki se lahko uporabljajo v 8. in 9. razredu osnovne šole, so lahko opredeljene iz naslednjih razvojnih nalog adolescence:

- problemi v zvezi z izgradnjo samopodobe,
- problemi v zvezi z odnosi v družini,
- problemi v zvezi z odnosi v vrstniški skupini,
- problemi v zvezi s šolo, učenjem in poklicno orientacijo,
- problemi v zvezi z spolnostjo in izgradnjo spolne identitete.

Tabela 13: Predlog vsebin mladinskih delavnic

8. razred osnovne šole	9. razred osnovne šole
<ul style="list-style-type: none">• spoznavanje samega sebe,• kakšne starše si želim,• morala,• Vrednote,• besedna in nebesedna komunikacija,• šola,• spolnosti,• kreativna delavnica.	<ul style="list-style-type: none">• prijateljstvo,• kdo sem jaz• kaj je strah,• moški in ženske,• jaz sem OK, ti si OK,• zdrava prehrana,• starši,• avtoriteta,• čustva,• spolnost.

Vir: Lasten, prirejeno po <http://www2.arnes.si/~ljdprd6/programi/mladinske-delavnice/nacin.html>

Kompetence mladih, ki jih pridobijo tekom izvajanja projekta mladinske delavnice, so družbene in osebnostne. Mladi pridobivajo ustrezne socialne veščine, znanja vedenjske vzorce, koristne za uspešno soočanje z lastnimi življenjskimi stiskami in krizami. Seznanijo se s kompetencami s področja komuniciranja, soočanja in reševanja konfliktov, pridobijo pa tudi znanja s področja.

Slika 31: Mladinska delavnica

Vir: <http://www.mc-celje.si/fotogalerija/view.php?slika=1079>

8.2.6 Pomen vodje v mladinskih delavnicah

Vodja ustvarja pogoje za individualne spremembe in nudi socialno podporo. Temelj njegovega dela sta aktivno poslušanje in jaz – sporočila, kar pomeni, da igra podpora, razumevanje, dovoljenje za preizkušanje in igro temeljno vlogo. Pomembno zanj je tudi dajanje prednosti:

- spremembam,
- pogumu biti drugačen in edinstven,
- nestereotipnemu vrednotenju življenjskih možnosti,
- notranji kontroli,
- konstruktivnosti pri reševanju problemov,
- upoštevanju tujega mišljenja (Maksimovič, 1991).

Vodja je enakopraven član skupine; vodi in sodeluje pri vseh dejavnostih, ki jih s skupino izvaja. Ponavadi delavnico izvajata dve vodji hkrati, vsak pa se mora točno držati vloge, ki mu je dodeljena.

Povzetek poglavja:

- ♣ Med progresivne oblike individualizacije štejemo posameznikovo večjo avtonomnost, odgovorno vodenje lastnega življenja, večjo senzibilnost za individualne posebnosti in razlike, sposobnost za demokratično reševanje konfliktov ipd.
- ♣ Regresivne oblike individualizacije pa so: pomanjkanje samozaupanja, nihanje med begom pred realnostjo v svet iluzij in agresivnim nastopom.
- ♣ Oblike pomoči mladim lahko razdelimo na institucionalne (šole, strokovne službe) in neinstitucionalne (klubi, zveze, nevladne organizacije, društva).
- ♣ Vzgojno-izobraževalne institucije, medvrstniško svetovanje, prostovoljsko socialno delo in mladinske delavnice nudijo možnosti za progresiven razvoj posameznika.
- ♣ Dejavnosti, s katerimi je mogoče mlade vpeljati v medvrstniško svetovanje, so npr. oblikovanje spletnih strani, ustvarjanje radijskih oddaj, organizacija učne pomoči v šolah ipd.

Preverjanje znanja:

1. Razložite temeljne značilnosti progresivne in regresivne individualizacije.
2. Naštete pogoje, da se pri posamezniku razvije progresivna individualizacija.
3. Navedite temeljne institucije, ki ponujajo možnosti za posameznikov progresivni razvoj.
4. Ugotovite bistvene značilnosti medvrstniškega svetovanja.
5. Opišite prostovoljsko socialno delo.

6. Kritično osvetlite procese, značilne za sodobno prostovoljstvo.
7. O čem govori model psihološke primarne prevencije.

Priporočena literatura:

1. Kos, M. *Medvrstniško svetovanje* (online). 2006. (citirano 19. 12. 2009). Dostopno na naslovu: http://www2.arnes.si/~mbsvetc3/izhodi%9A%E8aAZ_EKON_06-07.htm.
2. Maksimovič, Z. *Mladinska delavnica: psihološki primarnopreventivni program, namenjen mladostnikom zgodnjega obdobja*. Ljubljana: Sekcija za preventivno delo pri društvu psihologov Slovenije, 1991.
3. Pucelj, P. *Prostočasne aktivnosti različnih socialnih skupin: diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2008.
4. Ramovš, J. *Prostovoljstvo pri delu z ljudmi in za ljudmi*. *Socialno delo*, 2001, let. 40, št. 6, str. 313–322.

9 VSAKDANJE ŽIVLJENJE GENERACIJSKIH SKUPIN

Uvod

Matejeva babica je odšla na morje in ga vzela s seboj. Tam se je igral v družbi vrstnikov, z babico, ki ga je pazila, pa sta v prostem času večkrat odšla na sprehod v staro mestno jedro. Tam mu je razkazovala znamenitosti. Ogledala sta si morski akvarij. To je bilo za malega Mateja neizmerno doživetje. Ko sta se vrnila, je vse skupaj narisal. Ob koncu tedna sta se jima pridružila še Matejeva oče in mama. Pripeljala sta čoln, s katerim so se večkrat odpravili na morje.

Prosti čas je zelo pomemben za vsakega posameznika. Način preživljanja prostega časa je odvisen od več dejavnikov; med njimi naj omenimo:

- starost posameznika,
- ozaveščenosti o pomenu prostega časa za zdrav psihosocialni razvoj,
- materialne možnosti ipd.

Nadaljujte seznam dejavnikov prostega časa. Od česa je še odvisno preživljanje prostega časa? Pogovorite se v dvojicah in zapišite.

Vsak izmed nas edinstveno preživlja svoj prosti čas in svojo edinstveno (ne)kvaliteto življenja. Danes, v času temeljitih družbenih sprememb, je prosti čas izjemno pomemben v več pogledih:

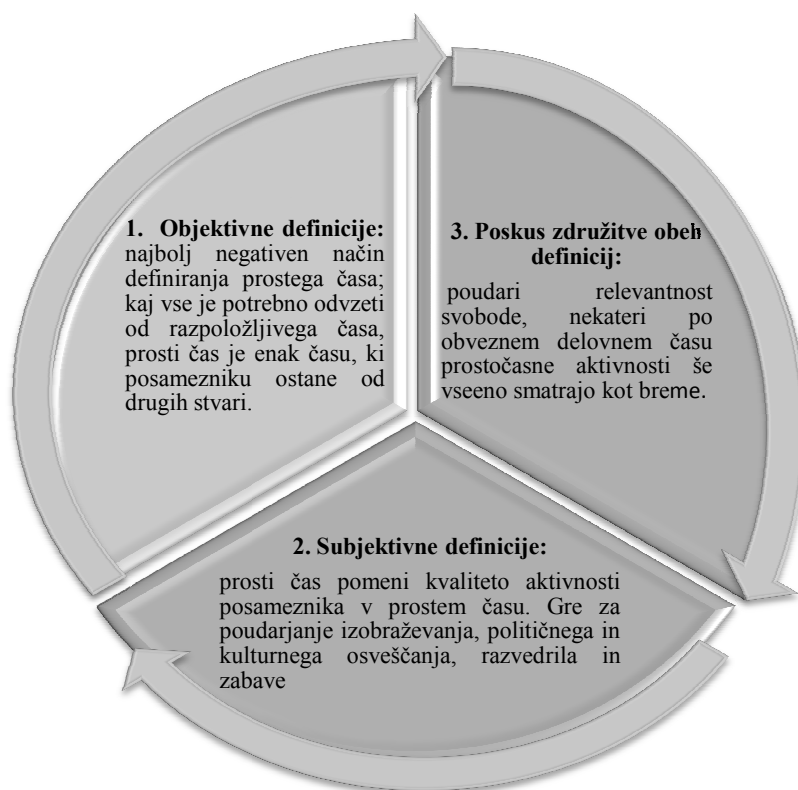
- predstavlja protiutež vse bolj intenzivnemu dnevnemu ritmu posameznika,
- omogoča mu socializacijo, še zlasti, kadar se vključuje v skupinske dejavnosti (športne aktivnosti, tečaje, v društvene aktivnosti ipd.),
- omogoča mu presegati osamljenost in negativne vplive sodobne, postmoderne družbe,
- razširja mu različna vedenja, znanja in socialne veščine.

V tem poglavju boste znali:

- ovrednotiti pomen prostega časa generacijskih skupin (otročstvo, mladost, odraslost),
- vzpostaviti in vrednotiti modele vsakdanjega življenja generacijskih skupin v sodobni družbi.

9.1 OPREDELITVE PROSTEGA ČASA

Ogledali si bomo tri različne definicije prostega časa; vsaka od njih opredeljuje prosti čas na svoj način.

Slika 33: Definicije prostega časa
Vir: Lasten, prirejeno po Glyptis, 1989, v: Pucelj, 2008

9.2 KVALITETA PREŽIVLJANJA PROSTEGA ČASA

Znanstveniki, ki se ukvarjajo s preučevanjem t.i. koncepta »kvaliteta življenja«, ločijo dva strokovna izraza: standard oziroma življenjska raven in kvaliteta življenja. Standard vključuje vse tiste potrebe, ki jih je moč zadovoljiti z materialnimi dobrinami in neosebnimi uslugami, kvaliteta življenja pa vključuje tudi societalne in personalne potrebe, torej potrebe, ki jih je moč zadovoljevati z vzpostavljanjem medosebnih in družbenih odnosov (Židan, 1997).

Allardt (1975, v: Židan, 1997) razvršča raznolike potrebe takole:

- imeti – materialne potrebe, potrebe po varnosti, fiziološke potrebe,
- ljubiti – societalne potrebe,
- biti – personalne potrebe.

»Ljudje, ki imajo visok dohodek in ki živijo v ugodnih materialnih okoliščinah, mnogokrat v vsej svoji skrbi za zgolj »imeti«, namenoma ali pa tudi ne, pozabljajo na zadovoljevanje drugih potreb« (po Allardtu, v: Židan, 1997, 66).

Vživite se v svojo osebnost in v okolje, iz katerega prihajate. Razmislite, kaj Vam je bolj pomembno: imeti ali ljubiti in biti? (Židan, 1997).

9.3 GENERACIJSKE SKUPINE IN NJIHOVE PROSTOČASNE AKTIVNOSTI

Eden izmed dejavnikov prostega časa je tudi faza življenjskega cikla, v katerem se posameznik nahaja. Ogleдали si bomo prosti čas vsake od generacijskih skupin.

9.3.1 Otroštvo

V predšolskem obdobju so prostočasne aktivnosti otroka usmerjene predvsem k igri in raznim igralnim aktivnostim, s katerimi otroke zaposlijo njihovi starši, vzgojitelji in varuhi. Že v prejšnjih poglavjih smo spoznali, kako velik pomen ima igra v socializaciji otroka, saj se z njo socializira in usposablja za različne družbene dejavnosti in naloge.

V otrokovem šolskem obdobju pa se otrokov prosti čas precej časovno skrči, začeti mora skrbeti za naloge in druge šolske obveznosti, postopoma postanejo tudi gospodinjska opravila del otrokovega vsakdana. Vendar se dejavnosti razširijo z bogato ponudbo dejavnosti, ki jih izvajajo šole same. Vzgojno-izobraževalne ustanove predstavljajo neločljiv del prostočasnih dejavnosti otroka, ki se na podlagi lastnih želja odloči, na kakšen način bo vanje vključen izven obveznega šolskega časa. Otroku ponujajo celo paleto interesnih dejavnosti, krožkov, tečajev. Večina krožkov je časovno prilagojenih šolskemu ritmu otrok, tako, da je zagotovljena čim večja udeležba.

9.3.2 Mladostništvo

S procesom odraščanja otroka v mladostnika se začnejo velike spremembe, mladostnik oblikuje lastno predstavo o samemu sebi, svojih ciljih, vlogah in nalogah. Prav tako se začne večati njegov prosti čas in s tem tudi njegova odgovornost, kako si ga bo organiziral (Marjanovič Umek, 2004). Mnogi mladostniki imajo s tem velike težave. Ena najpogostejših njihovih prostočasnih aktivnosti postane druženje s sovrstniki, s katerimi se začnejo združevati v skupine, ki ponavadi razvijejo podoben način oblačenja in tudi življenja. Velik vpliv na mladostnikovo preživljanje prostega časa pa ima tudi družina in družinsko okolje. Če odnose v družini zaznamujejo pomanjkanje ljubezni, kontrole, prisotnost nezanimanja za otroke ipd., se lahko zgodi, da bo mladostnik začel vse to iskati drugod, kar pa velikokrat pomeni prostočasne aktivnosti, ki so zaznamovane z odklonskim obnašanjem in kršenjem zakonov.

V obdobju med 18. in 30. letom pa se prostočasne dejavnosti mladih, ki zaključujejo študij in se finančno osamosvajajo od staršev, kažejo v težnjah po dopustu, potovanjih, potrošništvu ipd.

V svojem lokalnem okolju izvedite anketo o prostočasnih aktivnostih mladih in rezultate ankete grafično predstavite v skupini.

9.3.3 Odraslost

V tem življenjskem obdobju začne posameznik preživljati največ prostega časa v družinskem okolju, družina postane prioriteta pred ostalimi stvarmi. Prosti čas predstavlja vir krepitve in stabilnosti družinskih vezi, družina pa predstavlja nekakšen socialni kontekst za prosti čas. S pomočjo prostega časa se člani družine odmaknejo od strogega urnika dela, imajo možnost biti popolnoma sproščeni in odprti ter tako začutijo še večjo medsebojno povezanost. To postane še posebej pomembno, ko se partnerjema rodi otrok in s tem postavi na glavo vse do sedaj postavljene vloge. Partnerja si morata znati vzeti čas zase in za aktivnosti, ki ju veselijo,

tako si izborita malo svobode od družinskih vezi (Černigoj Sadar, 1991). Predvsem je torej pomembno, da je prosti čas sfera, za katero imajo vsi družinski člani nek interes.

V sodobni, postmoderni družbi, naj bi do izraza prišle tudi združevalne medgeneracijske aktivnosti, kjer bi vsaka generacijska skupina lahko prispevala svoj delež v dobrobiti skupnosti, v kateri prebivajo. Tako bi se lahko povezovale medgeneracijske skupine od otroštva do starosti. Nekatere šole same prevzemajo to socializacijsko funkcijo:

- sodelujejo v skupnih projektih osnovnošolcev in srednješolcev,
- sodelujejo s starejšimi (npr. z društvom upokojencev, z domovi za starejše ljudi),
- različne javne prireditve v kraju: pustno rajanje, delavnice ob različnih praznovanjih, javne prireditve ipd.

Razmislite o medgeneracijskih prostočasnih aktivnostih, ki bi jih kot organizator socialne mreže lahko izvedli v Vašem lokalnem okolju. Svojo idejo predstavite v obliki zloženke, ki vabi na to dejavnost.

9.4 OMEJITVE IN SPODBUDE ZA PROSTOČASNE AKTIVNOSTI

Pri prostočasnih aktivnostih lahko prihaja do različnih omejitev in na drugi strani tudi do različnih spodbud. Oglejmo si Tabelo 14.

Tabela 14: Omejitve in spodbude za prostočasne aktivnosti

Dimenzije	Omejitve	Spodbude
Dostop	Daleč od doma; visoki stroški prevoza; pomanjkanje prevoza.	Dobra lokacija; bližina doma ali službe; srečevanje s prijatelji ali družino.
Družbena izolacija	Težave pri iskanju partnerjev za določeno aktivnost; neznanje, kje poiskati določeno aktivnost.	Pripravljenost spoznavati nove ljudi.
Osebni razlogi	Pomanjkanje določenih znanj, energije, interesa ali samodiscipline; fizična nezmogljivost.	Pričakovani rezultati, zdravje, način življenja, moda.
Stroški	Stroški opreme, članarina.	Razni popusti.
Čas	Pomanjkanje časa zaradi službenih, družinskih ali drugih obveznosti.	Prosti, neobligiran in nezavezujoč čas.
Objekti/oprema	Prenapolnjeni ali slabo vzdrževani centri.	Dobro vzdrževani objekti in oprema.

Vir: Scraton 1998, v: Pucelj 2008

9.5 VSAKDANJE ŽIVLJENJE GENERACIJSKIH SKUPIN

9.5.1 Otroštvo

Za otroštvo sodobne družbe je značilna velika stopnja zaposlenosti staršev in upadanje števila rojstev. Na eni strani je v mnogih državah, med njimi tudi v Sloveniji, omogočen enoletni dopust za nego otroka. Nato pa sledi, če prostorske zmogljivosti dopuščajo, vključitev otroka v vrtec. Delovni čas staršev se podaljšuje, posledično pa tudi bivanje otrok v vrtcu, ki prevzema mnoge socializacijske funkcije. Tako je družina potisnjena v dnevni ritem intenzivne zaposlitve večinoma obeh staršev; marsikdaj lahko deluje le ob podpori vrtca in ostalih podpornih dejavnikov, ponavadi starih staršev.

Z vstopom v obvezno šolanje prevzamejo poleg staršev skrb nad razvoj otroka šole, ki s svojo dnevno organizacijo dela sledijo ritmu staršev; tako se večinoma pouk prične okrog osme ure zjutraj in traja vključno s popoldanskim podaljšanim bivanjem najdlje do 17. ure. Izven šolski čas lahko otroci preživijo tudi v različnih izven šolskih dejavnostih.

9.5.2 Mladostništvo

V času adolescence se mladostnikom spremeni dnevni ritem. Večinoma gre za dnevno časovno podaljšano bivanje v šoli, kar povzroči tudi večje obremenitve, povečan stres zaradi različnih pritiskov v zvezi z doseganjem izobrazbe. V tem obdobju se večina mladih dnevno vozi v šolo. Mnoge težave izvirajo iz neustreznega prehranjevanja. Prosti čas se med tednom zelo skrči, ob koncu tedna pa marsikdaj intenzivno poveča z mnogimi aktivnostmi, tako progresivnimi kot regresivnimi.

9.5.3 Odraslost

Za odraslost je značilna intenzivna skrb za doseg materialnih dobrin, ki jih omogoča zaposlitev. Dnevni ritem je v sodobni družbi izjemno hiter, posameznik se mora nenehno prilagajati. Čas zaposlitve in prosti čas sta časovno ločena, vendar je dnevni ritem podrejen delu. Sprostitev in preživljanje prostega časa se seli v čas ob koncu tedna.

Dnevni ritem v obdobju odraslosti je odvisen od starostnega obdobja odraslega in od okoliščin, v katerih posameznik deluje. Dnevni ritem je drugačen, če so otroci vključeni v vrtec oziroma v šolo, in spet drugačen, če so otroci srednješolci ali študentje.

V času upokojitve ima posameznik možnost, da bolj prosto razpolaga s svojim časom. V tem obdobju pa mnogi pomagajo svojim mladim družinam, da zaradi obremenjenosti z delom niso prikrajšani njihovi vnuki. Zato marsikdaj intenzivirajo svoj delovni dan v smeri pomoči mlajšim članom družine.

Povzetek poglavja:

- ♣ Objektivne definicije prostega časa opredeljujejo prosti čas kot čas, ki posamezniku ostane od drugih stvari, za subjektivne definicije pa pomeni prosti čas kvaliteto aktivnosti posameznika. Poskus združitve obeh definicij pa poudari relevantnost svobode.
- ♣ Prosti čas generacijskih skupin se razlikuje glede na starost ter dnevni oziroma življenjski ritem.

- ♣ Prostočasne aktivnosti v otroštvu so usmerjene predvsem k igri, z vstopom otroka v šolo pa pridobijo na pomenu interesne dejavnosti, krožki in tečaji.
- ♣ V mladostništvu postane druženje s sovrstniki ena izmed najpogostejših prostočasnih aktivnosti, po končanem študiju in finančnem osamosvajanju od staršev pa pridobijo na pomenu težnje po dopustu, potovanjih, potrošništvu ipd.
- ♣ V odraslosti pa posameznik začne preživljati največ prostega časa v družinskem okolju.

Preverjanje znanja:

1. Opredelite prostočasne aktivnosti generacijskih skupin.
2. Določite omejitve in spodbude za prostočasne aktivnosti.
3. Kritično osvetlite, kaj vpliva na kvaliteto preživljanja prostega časa po Allardtu.

Priporočena literatura:

1. Černigoj Sadar, N. *Moški in ženske v prostem času: socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1991.

Za zaključek

Učbenik *Otroci in mladostniki v sodobni družbi* naj Vam omogoča jasen in pozitiven vpogled v sodobno družbo in umeščenost posameznika v njej. Popelje naj Vas v nova spoznanja, ki jih boste kot organizator/organizatorka socialne mreže potrebovali.

Naj Vam bodo branje, študij in aktivno delo z učbenikom v izziv in veselje.

Avtorici

10 LITERATURA

- Aries, P. *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: Studia humanitatis, ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991.
- Barle, A., et al. *Uvod v sociologijo: učbenik za sociologijo v gimnazijskem izobraževanju*. Ljubljana: DZS, 2005.
- Bauman, Z. *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba / *cf, 2002.
- Beck, U. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina, 2001.
- Bergant, M. *Družina – zakon – ljubezen na razpotjih*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1981.
- Berger, P.L. in Luckmann, T. *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1988.
- Brezdomcev v Ljubljani vse več* (online). 2007. (citirano 24. 1. 2010). Dostopno na naslovu: <http://www.rtv slo.si/slovenija/brezdomcev-v-ljubljani-vse-vec/80267>.
- Cvetič, B. *Klošar: slike, premisleki, izpovedi*. Maribor: Slomškova založba, 2001.
- Černigoj Sadar, N. *Moški in ženske v prostem času: socialne in psihološke dimenzije načinov preživljanja prostega časa*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1991.
- Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice* (online). 2009. (citirano 23. 12. 2009). Dostopno na naslovu: <http://www.kraljiulice.org/>.
- Društvo za preventivno delo: programi društva* (online). 2007. (citirano 24. 12. 2009). Dostopno na naslovu: <http://www2.arnes.si/~ljdprd6/programi/mladinske-delavnice/nacin.html>.
- Gabrijelčič, M. *Predavajmo – z miselnimi vzorci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1988.
- Gillis, J. R. *Mladina in zgodovina: tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes*. Šentilj: Aristej, 1999.
- Goffman, E. *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej, 2008.
- Hahonina, K. *Antigeneracija: o tem, kako so mladi zamišljajo prihodnost* (online). 2002. (citirano 18. 12. 2009). Dostopno na naslovu: <http://www.mladina.si/te dnik/200229/clanek/gimnazijci-ksenja/>.
- Haralambos, M., in Holborn, M. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS, 1999.
- Hočevar, A. *Starši kot dejavnik preventive na področju rabe in zlorabe drog*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2004.
- Ivelja, R. *Homoseksualnost in šola: o »tistem je najbolje molčati* (online). 2010. (citirano 22. 1. 2010). Dostopno na naslovu: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042330921>.
- Južnič, S. *Človekovo telo med naravo in kulturo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1998.

- Kastelic, A., in Mikulan, M. *Mladostnik in droga: priročnik za starše in učitelje*. Ljubljana: Domus, 1999.
- Kos, M. *Medvrstniško svetovanje* (online). 2006. (citirano 19. 12. 2009). Dostopno na naslovu: http://www2.arnes.si/~mbsvetc3/izhodi%9A%E8aAZ_EKON_06-07.htm.
- Kuhar, R. *Mi, drugi: oblikovanje in razkritje homoseksualne identitete*. Ljubljana: ŠKUC, 2001.
- Kurikulum Medvrstniško svetovanje* (online). 2007. (citirano 19. 12. 2009). Dostopno na naslovu: http://www2.arnes.si/~mbsvetc3/KURIKULUM/KURIKULUM_ms.htm.
- Lawson, T., et al. *Sociologija: shematski pregledi*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2004.
- Maksimovič, Z. *Mladinska delavnica: psihološki primarnopreventivni program, namenjen mladostnikom zgodnjega obdobja*. Ljubljana: Sekcija za preventivno delo pri društvu psihologov Slovenije, 1991.
- Malaya, O. *10 Modern Cases of Feral Children* (online). 2008. (citirano 14. 12. 2009). Dostopno na naslovu: <http://listverse.com/2008/03/07/10-modern-cases-of-feral-children/>.
- Marentič Požarnik, B. *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS, 2003.
- Marjanovič Umek, L., et al. *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2004.
- Miko, K., in Zakotnik, Š. *Hotel mama: mladi so zamenjali svobodo za varnost* (online). 2008. (citirano 14. 12. 2009). Dostopno na naslovu: <http://www.delo.si/clanek/61620>.
- Musek, J., in Pečjak, V. *Psihologija*. Ljubljana: Educy, 1997.
- Musek, J. *Psihološki modeli in teorije osebnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, 1999.
- Musek, J. *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educa, 2000a.
- Musek, J. *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy, Inštitut za psihologijo osebnosti, Educy, 2000b.
- Nadoh, J. *Uporaba novih medijev pri slovenski mladini: diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001.
- Nared, M. *Romi – kako iz labirinta stereotipov: pred svetovnim dnevom Romov* (online). 2009. (citirano 22. 12. 2009). Dostopno na naslovu: <http://www.rtvslo.si/slovenija/romi-kako-iz-labirinta-stereotipov/98728>.
- Nolimal, D. in Rejc, V. *Pogovori o drogah*. Ljubljana: Reprostudio S, 1996.
- Norveška uzakonila poroke homoseksualcev: enake pravice za homoseksualne in heteroseksualne pare* (online). 2008. (citirano 22. 1. 2010). Dostopno na naslovu: <http://www.delo.si/clanek/61949>.
- Sande, M. *Uporaba drog v družbi tveganj*. Ljubljana: Pedagoška Fakulteta, 2004.

- Pirc, V. *Romski jezik je pomemben* (online). 2001. (citirano 22.12. 2009). Dostopno na naslovu: <http://www.mladina.si/tednik/200121/clanek/romi2/>.
- Puhar, A. *Prvotno besedilo življenja: oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Zagreb: Globus, 1982.
- Pucelj, P. *Prostočasne aktivnosti različnih socialnih skupin: diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2008.
- Ramovš, J. *Prostovoljstvo pri delu z ljudmi in za ljudi*. *Socialno delo*, 2001, let. 40, št. 6, str. 313–322.
- Sieder, R. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis: ZRC, 1998.
- Skalar, V. *Okvirni vzgojni program za delo v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih domovih in prevzgojnem domu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1995.
- Šelih, A. *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih*. Ljubljana: Bonex, 2000.
- Sande, M. *Uporaba drog v družbi tveganj*. Ljubljana: Pedagoška Fakulteta, 2004.
- Šolinič, S. *Kako smo preživeli dan v domu za brezdomce* (online). 2009. (citirano 23. 1. 2010). Dostopno na naslovu: <http://simonasolinic.wordpress.com/2009/08/05/kako-smo-prezivele-dan-v-domu-za-brezdomce/>.
- Tomori, M. *Motnje hranjenja*. V: *Medicinski razgledi*, 1993, 635 – 642.
- Tomori, M. *Pot k odraslosti: kaj je in kaj ni motnja v duševnem razvoju*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1983.
- Ule, M. (ur.) *Drugačni otroci in mladostniki – drugačne metode*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1991.
- Ule, M., in Mihelj, V. *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, 1995.
- Ule, M. (ur.) *Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1996.
- Ule, M., et al. *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo: Urad Republike Slovenije za mladino, 1996.
- Ule, M. *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1999.
- Ule, M., et al. *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej, 2000.
- Ule, M., in Kuhar, M. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.
- Ule, M. *Za vedno mladi: socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2008.

Konvencija OZN o otrokovih pravicah (online). 1989. (citirano 16. 12. 2009). Dostopno na naslovu: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105>.

Verbnjak, T. *Ko mladi dajejo pomoč, jo prejemajo tudi sami* (online). 2005. (citirano 22. 12. 2009). Dostopno na naslovu: http://bor.czp-vecer.si/vecer2000_XP/2005/09/06/2005-09-06%20STR-17-17%20MX-01%20IZD-01-02-03-04-00-00%20PAG-MARIBOR.PDF.

Weber, M. *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2002.

Zaviršek, D. *Ženske in duševno zdravje: O novih kulturah skrbi*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, 1994.

Židan, A. *Didaktizacija družboslovja za mlade*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze, 1997.

Židan, A. *Za kakovostnejša družboslovna znanja: didaktični in znanstveni prispevki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2004.

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008–11

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja in prednostne usmeritve Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja.